

**TC
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ABD GÜCÜNÜN GELECEĞİ

MURAT SİLİNİR

**Ankara, 2007
TC**

**ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ABD GÜCÜNÜN GELECEĞİ

MURAT SİLİNİR

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. İDRİS BAL

**Ankara, 2007
(Fotokopi ile çoğaltılamaz)**

T.C.

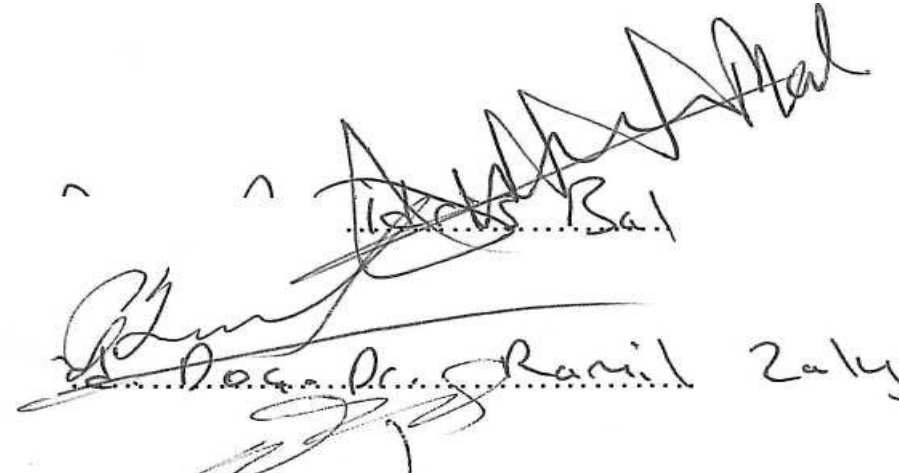
Atılım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

06.06. 2007

Murat Silinir'e ait **Amerikan Gücünün Geleceği**
adlı çalışma, jürimiz tarafından **Uluslararası İlişkiler**
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS Tezi olarak kabul edilmiştir.

(Başkan: Doç. Dr. İdris Bal, Üyeler: Yrd. Doç. Dr. Ramil Zalyaev, Yrd. Doç. Dr. Reşat Öztürk)

İdris Bal
Doç. Dr. Ramil Zalyaev
Üye Yrd. Doç. Dr. Reşat Öztürk

ÖZET

Amerikan gücünün yirminci yüzyıla damgasını vurmuş olması herkesçe kabul edilen bir realitedir. Bu güç kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bu, tarihsel bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bağımsızlık sonrasında dünya politik arenasında yalnızcılığı tercih etmiş olan ABD, Birinci Dünya Savaşından sonra başlayarak, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel bir güç olarak ortaya çıkmıştır. İki kutuplu süreçte, gücünü Sovyetler Birliği'ne karşı "Çevreleme" politikası ile korumayı ve sürdürmeyi denemiş olan ABD, Soğuk Savaş sonrasında yeni bir sürece adım atmıştır. Bu yeni süreçte güç parametreleri değişmiştir. Bilgi önemli bir güç unsuru haline dönüşmüştür. Bu yeni süreçte ABD, kendi gücünü korumak ve olası güç yükselişlerini durdurmak için çeşitli stratejiler yürütmeye çalışmıştır. Medeniyetler Çatışması Paradigması ve Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi bu çerçevede değerlendirilebilecek teorik ve pratik anlamlara sahiptir. Bugün, ABD gücünün nasıl yönetileceği önemli sorun olarak gözükmektedir. Bu gücün yanlış kullanımı telafisi mümkün olmayan sonuçlara neden olabilmektedir. Bu nedenle bu gücün, küresel istikrarın sağlanması için yeniden programlanması gerekmektedir.

ABSTRACT

The superiority of American power that is seen in twentieth century is reality that everyone agrees. The American power has not come into view spontaneously. This is a product of her historical development. After Independence the USA has chosen isolationist policy, however, the USA, with the World War I. And especially, after World War II., has risen as global super power. In the two polar processes, the USA that has applied "Containment" policy against Soviet Union, has stepped in to new era. In this new era, parameters of power have changed. That's why information has become crucial instrument of power. In this new process, the USA, in order to preserve her power and to prevent probable rise of rivals, has applied assorted strategies. Clash of Civilizations and Boader Middle East and Northern Afric Initiative or Project can be assed as theory and practice. In this genaral framework, today how to manage this power is seen as considerable problematic area for the USA. Wrong use of this power can be reason of results that can not be compensated. Therefore, this global power must be programmed for global stability.

İçindekiler

	Sayfa
Tez Onay Sayfası.....	ii
Özet (Türkçe).....	iii
Özet (İngilizce).....	iv
İçindekiler.....	v
Tablolar.....	vi

Birinci Bölüm

1. Giriş.....	1
---------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

ABD GÜCÜ İLE İLGİLİ ÖNDE GELEN KAVRAMLAR	3
2. 1. Giriş.....	3
2. 2. Güç	4
2. 2. 1. “Yumuşak Güç” ve “Sert Güç”.....	9
2. 3. Hegemonya.....	12
2. 4. İmparatorluk.....	15
2. 5. Sonuç	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKAN GÜCÜNÜN TARİHSEL ARKA PLANI.....	19
3. 1. Giriş.....	19
3. 2. Dünya Siyasal Sahnesine Çıkış.....	20
3. 2. 1. Sömürge Dönemi: “Apokalipto”.....	20
3. 2. 2. Bağımsızlık.....	23
3. 2. 3. Monroe Doktrini: Siyasal İzolasyon Süreci.....	29
3. 2. 4. Kölelik ve İç Savaş.....	31
3. 2. 5. Ekonomik Değişim.....	35
3. 3. Dünya Siyasal Sahnesine Aktör Olarak Çıkış.....	36
3. 3. 1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi.....	36

3. 3. 2. Birinci Dünya Savaşı.....	38
3. 3. 3. Ekonomik Bunalım.....	40
3. 3. 4. İkinci Dünya Savaşı.....	41
3. 3. 5. İki Kutuplu Dönem.....	44
3. 3. 6. Küba Füze Krizi.....	49
3. 3. 7. Vietnam.....	50
3. 3. 8. Yumuşama	53
3. 3. 9. Soğuk Savaş'ın Sonlarına Doğru.....	55
3. 3. 10. Soğuk Savaş Sonrası.....	57
3. 4. Sonuç.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD GÜCÜNE YÖN VEREN “MEDENİYETLER ÇATIŞMASI” YAKLAŞIMI VE “GENİŞLETİLMİŞ BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ”	60
4.1. Giriş.....	60
4. 2. Medeniyetler Çatışması Paradigması.....	61
4. 2. 1. Teorik Gerekçelendirme: Haritalar ve Paradigmalar.....	62
4. 2. 2. Medeniyet ve Kültür.....	63
4. 2. 3. Medeniyetler Çatışması: Çatışmanın Kökleri.....	65
4. 2. 4. Medeniyetler Çatışması: Nedenler.....	65
4. 2. 5. Medeniyetler Arasındaki Fay Hatları Savaşları.....	66
4. 2. 6. Batı'ya Karşı İslam.....	67
4. 2. 7. Eleştirel Yaklaşımlar.....	67
4. 2. 8. Medeniyetler Çatışması Tezini Güçlendiren Görüş ve Gelişmeler.....	69
4. 3. Kimlik.....	70
4. 3. 1. Avrupa.....	73
4. 3. 2. ABD.....	74
4. 4. Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi.....	75
4. 4. 1. Güç Demokrasisi.....	77
4. 4. 2. Irak.....	79
4. 4. 3. Irak Çalışma Grubu Raporu.....	81
4. 4. 4. ABD'nin Yeni Irak Stratejisi.....	84

4. 5. Sonuç.....	85
------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL 2001 SONRASINDA AMERİKAN GÜCÜ

Giriş.....	88
5. 2. 11 Eylül 2001 Sonrasında Amerikan Gücü.....	89
5. 2. 1. ABD Gücü Geriliyor mu?.....	94
5. 2. 2. ABD Ekonomisi.....	97
5. 2. 3. Çin, ABD için bir tehdit mi?.....	98
5.2. 4. Avrupa Rakip Olabilir mi?.....	100
5. 2. 5. Kültürel Güç Unsuru Olarak Hollywood.....	103
5. 3. Sonuç.....	103

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ	105
Ek (1).....	110
Kaynakça.....	116

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

11 Eylül sonrasında, dünya ürkütücü ve muğlak bir sürecin içine girmiştir. Bu yeni belirsiz süreç, bireylerden devletlere kadar her kesimi tedirgin etmektedir. ABD de bu genel tedirginliği yaşamaktadır. Tedirginliğinin en önemli sebeplerinden biri de ABD gücünün akıbetidir. ABD gücü ile uluslararası sistemik yapı arasında çok önemli ilişkiler mevcuttur. Bu çerçevede, çalışmanın bu tedirginlik yaratıcı problemi ele alıp incelemesi, konuya kendiliğinden bir önem kazandırmaktadır. Çünkü artık herkes kabul etmektedir ki küresel hissedişin en yoğun olduğu bir dönemdeyiz. Küreyi ulusal çıkar alanı ile özdeşleştirmiş olan ABD'nin güç yaklaşımlarını kavramak, kürenin geleceği hakkında öngörü yapmamızı daha kolaylaştıracaktır.

Bu çalışmanın amacı, yirminci yüzyıla damgasını vurmuş olan Amerikan Gücünü ele almak ve bu gücün gelecekteki olası durumuna ışık tutabilecek teorik ve pratik yaklaşımları incelemektir. Bu amaca ulaşmak için çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere, altı bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın ana bölümleri ise dört ana gruptan oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak, "Güç" olgusuna kavramsal ve tarihsel bir çerçevede yaklaşılmıştır. Buna göre, gücün ne olduğu, gücü oluşturan unsurlar, gücün değişen unsurları gibi konular hegemonya ve imparatorluk kavramları ile birlikte ele alınmıştır. Bu bölüm, çalışmaya teorik bir zemin kazandırmak için hazırlanmıştır. Üçüncü bölümde, ABD Gücünün tarihsel arka planı, kronolojik bir çizgide incelenmiştir. Bu yapılırken, tarihsel arka plan, eklektik bir metotla, sadece ana hatlarıyla ele alınmıştır. Avrupa'dan Amerika kıtasına göç, koloni süreci, siyasal bağımsızlık, küresel güç arenasına çıkış, Soğuk Savaş ve sonrası gibi dönüm noktalarına ışık tutulmuştur. Dördüncü bölümde ise, ABD Gücüne yön verme potansiyeline sahip "Medeniyetler Çatışması" paradigması ve "Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi" kimlik olgusu ile birlikte tartışılmıştır. Son olarak da beşinci bölümde 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında ABD Gücü, bu gücün nasıl bir yönelim içerisinde olduğu, olası rakip olarak gözükken Çin ve Avrupa Birliği'nin durumları ve güç unsuru olarak Hollywood merceği altına alınmıştır.

Uluslararası yapının Soğuk Savaş sonrası karşılaştığı belirsizlikler gücün dinamik ve değişken yapısını da belirsizleştirmiştir. Enformasyon devriminin yaşandığı ve bu devrimin etkilerinin tüm yoğunluğuyla yaşandığı bir dönemde gücün niceliksel ve niteliksel değişim ve dönüşüme uğraması kaçınılmazdır. Bu nedenle gücün yeni tanımlarının yapılması gerekli olacaktır. Bilginin önemli bir güç unsuru olduğu bir süreçte, gücü, bilgiden ayıramayız. İlginç olan şu ki bunun çok uzun yıllar önce Klasik Yunan Döneminde vurgulanmış olmasıdır. Eğer, bilgi herkesçe belirleyici güç olarak kabul ediliyorsa bu bizlere bir ipucu sunmaktadır. O da şudur: Eğer bilgi ve bilgi teknolojisi gerçekten de en önemli güç belirleyicisi olacaksa, ki öyle görünüyor, şimdiden bilgi ve bilgi teknolojisi için çaba sarf edenler geleceğin güç denklemlerinin birer parametreleri olacaklardır. Bu çerçevede, ABD bilgi tekeline sahip büyük güç konumundadır. Bu gücün devamı, hem sürekli bilgi üretimine hem de üretilen bilginin ve onun parçası olan teknolojisinin tekelinin sürdürülmesine bağlıdır.

Bu çalışmada kullanılan veri ve bilgiler, kuramsal, analitik ve tarihsel bir yöntem ile analiz edilmiştir. Bu çalışmanın veri toplama yönteminde birinci elden ve ikinci elden kaynaklardan yararlanılmıştır. İkinci elden kaynak elde etmek için, literatür incelemesi, süreli yayınlar ve konu ile ilgili web sayfalarına bakılmıştır Birinci elden veri elde edebilmek için bir anket düzenlenmiştir. Anket, Ankara’da, toplam 300 kişi ile rast gele yapılmıştır. Anket karşılıklı görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Anket kitlesini, ağırlıklı olarak lisans olmak üzere, yüksek lisans ve doktora öğrencileri oluşturmuştur. Anket, Ankara’nın Kızılay semtindeki üniversite öğrencileri ile özdeşleşmiş mekânlarda, (özellikle Konur Sokaktaki Ezgi Kafe) Atılım Üniversitesi kampüsü, Çankaya Üniversitesi ve Ankara Üniversitesinde yapılmıştır. Ankette bu çalışma için beş soru sorulmuştur. Ankette, karmaşık ve detaylı sorular yerine, anket tekniklerine uygun olan kısa ve yalın soruların sorulması tercih edilmiştir. Anketin ana konusu ABD ve ABD’nin geleceği ile ilgilidir. Anketin hedef kitlesi üniversite öğrencileridir. Anketin amacı genel olarak Üniversite Öğrencilerinin ABD Algılamalarının ölçümüne ulaşmaktır. Bu çalışmada üniversite gençliğinin hedef kitle olarak seçilmesinin nedeni ise, ulusal ve uluslararası konular hakkında daha fazla ilgili olmaları, eğitim düzeylerinden ötürü bu tür anketlere kolaylıkla cevap verebilecek olmalarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD Gücü ile ilgili Önde Gelen Kavramlar:

Güç, Hegemonya ve İmparatorluk

2. 1. Giriş

Güç, hegemonya ve imparatorluk olguları, Amerikan Gücü ile ilintili olarak kullanılan önemli kavramlardandır. Bu olgular genellikle yüzeysel bir şekilde kullanılmaktadırlar. ABD gücünün iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için bu kavramların ne olduğu ve bu kavramların nasıl algılandığı çok iyi bir biçimde ortaya koyulmalıdır. Bu nedenle birinci bölümün temel amacı, Amerikan Güç yapısının daha net anlaşılabilmesi için güç, hegemonya ve imparatorluk kavramlarını teorik bir çerçevede ele almaktır. Gücün ne olduğu sorusu sürekli tartışılan bir konudur. Bu konuda akademik camiada tam bir mutabakat söz konusu değildir. Doğal olarak bu olgu ile ilintili pek çok yaklaşım bulunmaktadır. Ayrıca bu olguların işlenmesi ve daha iyi anlaşılması uluslararası sistemin daha net anlaşılabilmesi açısından da önem arz etmektedir. Çünkü herkes kabul etmektedir ki ABD küresel sistemin temel aktörü durumundadır. Bu münhasır güç sisteminin analizi için öncelikle güç olgusunun ne olduğu konusunun ve ABD gücü ile ilintili Hegemonya ve İmparatorluk kavramlarının teorik anlamlarının ele alınması yararlı olacaktır.

Gücün doğası, insanlar ve onların inşa ettiği siyasal örgütler için varoluşsal bir anlama sahiptir. Bu nedenle, bu bölümde ilk olarak güç olgusu tüm boyutları ile iki ana teorik çerçevede ele alınacaktır. Bu kısımda ayrıca Nye'in "sert güç" ve "yumuşak güç" kavramlarına Clinton Dönemi ve Bush Dönemi karşılaştırılması yapılarak ele alınacaktır.. İkinci olarak da ABD gücünün pek çok siyasal sıfatlarından önde gelenlerinden biri olan hegemonya kavramı irdelenecektir. Wallerstein, Nye ve Cox'un bu kavram hakkındaki görüşleri tartışılacaktır. Son olarak da İmparatorluk kavramı çeşitli görüşler etrafında incelenecektir.

2. 2. Güç

Gerçeği sert bir rüzgâra benzeten Nietche onun hakkında şöyle der: “ rüzgâra karşı tükürmekten sakının” ve şöyle devam eder: “Göz ardı edilen gerçekler zehirli olurlar”¹. Bu düşünce doğrultusunda, uluslararası ilişkiler disiplini içindeki realistler, uluslararası politikanın temel aktörü kabul ettikleri devlet ile yaşamın temel süjesi olan insanı özdeşleştirerek, gücü, uluslararası yapının göz ardı edilmemesi gereken temel bir gerçeği gibi görmektedirler.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde en çok ele alınan konulardan bir tanesi güç olgusudur. Bu olgu çok tartışmalı bir yapıya sahiptir. Gücün niteliği, niceliği, ölçülebilirliği, alanı, hedefi, etkileme kapasitesi gibi pek çok boyutlar güç olgusu çerçevesinde ele alınmaya çalışılan bir konudur. Temelde iki ana teorik yaklaşım söz konusudur. Birincisi, güç olgusunu askeri güce indirgeyen neo – realist perspektifle, diğer tarafta ise güç olgusunu ekonomik yapı ve karşılıklı bağımlılık bağlamlarıyla ele alan, idealizmin türevi olarak kabul edilebilecek neo – liberallerdir.² Neo- realistler gücü fiziksel bir düzlemde işlerken, neo- liberaller gücü sistemik bir zemine oturturlar.

Realist teorinin uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki hâkimiyeti, 1930’lu yılların sonlarından 1960’lı yıllara kadar sürmüştür, denilebilir. 1960’lı yıllarda başlayan eleştirel yaklaşım 1970’li yıllarda şiddetini artırmıştır. “Vietnam Sendromu”, üçüncü dünya devletlerinin bağımsızlık hamleleri, uluslararası ilişkilerde ekonominin belirleyiciliğinin artması gibi nedenler realizmin yeniden ele alınışına neden olmuştur.³

Tarih öncesi dönemden günümüze kadar devam eden zaman aralığındaki siyasi tarih evrimini ve bu siyasi tarihin temel yapıcılarını ele alan düşünürlerin çoğu, çalışmalarında güç olgusuna değinme zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu değinme ya da ele alma gerekliliği, Klasik Yunan Dönemi’ne kadar götürülebilir. Sokrates tarafından söylendiği kabul edilen “Erdem bilgidir, bilgi güçtür”⁴ gibi değer yüklü güç anlayışından, modern, hatta post-modern dönemde benimsenen “bilgi güçtür” şeklindeki ahlaki hassasiyetlerden arındırılmış güç anlayışına doğru evrim, bizlere güç yaklaşımının tarihsel dönüşümünü yansıtmaları bakımından değerlidir. Bu evrimin birden fazla önemli dönüm noktaları vardır. Bu anlamda, modern

¹ W. Friedrich Nietche, **Zerdüşt Böyle Diyordu** , İstanbul, Varlık Yayınları, 2002, s.83

² Yücel Bozdağoğlu- Çınar Özen, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt1 Sayı 4 Kış, 2004 , ss.60-70.

³ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği” **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, ss. 34-48.

⁴ Bu düşünceyi daha sonra Bacon da kullanacaktır. Bacon, tabii ki erdemsiz bir güce işaret etmekteydi.

politikanın babası olarak kabul edilen Maciavelli, güç anlayışının evrilme sürecinde çok önemli bir yeri haizdir. Çünkü O, politikayı ve onun çok önemli unsurlarından bir olan gücü değerlerden ayırmıştır. Bu, daha sonraları realist yaklaşımı benimseyenlerce daha sistemli bir şekilde temellendirilmeye çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında idealizme tepki olarak ortaya çıkan realist yaklaşımın temelini “güç” olgusu oluşturmaktaydı.”Güç”, realistler için uluslararası politikada her türlü ilişkiyi açıklayabilen büyümlü bir kavramdı. Bu tür güçsel yaklaşımlar özellikle 1940’dan 1970’li yıllara kadar, uluslararası ilişkiler çalışmalarına hâkim olmuştur.⁵

Carr, I. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki yeniden yapılanma çabalarının başarısız kalmasını idealist ütopyacılığın batışı olarak ele almıştır.⁶ Bu nedenle realizm, bir bakıma, bu dönemin fiyaskosuna “gerçekçi” bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.1940, 1950 ve 1960’lı yıllara Carr ve Morgenthau’nun güç merkezli realist yaklaşımları, damgasını vurmuştur. Winston Churchill ve George F. Kennan gibi “politika pratisyenleri”nin izledikleri ve uyguladıkları güç odaklı politikalar dönemin realist paradigmasının hâkimiyeti altında olduğunun açık kanıtı olarak kayıtlara geçmiştir. Carr, savaşın uluslararası ilişkilerde “en son çare” (ultima ratio) olmasının, askeri gücü önemli kıldığını bildirmektedir. Bu konuyu Sönmezoğlu şöyle değerlendirmektedir:

Bilindiği gibi, ülke içinde değerlerin dağıtımını devlet düzenler. Böyle bir düzenleyicinin bulunmadığı uluslararası politika arenasında ise, kuvvet kullanma veya baskı uygulama sıkça başvurulan bir almaşık durumundadır. Bu nedenle, uluslararası alanda kimin neyi, ne zaman elde edeceği, çoğu defa savaş ya da daimi bir savaş ihtimali ile belirlenir. Bir başka deyişle, güç analizi, son tahlilde savaş yeteneğinin analizidir.Hatta bazılarına göre, son tahlilde, güç dağılımının belirlenişi, ancak geçmiş bir savaşın sonucuna bakılarak yapılabilir. Bu türden, yani gücü son tahlilde askeri kuvvet ile özdeşleştiren, ona indirgeyen görüşlere, 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası politika literatüründe sıkça rastlamak mümkündür”.⁷

Bir başka güç merkezli yaklaşıma sahip olan Morgenthau ise, gücü, nicel ve nitel unsurlara ayırarak vurgular. Birçok yazar Morgenthau gibi gücün nicel ve nitel unsurları ayrımını benimseyerek, özellikle askeri ve ekonomik kaynaklar olarak iki ana grupta toplanan fiziksel güç unsurlarının dışında devletlerin sahip olduğu fiziksel olmayan güç unsurlarını da dikkate almaktadır. Ayrıca, fiziksel kapasitelerinin karşılaştırılması bir devletin gücünü ölçmede zaman zaman yanılgılara sebep olabilir. Bir devletin gücüne etki eden ölçülemez ya da fiziksel olmayan niteliksel unsurlar olarak adlandırılan liderlik özellikleri, diğer ülkelerle

⁵ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa, 2.Baskı, 2002, s.163

⁶ Arı, **Uluslararası..**, s. 164

⁷ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.160.

etnik ve kültürel yakınlık, tarihsel nedenler, imaj, dostluklar, ittifak ilişkileri, gelenek ve görenekler gibi unsurlar bir devletin uluslararası politikadaki veya diğer devletler karşısındaki gücünü belirlemede oldukça açıklayıcı olabilmektedir.⁸ Tanrısever, Morgenthau'nun güç olgusuna yaklaşımı ile ilgili şöyle demektedir:

Morgenthau güçten bahsettiğimizde insanın diğer insanların akılları ve eylemleri üzerindeki kontrolünü kastettiğimizi söyler. Morgenthau'a göre, bu kontrol ilişkisini siyasal kılan bunun kamusal otorite sahiplerinin arasında ya da bunlarla halk arasında gerçekleşmesidir. Bu güç, uygulayan ülke ile uygulanan arasındaki psikolojik bir ilişki olarak kontrol edene diğerinin düşüncelerinde yarattığı etki ile onun eylemlerinde değişiklik meydana getirir. Morgenthau'a göre, bu etki, fayda beklentisi, olumsuzluk korkusu, kurum ya da kişilere beslenen sevgi ve saygıdan kaynaklanabilir. Güç uygulanırken araç olarak emir, tehdit, kişinin otorite ya da karizması ayrı ayrı ya da birlikte kullanılır. Ancak, Morgenthau'a göre, güç kavramı etki ve kuvvetten de ayrılır. Her üç kavram da aktörle sonuç arasında bir ilişki kurmalarına rağmen, güç sonuçları doğrudan belirleme yeteneği iken, etki sonuçları doğrudan belirleyebilecek olanların kararları üzerindeki dolaylı sonuç veren bir ilişkidir. Kuvvet ise gücün psikolojik etkisini ortadan kaldıran fiziksel şiddettir. Şiddet politikayı sınırlar, güç ise şiddet kullanma tehdidini içerir, fiili kullanımını değil. Morgenthau'a göre, güç kullanılabilir ya da kullanılmayan biçimlerde olabildiği gibi, meşru ya da gayri meşru biçimlerde de olabilir. Örneğin, nükleer güç, iç savaşlara müdahalede kullanılamaz. Meşru güç kullanımları ahlaki ve hukuki meşrulaştırma içerir. Bu ise değerleri araçsal bir gözle görmeye zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, güç hem araç hem de kendi içinde bir amaç olarak kapalı bir değer oluşturur.⁹

Realistlerin güç yaklaşımını genelde fiziksel kapasite odaklı olduğunu savunanlar, gücün metafizik¹⁰ boyutunun önemini görmezden geldiğini ileri sürmektedirler. Oysaki birçok yazar, gücün fiziksel formundan çok bunun kullanılabilirliği üzerinde yoğunlaşarak gerçek gücün kullanılabilen ve diğer ülkeler üzerinde etki oluşturan güç olduğunu iddia etmektedir. Mesela, Raymond Aron, gücü bir diğer devlet üzerinde etki yapabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneği olarak görmüştür. Bu çerçevede: "A devletinin B devletine karşı uyguladığı ve normal şartlarda B devletinin yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya dönük etkiye güç adı verilmektedir."¹¹

Hanna Arendt de Aron'a benzer düşünceler yansıtmıştır. Ona göre güç, sistem içerisinde etkili olma ve yeni kuralları uygulama kapasitesidir. Çoklu aktörlerin çok boyutlu süreçte etkili olmaları hâkimiyet veya zor kullanmadan daha önemlidir. Bu yaklaşımın

⁸ Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 170-171

⁹ Oktay F. Tanrısever, "Güç" Atilla Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul, İletişim, 2005, ss. 55-56.

¹⁰ Fiziksel olmayan anlamında kullanılmıştır.

¹¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 172

özellikle yeni kuralları uygulama ya da benimsetme kapasitesi gerçekten de altı çizilmesi gereken bir öneme sahiptir.¹²

Gill ve Law ise güç olgusu hususunda detaylı bir incelemenin yapılabilmesi için bazı önem arz eden soruların kesin bir şekilde netleştirilmesi gerektiğini işaret etmektedirler. Buna göre gücün kim için var olduğu, gücün kime ve neye göre göreceli olduğu, gücün kaynakları, zamansal bir bağlamda gücün hedefinin neyi teşkil ettiği, eylemsel eğilimler ve yapısal özellikler açığa çıkarılması gereken boyutlar olarak görülmektedir. Güç burada fiziksel ve metafizik bir bütünsellik içerisinde zamansal ve mekansal bir bağlam içerisinde işlenmeye çalışılmaktadır. Bu bütünsellik ayrıca ekonomik yapıyı da kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre, gücün önemli bir unsuru da güçlü bir ekonomik yapıdır. Gill ve Law ayrıca gücün üç ana boyutu olduğunu savunmaktadırlar. Bunlar; “üzerinde güç”, “gizli (covert) güç” ve “Yapısal (structural) güç”tür. “Üzerinde güç”, A devletinin B veya bir başka devletin politik eğilimlerini arzu edilen yönde değiştirme anlamına gelmektedir. “Gizli güç”, sözü geçen veya güçlü olan devletin, gündemi tasarladığı ve tasarlanan gündemin dikkati çekmeden uygulandığı organizasyonelliği barındırmaktadır. Gill ve Law bu boyut için 1944 Bretton Woods antlaşmasını işaret ederler. Bir diğer boyut olan “yapısal güç” ise “maddi ve normatif yönleri ile belirli özendirme ve sınırlandırma sistemleri oluşturarak, tarafların ilişkilerini” oluşturur.¹³

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde güç olgusuna farklı bir yaklaşım getiren ekol de davranışsalcılardır. Davranışsalcılar, güç olgusunun, özellikle realistler tarafından insan doğası ile ilişkilendirilerek, belirsiz bir zemin üzerinde işlenmesine itiraz etmektedirler. Onlara göre, gücün derinlemesine anlaşılabilmesi için, tanımlanması gerekmektedir. Bunun da yapılabilmesi için güç olgusuna ölçülebilir bir tanım yapılması gerekir.¹⁴ Buna göre ölçümün somut koşulları mevcuttur. Bu somut koşulların karşılaştırmalı bir şekilde ölçümü, gücün tanımlanmasına yardımcı olacaktır. Görüldüğü üzere, geleneksel realist yaklaşım gücü, maddi ve maddi olmayan unsurları ile birlikte ele alırken, davranışsalcılar ise gücü daha çok maddi bir alanda ele almaya çalışıyorlar. Burada, realistlerin, gücün maddi olmayan unsurlarına vurgusu eleştirilebilir. Çünkü bu unsurların ne olduğu ve bu unsurların etki kapasiteleri konusunda tam bir oydaşma yoktur. Öte yandan, davranışsalcıların güç olgusunu, somut ve ölçülebilir alanda ele almaları gücün inkâr edilemeyecek maddi olmayan unsurlarını

¹² Demir Faik Ali, “Jeopolitiğe Günümüzden Bir Bakış”, Faruk Sönmezoğlu,(Der), Uluslararası **Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 296

¹³ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa**, Ankara, İmge, 1999, ss. 194-195.

¹⁴ Tanrısever, “Güç”..., s.58.

göz ardı etmektedir. Bu da güç olgusunun kapsayıcı bir şekilde ele alınmasına engel olmaktadır ve gücün dinamik boyutunun anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Güç kavramının dinamik bir kavram olduğu özellikle bugün için herkesçe kabul edilebilecek bir önermedir. Gücün dinamik olması onun statik bir tanım ve algılanmasının mümkün olamayacağını göstergesidir. Davutoğlu'na göre özellikle 20. Yüzyılın sonlarına doğru etkisini artıran ve derinleştiren karşılıklı bağımlılık olgusu, güç tanımlaması ve algısını çok daha komplike bir forma sokmuştur. Ayrıca ulus-devletlere meşruiyet zemini sağlayan modern ideolojilerin etkilerini kaybetmesi ve geleneksel kültür değerlerinin yeni unsurlarla birlikte uluslararası alana taşınmaları da ülkelerin uluslararası konumlarını etkileyen bir yeniden tanımlama süreci başlatmıştır.¹⁵

Güç olgusu hakkında farklı bir yaklaşım da çoğulcu güç anlayışıdır. Çoğulcu güç anlayışı, özellikle 1970'li yıllarla birlikte değişmeye başlayan uluslararası sisteme göre bir takım açıklamalar getirmektedir. Buna göre, devletin küresel politik düzlemdeki rol ve işlevi gittikçe gücünü kaybetmektedir. Karşılıklı bağımlılık gittikçe derinleşmektedir. Uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketlerin artan güç ve önemleri, küresel güç dağılımını etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. Ayrıca bu yaklaşıma göre, İki Kutuplu Dünya Sistemi sürecinde, askeri ve güvenlik perspektifi çerçevesinde ele alınan güç olgusu ya da kavramı, bu yeni süreçle beraber, çevre, nüfus, gıda, insan hakları ve uzayın kullanım gibi konulardan türeyen problemlerin oluşturduğu "sosyo-ekonomik" bağlam içerisinde anlaşılmalıdır. Çoğulcu güç yaklaşımının altını çizdiği bir başka güç ögesi ise ekonomik faktörlerdir. Buna göre ekonomik değişkenliklerin incelenmesi çok önem kazanmıştır ve ekonomi ile güç arasında çok önemli ilişki vardır.

Güç olgusuna daha bütüncül bakmaya çalışan düşünürlerden biri de Davutoğlu'dur. O, gücü sabit veriler (tarih, coğrafya, nüfus, kültür) ve potansiyel verilerden (ekonomi, teknolojik kapasite ve askeri kapasite) oluşan denklem şeklinde formüle eder. Ona göre sabit veriler içindeki güç öğelerinin kısa ve orta vadede değişmeleri mümkün görünmemektedir. Ancak, bu durum değinilen öğelerin ülkelerin güç denklemindeki yoğunluklarının değişmez olduğunu da yansıtmaz. Aksine, değişen uluslararası konjonktür, bu statik öğelerin güç dengeleri içindeki kendilerine has yoğunluklarının değişimine yol açar. Aslında, bu çelişik görünen yaklaşım onun dinamik boyutunun kaçınılmaz bir sonucudur.¹⁶

¹⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik -Türkiye'nin uluslararası konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s.

16

¹⁶ Davutoğlu, **Stratejik...**, s. 17

2.2.1. “Yumuşak Güç” ve “Sert Güç”

Amerikan gücünü tarif etme çabası ile ortaya çıkan bir başka kategorik güç tanımı ise: “Yumuşak Güç” (Soft Power) ve “Sert Güçtür” (Hard Power). Nye’e göre, Amerika Birleşik Devletleri’nin gücünü sürdürebilmesi için “Yumuşak Gücü”ne önem vermesi gerekmektedir. “Yumuşak Güç” için Nye: “Başkalarına cazip gelerek ve onları ikna ederek, hedeflerinizi benimsemelerini sağlayarak istediğinizi elde etme hüneri” şeklinde tanımlamaktadır. Nye ayrıca “Yumuşak Güç” için, “Yumuşak Güç, insanları zorlamak yerine onlarla işbirliği yapar” der. Bir başka anlatımla bu “siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetine dayanır.” Aynı zamanda bu güç, Nye’in ifadesiyle “ayartma ve cezp etme kabiliyetidir”¹⁷ Kavramın asıl isim babaları John Arquilla ve David Ronfelt isimli araştırmacı yazarlar 1992’deki çalışmalarında kavrama ilişkin şöyle diyorlar: İlk aşamada Amerika’nın evrensel değerlerinin büyüleyiciliğine kapılabilecek bir ruh hali yaratmak. Daha sonra bu değerler üstünden Amerikan ideolojilerinin benimsenmesine uygun bir ortamı oluşturmak.”¹⁸ İki tanımda birbiri ile örtüşmektedir. İki kelimeye indirgenirse; çekicilik ve iknadır. Bakıldığında, ABD özellikle Soğuk Savaş sonrasında, sineması ve ünlü markaları ile (Mc Danald’s, Coca-Cola, MTV ve CNN) bu gücünü çok güzel biçimde kullanmıştır ve kullanmaya devam etmektedir.

Ayrıca vurgulanması gereken bir başka kavram da “rıza” kavramıdır. Yumuşak güç kullanımı ile önemli bir ilişkiye sahiptir. Yumuşak güç kullanımında ideolojik ya da kültürel bir boyut ciddi bir ağırlığa sahiptir. Çünkü kültürel veya ideolojik yüklü “yumuşak güç” kullanımıyla sistem inşa edilirken, sistemi oluşturan diğer öğelerden “rıza” almak elzemdir.¹⁹ “Sert Güç” için ise Nye şöyle demektedir:

Askeri güç ile ekonomik güç başkalarının fikirlerini değiştirmek için kullanılabilen sert komuta gücüne birer örnektir. Sert güç ikna (havuç) şeklinde olabildiği gibi tehdit (sopa) şeklinde de olabilir. Ama gücü kullanmanın dolaylı yolları da vardır. Bir ülke dünya politikasından istediği sonuçları başka ülkeler onun peşinden gitmek istediği, onun değerlerine hayran olduğu, teşkil ettiği örneğe gıpta ettiği, onun refah ve açıklık düzeyine erişmeyi arzuladığı için de alabilir.²⁰

Nye’e göre, yeni yüzyılda güç olgusu, sert ve yumuşak güç unsurlarının bileşiminden ya da etkileşiminin üreteceği birleşik yapıya dayanacaktır. Bu da, askeri, ekonomik ve yumuşak güç boyutlarına sahip olmayı gerektirmektedir. Bu anlamda, Amerika Birleşik Devletleri

¹⁷ Joseph S. Nye Jr, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, ss. 10- 11.

¹⁸ Umur Talu, “ABD’nin Yumuşak Gücüne Ne Oldu?”, Söyleşi, **NPQ Sosyal ve Politik Yorum Dergisi**, Cilt 7 Sayı 1, 2005, s. 26

¹⁹ Fuat Keyman, “ABD’nin Yumuşak Gücüne Ne Oldu?”, Söyleşi, **NPQ Sosyal ve Politik Yorum Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2005, s. 28

²⁰ Nye Jr, **Amerikan...**, ss.10-11.

dışında gücün bu üç asli unsurunu elinde bulunduran bir başka güç yoktur. Böyle bir tarihsel süreçte, güç olgusuna tek boyutlu yaklaşım veya sadece askeri güce önem vermek büyük bir yanılgı olacaktır.

Güç olgusu konusunda, gücün ne olduğu kadar, gücün nasıl algılandığı da oldukça önemlidir. ABD gücü hakkında pek çok farklı algılama ve yaklaşım söz konusu olabilmektedir. Bu çalışmanın ana konusuna ışık tutması bakımından hazırlanan ABD gücü ile ilgili anket çalışmasının sonuçları da bu bakımdan önemli görünmektedir.²¹ Bu amaçla deneklere, “sizce Amerikan gücü nasıl bir güçtür?” sorusu sorulmuştur. Deneklerin yüzde 26’sı “Askeri bir güçtür” seçeneğini tercih ederek, ABD’yi daha çok askeri bir güç olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Bu seçeneği, “ekonomik bir güçtür” seçeneği yüzde 23 oranında izlemiştir. Bu seçeneği tercih edenler de ABD’yi daha çok ekonomik bir güç olarak idrak ettiklerini göstermişlerdir. Deneklerin tercih ettiği, “hepsi” seçeneği ise yüzde 33 oranı ile en fazla tercih edilen bir seçenek olmuştur. Deneklerin bu tercihi, ABD gücüne bütüncü bir perspektifle yaklaştıklarını ifade etmektedir. Buna göre, gücün önemli unsurları olan ekonomi, kültür, teknoloji, siyasal ve askeri yapı bakımından ABD güçlü görülmektedir.

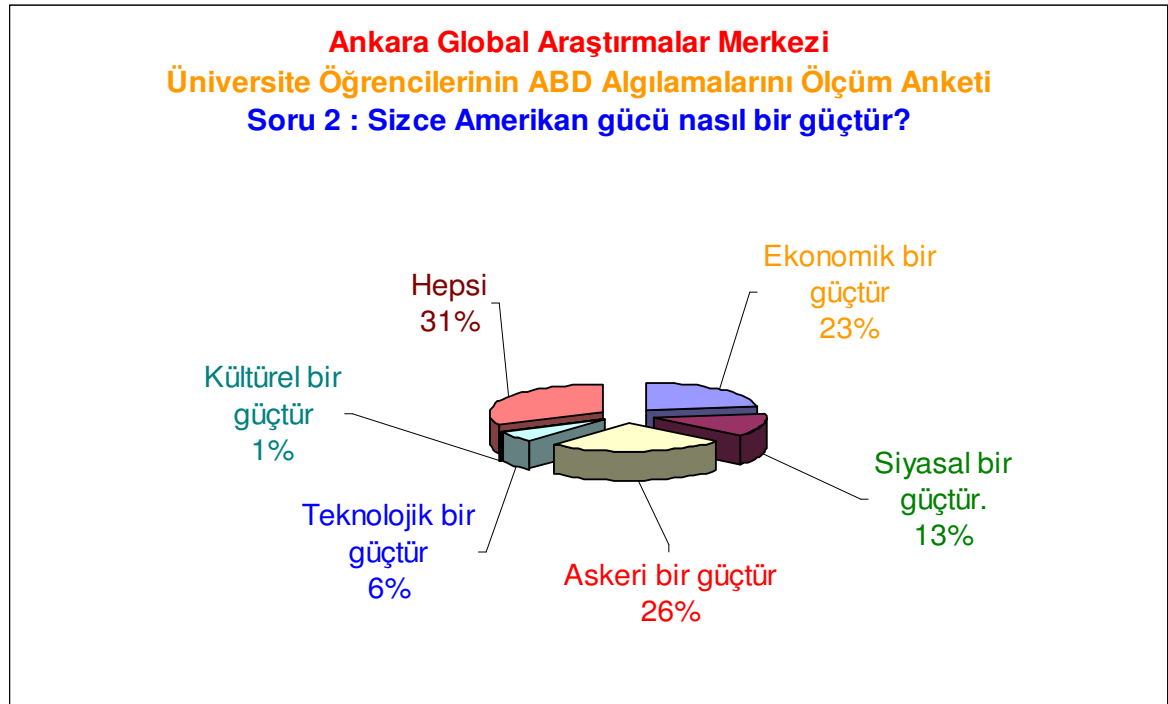
(Bkz. Tablo 1, s. 11)

Yukarıda ele alınan tanımlamalar ışığında, gücü tarif etmeye çalışırsak şöyle söyleyebiliriz: Güç, fiziksel ve metafizik boyutlara sahip, süreç içinde değişim ve dönüşüme uğrayabilen dinamik bir olgudur. Bu nedenle, fiziksel ve metafizik unsurlar zaman içerisinde değişik nicelik ve niteliğe bürünürler. Bu niceliksel ve niteliksel değişimin ayrıca üzerinde hareket ettiği bir alanı vardır. Gücün niceliksel ve niteliksel yapısı belirli bir alan üzerinde etki gösterebilmektedir. Karmaşık güç ilişkileri, bu alan üzerinde şekillenmektedir. Karmaşık güç ilişkileri güç öznesi veya özneleri tarafından realize edilmektedir. Bu ilişkilerin bir diğer önemli parçası ise güç nesnesidir. Güç nesnesi, güç öznesi tarafından etkilenen ya da onun gücüne maruz kalandır. Güç nesnesi statik bir yapıya sahip değildir. Bu şu demektir: Zaman içerisinde güç nesnesi, çeşitli sistemik ve kendine özgü nedenlerle niteliksel bir dönüşüme

²¹ Bu anket, AGAM araştırmacısı Murat Silinir’in “ABD Gücü’nün Geleceği” isimli tez ve kitap çalışmalarına birinci elden kaynak sağlamak amacıyla Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM) imkanları kullanılarak hazırlanmıştır. Anket, Ankara Global Araştırmalar Merkezi Başkanı Doç. Dr. İdris Bal koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Anketin hedef kitlesi üniversite öğrencileridir. Anketin amacı genel olarak Üniversite Öğrencilerinin ABD Algılamalarının ölçümüne ulaşmaktır. Bu çalışmada üniversite gençliğinin hedef kitle olarak seçilmesinin nedeni ise, ulusal ve uluslararası konular hakkında daha fazla ilgili olmaları, eğitim düzeylerinden ötürü bu tür anketlere kolaylıkla cevap verebilecek olmalarıdır. Anket, Ankara’da, toplam 300 kişi ile rast gele yapılmıştır. Anket karşılıklı görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Anket kitlesini, ağırlıklı olarak lisans olmak üzere, yüksek lisans ve doktora öğrencileri oluşturmuştur. Anket, Ankara’nın Kızılay semtindeki üniversite öğrencileri ile özdeşleşmiş mekânlarda, (özellikle Konur Sokaktaki Ezgi Kafe) Atılım Üniversitesi kampüsü, Çankaya Üniversitesi ve Ankara Üniversitesinde yapılmıştır.

uğrayabilmektedir. Bu niteliksel dönüşüm onun, güç öznesi olabilmesi anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda gücün dinamik yapısı ile ilintilidir. Bir örnek vermek gerekirse, bir zamanlar, Roma İmparatorluğu, Almanya ve Rusya gibi çeşitli güç öznelerinin etkisi altında, güç nesnesi durumunda olan Museviler, temeli on dokuzuncu yüz yılın sonları ile yirminci yüz yılın ortalarına kadar süren yeni uluslararası güç değişimi ya da sistem dönüşümü sürecinin de etkisiyle yeni bir siyasal örgütlenme fırsatı elde ederek güç öznesi rolüne ulaşmışlardır. Bu bağlamda, ABD de bir güç öznesi durumundadır. Küresel etkileme kapasitesi ayrıca ABD'yi küresel güç öznesi durumuna ulaştırmıştır. ABD, gücün tarihsellik ve dinamik özellikleri çerçevesinde, mevcut durumunu daha çok muhafaza etme gayreti içerisinde görülmektedir.

Tablo: 1 Amerikan Gücü

2. 3. Hegemonya

Amerika Birleşik Devletleri gücü ile ilintili olarak sıkça kullanılan bir başka ekopolitik ya da ideolojik kavram, Hegemonya terimidir. Bu kavram, özellikle Soğuk Savaş'ın yumuşama sürecinde kullanılmaya ya da tartışılmaya başlanmıştır. Birçok uluslararası ilişkiler düşünürüne göre, ikinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lı yılların ortalarına kadar dünya sisteminde, ABD'nin egemen olduğu hegemonik bir sistem mevcut olmuştur. 1970'li yıllarla birlikte dünya sistemi değişim sürecine adım atmıştır. Değişim süreci, görece bir istikrara sahip olan iki kutuplu yapıyı sarsmıştır. Sarsıntı ile birlikte uluslar arası ilişkilerde muğlak ve karmaşık bir yapı hâkim olmaya başlamıştır. Geleneksel paradigma veya yaklaşımlar bu nedenle sorgulama sürecine girmek zorunda kalmışlardır. Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde göz ardı edilen ekonomi, bu yeni dönemde önemli bir parametre haline gelmiştir. Karşılıklı bağımlılık gibi yeni kavramsal yaklaşımlar bu dönemin karmaşık ilişki ağını çözümlemede kullanılmıştır. ABD hegemonyası bu yeni tarihsel süreçle beraber sarsıntı yaşayarak, küresel üstünlüğü bu dönemde sorgulanmaya başlamıştır.²² Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde her şeyin sorgulanmaya başlandığı süreci, Atilla Eralp, Hegemonya kavramı açısından şöyle çözümlemeye çalışmıştır:

Realizmin yoğun sorgulandığı ve alanın kuramsal olarak daha çoğulcu bir yapıya büründüğü bir ortamda paradoksal bir biçimde hegemonya kavramı ön plana çıktı. Esasında paradoksal şöyle bir durum söz konusuydu: 1950'ler ve 1960'larda hegemonya kavramı yoktu, oysa 1950 ve 1960'lardaki düzen çok daha *hegemonik* bir düzendi. ABD bu dönemde içerde çok daha Fordist bir yapılanmayla ve uluslar arası alanda da Batı ittifakını sağlamlaştırarak uluslar arası örgütlenme ve işbirliğine verdiği önemle sadece gücü değil, aynı zamanda rızayı sağlamada liderlik becerisi göstermiş ve Batı bloğunda hegemonik bir rol üstlenmişti. 1970'lerde ABD'nin bu hegemonik durumu sarsılırken paradoksal bir biçimde hegemonya kavramı ön plana gelmektedir. Uluslar arası düzenin sarsıldığı ve değişimin arttığı ortamda hegemonya kavramı adeta uluslararası sorunlara değişik yaklaşımların bir yanıtı olarak ortaya çıkar. Bu durumun ortaya çıkmasında sarsılan düzenin yeniden sağlanması özleminin önemli rolü olduğunu göz ardı etmemek gerekir. 1950 ve 1960'larsa çok daha rahat şekilde yaratılan Amerika hegemonyasının 1970'lerin daha karmaşık şartlarında nasıl sağlanacağı artık önemli bir sorun teşkil etmekteydi. 1970'lerin ortamında uluslararası rıza ve işbirliğinin yaratılması Soğuk Savaş dönemindeki kadar kolay değildi; bu rızanın yaratılması için ekonomik ve siyasi sorunları birlikte ele alan ve Batı merkezilikten çok daha kapsayıcı bir hegemonyaya ihtiyaç duyuluyordu... Bu ortamda hegemonya kavramı bir yandan bozulan düzeni daha karmaşık bir yapıda tekrar sağlama özlemlerine cevap verirken, öbür yandan da Amerika

²² Atilla Eralp (der), **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul, İletişim, 2005, ss. 155-157.

hegemonyasından farklı yeni hegemonyaların veya buna karşı *karşı hegemonyaların* da oluşturulmasını da gündeme getiriyordu.²³

Hegemonya kavramını ilk kullanan Gramsci, hegemonyayı tarihsel bir süreç içerisinde incelemektedir. Ona göre, toplumsal geçişkenliklerin bir sonucu olarak bir hegemonik sınıfın yerini bir başka hegemonik sınıf almaktadır. Bu çerçevede; Gramsci, devleti egemen sınıfın hegemonyasını sürdürme aracı olarak görmektedir. Egemen sınıf İtalya'daki burjuva sınıfı için kullanılmıştır. Gramsci, hegemonya'yı aynı şekilde bir devletin diğeri üzerindeki hâkimiyeti olarak görmektedir.²⁴ Ona göre, ayrıca, askeri güç ile "rıza" arasında derin bir etkileşim vardır. Bu yüzden siyasal bir birimin hegemonik olabilmesi için "rıza" ilkesini göz ardı etmemesi gerekmektedir. "Rıza"nın oluşmasında düşünce ve kültür yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Bunun pek çok aracı vardır. ABD bu araçları belli dönemlerde farklı dozajlarda kullanmaktadır. Soğuk Savaş sonrasındaki Clinton Başkanlığı, bu anlamda modelsel bir önem taşımaktadır. Keyman'a göre, Clinton döneminin ABD'si, Bush döneminin ABD'sinden daha güçlüdür. Çünkü o dönemde, Clinton serbest Pazar ideolojisi, insan hakları ve sosyal adalet vurgusu ile ortak bir dil yaratarak "rıza" hassasiyetini korumuştur.²⁵ "Rıza", sert güç ile birlikte var olan düşünsel ve kurumsal uzlaşmaya işaret etmektedir. "Rıza" aslında bir çeşit ideolojik harekât sonrasında oluşan bir olgudur.

Nye, tanımlamalara göre Amerika Birleşik Devletleri'nin Hegemon devlet olup olmadığını işaret etmektedir. Ona göre Hegemonya, eğer uluslararası güç arenasında yürürlükte olan normları ve düzenlemeleri empoze etme yetisi anlamına geliyorsa, o halde Amerika Birleşik Devletleri için hegemon demek yersiz olur görüşünü savunmaktadır. Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri, Uluslar arası Para Fonu'nda güçlü bir konuma sahip olsa bile başkanını tek başına seçememektedir. ABD Kara Mayınları Antlaşması'na karşı çıkmış olmasına rağmen, bu uluslar arası antlaşmanın imzalanmasını önleyememiştir. Bu tanım ve örneklere göre, Nye, ABD için hegemon demenin yersiz olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, eğer hegemonya daha uyumlu bir biçimde, A ülkesinin diğerlerine oranla daha çok güç kaynaklarına ya da yetisine haiz olması olarak nitelendiriliyorsa, Amerika bu anlamda bu tanıma uymaktadır, demektedir. Fakat bu üstünlük, egemenlik veya küresel denetçilik anlamına gelmemektedir.²⁶

Wallerstein, hegemonya kavramını sistemik bir yaklaşımla ele almaktadır. Ona göre hegemonya, dünya kapitalist sistemi ile ilintilidir. Bu sistem belirli tarihsel sürecin bir

²³ Eralp, *Devlet...*, ss.158-159.

²⁴ Arı, *Uluslar arası...*, s.309

²⁵ Keyman, "ABD'nin Yumuşak Gücüne Ne Oldu?", s. 29

²⁶ Nye Jr, *Amerikan...*, ss.19

ürünüdür. Ona göre modern dünya sisteminin alamet-i farikası kapitalist dünya ekonomisidir. Bu sistemde temel özellik, sermaye birikimini gerçekleştirmeye amacıyla kapitalist üretim biçiminin üstün hale gelmesidir. Wallerstein, devlet yerine, dünya sistemini analiz birimi olarak ele almıştır. Marks'ın ilkel komünal toplum sürecinden başlattığı tarihsel analitik yaklaşımını; 15. yüz yıldan sonra başlatmıştır. Bugünkü dünya sisteminin temeli ona göre o dönemlerde şekillenmeye başlamıştır. Sistemin üç önemli unsur oluşturmaktadır: Merkez, çevre ve yarı çevre. Bu yapı, üretim ve gelir dağılımının bir ürünüdür. Bu ekonomik yapının iki temel özelliği vardır: Hegemonya ve rekabettir. Hegemonik rekabet sistemin temel prensibi ise dışarıya doğru ve mevcut sınırlarının ötesine doğru sürekli yayılmasıdır.²⁷

Wallerstein da tarihsel sistemi, dönüşümsel bir düzlemde ele almaktadır. Ona göre 50 60 yıllık aralarla bazı dönemlere durgunluk bazılarında ise üretkenlik hâkim olmaktadır. Bunu Wallerstein, kar artışı amacıyla ortaya çıkan maksimum üretimin, aynı oranda taleple karşılaşmaması ile bu durgunlukların tebarüz ettiğini ileri sürer. Ona göre, bu dönemler aynı zamanda “Hegemonik Dönem”lerdir. Buna göre, belli dönemlerde hegemonik güçler değişmektedir. Bunu, hegemonik gücün üretim avantajının geçiciliğine bağlamaktadır. Bununla birlikte, hegemonik güç, görece üstünlüğünü muhafaza etmek için her türlü yonteme başvurmakta, hatta bilim ve eğitim alanındaki ve kitle iletişimi alanındaki üstünlüğünden yararlanarak kültürel hegemonyayı hegemonik güç konumunu meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmaktadır. Yine Wallerstein'a göre, hegemonik güç oyunun kurallarını belirlemek istemekte ve bunları uygulamaya çalışmaktadır. Bunu istikrarı sağlamak adına yapmaktadır. Hegemonik güç bir bakıma istikrar ile özdeşleştirilmektedir.²⁸

Wallerstein, devletler arasındaki hegemonik sivrilmeyi, dünya üretim sistemindeki tekelleşme olgusuna benzetmektedir. Ona göre modern devlet sistemi tarihinde üç hegemonik güce rastlanmaktadır. Bunlar, XVIII. yüzyıldaki Hollanda, XIX. yüzyıldaki İngiltere ve XX. yüzyıldaki ABD'dir. Bunların hegemonik güçleri askeri güçlerin ötesinde ekonomik güçlerine dayanmaktadır. Bu ülkeler pazar üstünlüğünü ele geçirerek büyük ölçüde sermaye birikimini sağlayacak mekanizmalardan faydalandılar.²⁹ Görüldüğü üzere Wallerstein, kapitalist dünya sistemine dayanan hegemonik güç yaklaşımında güvenlik, milliyetçilik ve devlet gibi kavramları görmezden gelerek her şeyi kapitalizm ile açıklamaya çalışmıştır.

Cox'a göre ise hegemonik güç, diğer güçler üstünde mutlak üstünlüğe sahip olma ve diğerlerini sömürme değildir. Aksine diğer güçlerin çıkarları ile hegemonik güç çıkarları

²⁷ Arı, **Uluslar arası...**, s. 313

²⁸ Arı, **Uluslar arası...**, s. 317

²⁹ Arı, **Uluslar arası...**, s. 318

arasında bir örtüşmeyi yansıtır. Bu, devletler arasında istikrarın tesis edilmesi bakımından önemlidir. Yani hegemonik güç devletler arası çatışmaları önleyen bir misyona haizdir. Hegemonik gücün üretim kapasitesi çok yüksektir. Bu üretim kapasitesini, dışa, çevreye doğru yayarak dünya hegemonyası derecesine gelmektedir. Bu çevre ülkeler, hegemonik güç ile örtüşen bir ekonomik ve toplumsal gelişme çizgisini yansıtmamalarına rağmen, hegemonik gücün bazı ekonomik, kültürel ve toplumsal özelliklerini içselleştirmeye çalışırlar. Böylelikle hegemonya sadece dünya politikası için düzen anlamına gelmemekte; dünya ekonomisi için de, düzen anlamına gelmektedir. Hegemonyayı oluşturan üstün üretim biçimi ve onun diğer tüm unsurları güçlü bir şekilde diğer ülkelere de genişleyip diğer ekonomileri kendine bağlamaktadır. Bununla birlikte, hegemonik güç kavramı, toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıları kapsayan bir şekilde, üstün üretim biçiminin devamını ve sınırları aşan sivil toplum güçlerinin ve devletlerin davranışlarını etkileyen genel kurallar anlamına gelen küresel sistemi yansıtmaktadır.³⁰

Cox, XIX. yüzyıldan başlayarak tarihi, belli bölümlere ayırır. Ona göre, 1845'ten 1875'e kadar süren zamanda İngiliz hegemonyası söz konusuken ardından gelen 1875&1945 evresi hegemonyanın olmadığı (non-hegemonic) evre olarak tarif etmektedir. 1945-1960 dönemi ise Amerikan hegemonyasının geçerli olduğu dönemdir. Cox, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başından itibaren Amerikan Hegemonyasının tam olarak işlemediği yeni bir (non-hegemonic) dönem olarak ele alır. Yeni dönemde eski hegemonyanın ya gücünü yeniden kazanacağı ya dünya ekonomisinin büyük güçler arasında bölünmesinin artacağı ya da “yeni uluslararası ekonomik düzen taleplerinin gerçekleşmesiyle Üçüncü Dünya'nın karşı hegemonyasının söz konusu olacağı gibi alternatifler üzerinde durmuştur.³¹

2.4. İmparatorluk

İmparatorluk terimi ilk duyulduğunda coğrafi bir genişlik ve o coğrafi geniş alana tek başına hükmeden bir hükümdarı çağrıştırmaktadır. Bu anlamda, bugün, gerçekten de, ABD'ye bir imparator, diyebilir miyiz acaba? Kimileri, “evet” diyor. Bunlardan biri ünlü stratejist Brezezinski'dir. Brzezinski, ABD'yi imparatorluğa benzetmektedir. Hatta onu Roma İmparatorluğu ile kıyaslamaktadır. Ona göre, bu iki devletin benzer ve farklı tarafları vardır. İlk göze çarpan önemli benzerlik ikisinin de ülke dışında yaklaşık olarak 300 000 bin civarında askerinin bulunmasıdır. Farklılık ise Roma'da hiyerarşik bir yapı varken ABD'de

³⁰ Arı, *Uluslar arası...*, s.317

³¹ Arı, *Uluslar arası...*, s.318

ise demokratik bir yapı vardır. Hatta bu demokratik yapının mevcudiyetini ABD'nin küresel hegemonyası karşısında bir engel olarak görebilmektedir.³²

ABD'yi, imparatorluk olarak algılayanlardan biri de Edward Said'tir. Said, İskoçyalı imparatorluk tarihçisi V. G. Kiernan'ın; “bütün modern imparatorluklar birbirlerini taklit eder” sözüne atıf yaparak; Birleşik Devletler'in yasal yetki alanındaki topraklarda yerleşimler kurarak, buraları gözetim altında tutarak, inceleyerek ve tabii ki yönetmek için sıkı bir çalışma içine girerek yaptıklarını imparatorluk anlayışı ile bağdaştırmaktaydı. Ona göre, Birleşik Devletler deneyimi “imperium” fikri üzerine inşa edilmişti. Bu devletin Kuzey Amerika toprakları için ileri sürülecek ve şaşırtıcı bir başarıyla uğruna savaşılacak imparatorca talepleri vardı. Üzerinde hâkimiyet kurulacağı alan dinamik bir yapıya sahipti. 19. yüzyıl boyunca Amerikan Cumhuriyeti hem yaş, hem de yarı-küresel güç bakımından büyüdükçe, “Amerikan çıkarları açısından hayati önem taşıdığı” belirtilen, müdahale edilecek ve üzerinde savaşılacak uzak topraklar da türetilmiştir. Örneğin, Filipinler, Karayip Adaları, Avrupa'nın bazı bölgeleri, Ortadoğu, Orta Amerika, Berberi Sahilleri Vietnam ve Kore.³³ Şimdi de Orta Asya ve Orta Doğu.

Tarihçi Michael Doyle de imparatorluğu şöyle tarif etmektedir: “İmparatorluk bir devletin başka bir politik toplumun fiili politik egemenliğini kontrol ettiği, resmi veya gayri resmi bir ilişkidir. Bu ilişki zorla, siyasi işbirliğiyle, ekonomik, toplumsal ya da kültürel bağımlılıkla gerçekleştirilebilir. Emperyalizm basitçe bir imparatorluk kurma ya da kurulmuş bir imparatorluğun devamlılığını sağlama süreci ya da politikasıdır.” Bu tanımda da imparatorluğun emperyal ve egemen boyutlarının önemi vurgulanmaktadır.³⁴

Micheal Hard ve Antonio Negri ise, sömürgeciliğin tasfiyesi ve özellikle Soğuk Savaş sonrası, hız ve derinlik kazanan ekonomik ve kültürel değişimlerin küreselleşmesini, imparatorluk sisteminin inşa edilmesine yol açan gelişmeler olarak ele almaktadırlar. Bu yeni dönemde, temeli Westphalia'ya dayanan klasik egemenlik anlayışından yepyeni bir egemenlik anlayışına geçildiğini ve küresel pazar ve üretim faktörlerinin küresel dolaşımına dayanan yeni bir küresel düzenin, küresel egemenlik sistemini ortaya çıkardığını iddia etmektedirler. Bu sistemin egemeni imparatorudur. İmparator küresel düzeyde kuralları inşa eden ve onları egemenliği ölçüsünde uygulatan ve dünyayı yönetendir. Negri ve Hard, kısaca, egemenliğin yeni süreçte yeni bir forma kavuştuğunu ve bu yeni egemenlik biçiminin ulusal

³² Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, İstanbul, Sabah, 1998, s. 13

³³ Edward Said, “Kültür ve Emperyalizm”, **Kozmopolitan Dergisi**, Toronto, York Üniversitesi, www.kozmopolitan.com.tr , 25.08. 2006

³⁴ Said, “Kültür ve Emperyalizm”, (www.kozmopolitan.com.tr), 25.08. 2006

ve uluslararası öğelerinin olduğunu; ulus-devletin eski etkisini tamamen olmasa da yitirdiğini ve yitirmeye devam edeceğini ve tüm bunların imparatorluğun egemenliğinin emaresi olduğunu iddia etmektedirler.³⁵

Görüldüğü üzere imparatorluk kavramı ile ilgili pek çok farklı yaklaşım söz konusudur. ABD'nin imparatorluk olup olmadığı veya imparatorluk inşa etmek istediği hususunda pek çok görüş ortaya atılmaktadır. Bu görüşlerden göze çarpan biri de Strange'nin yaklaşımıdır. Strange, Bostanoğlu'na göre imparatorluk hususunda şöyle bir yaklaşım sergilemektedir:

Strange, tarihi gerekçelere dayanarak, en “uzun ömürlü” imparatorlukların, kendi merkezlerinin yönetmeye uygun bir idari sistemden bütün imparatorluğu yönetmeye elverişli bir sistem yaratabilenler olduğu sonucuna varmakta; Gramsci'nin hegemonya kuramından da yararlanarak, başarılı imparatorlukların merkezdeki yönetici gruplar ile periferideki katılımcı müttefik ve ortakları arasındaki ayırımı gözden saklamayı beceribildiklerini vurgulamaktadır. Amerikan İmparatorluğu, şu anda bu noktadadır. Öyle ki, ayırımların giderilmesi çerçevesinde, yabancı pasaportlu Amerikan işadamları, becerileriyle resmen vatandaşı olmadıkları ABD'nin kültürel vatandaşları arasında yer almaktadır. Amerikan hegemonyasının sürmesini uluslar arası politik ekonomideki güvenlik, üretim, finans ve bilgi yapılarından kaynaklanan, bölgeselliği aşan yapısal gücü sağlamaktadır. Strange'e göre, yapısal güç, dört temel öğeye dayanmaktadır. Uluslararası politik ekonomide bu unsurlara en fazla sahip olan ülke, en güçlüdür (1) Şiddete karşı güvenliklerini tehdit etmek ya da savunmak, inkâr etmek ya da artırmak yoluyla, diğer ülkeleri etkileme yeteneğini elinde tutmak; (2) mal ve hizmet üretim sistemlerinin kontrolünün elinde tutmak; (3) finans ve kredi yapılarını belirleme yetkisini ve olanağını elinde tutmak ve (4) ister teknik, ister dinsel olsun, ya da fikirler alanında önde kalmayı kapsasın, bilgi ve bilişim üzerinde edinim, oluşturma ve iletişim yoluyla en fazla etkili olacak imkanları elinde tutmak.³⁶

Strange'in bu kriterlerine bakıldığında gerçekten de ABD'nin buna uyduğu görülmektedir. Fakat burada şunu gözden kaçırmamak gerekir. Hegemonya ve İmparatorluk gibi kavramlar sonuçta güç ile ilintili kavramlardır. Gücün en önemli boyutlarından bir tanesi dinamizmdir. Bu dinamizm, sürekli bir değişim çizgisi çizmektedir. Bu bağlamda, imparatorluk kavramı da hegemonya kavramı gibi belirli bir zaman aralığı için geçerli bir kavram olarak kabul edilebilir. Örneğin, ABD eğer gerçekten bir imparatorluk olsaydı; Irak'ı işgal ederken özellikle Avrupalı müttefiklerini ikna edebilmeliydi, Berlin'deki konferansta Putin ABD'ye karşı bir çıkışta bulunmazdı, Çin'deki ekonomik bir sarsıntı kendi ekonomisini etkilemezdi. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

³⁵ Hard Micheal / Negri Antonio, **İmparatorlukk**, PDF web book, www.textz.com'dan indirilmiştir. 2004 Bu kitap yakın zamanlarda Türkçeye de çevrilmiştir.

³⁶ Bostanoğlu, **Türkiye-ABD...**, ss.204-205.

2. 5. Sonuç

Güç olgusu için, fiziksel ve metafizik boyutlara sahip, süreç içinde değişim ve dönüşüme uğrayabilen dinamik bir olgudur, denilebilir. Bu nedenle, fiziksel ve metafizik unsurlar zaman içerisinde değişik nicelik ve niteliğe bürünürler. Bu niceliksel ve niteliksel değişimin ayrıca üzerinde hareket ettiği bir alanı vardır. Gücün niceliksel ve niteliksel yapısı belirli bir alan üzerinde etki gösterebilmektedir. Karmaşık güç ilişkileri, bu alan üzerinde şekillenmektedir.

Hegemonya kavramı da üzerinde anlaşılamayan kavramlardan bir tanesidir. ABD gücü hegemonik bir güç müdür? Eğer öyle ise, Hegemonya nedir? Gibi sorular cevaplanmayı beklemektedir. Hegemonya kavramını ilk kullanan Gramsci, hegemonyayı tarihsel bir süreç içerisinde incelemektedir. Ona göre, toplumsal geçişkenliklerin bir sonucu olarak bir hegemonik sınıfın yerini bir başka hegemonik sınıf almaktadır. Bu çerçevede; Gramsci, devleti egemen sınıfın hegemonyasını sürdürme aracı olarak görmektedir. Egemen sınıf İtalya'daki burjuva sınıfı için kullanılmıştır. Gramsci, hegemonya'yı aynı şekilde bir devletin diğeri üzerindeki hâkimiyeti olarak görmektedir. Ona göre, ayrıca, askeri güç ile "rıza" arasında derin bir etkileşim vardır. Bu yüzden siyasal bir birimin hegemonik olabilmesi için "rıza" ilkesini göz ardı etmemesi gerekmektedir. "Rıza"nın oluşmasında düşünce ve kültür yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Bunun pek çok aracı vardır. ABD bu araçları belli dönemlerde farklı dozajlarda kullanmaktadır. Soğuk Savaş sonrasındaki Clinton Başkanlığı, bu anlamda modelsel bir önem taşımaktadır.

ABD gücü ile ilgili bir diğer olgu veya kavram ise imparatorluk kavramıdır. İmparatorluk terimi ilk duyulduğunda coğrafi bir genişlik ve o coğrafi geniş alana tek başına hükmeden bir hükümdarı çağrıştırmaktadır. Bu anlamda, bugün, gerçekten de, ABD'ye bir imparator, diyebilir miyiz acaba? Kimileri, "evet" diyor. Bunlardan biri ünlü stratejist Brezezinski'dir. Brezezinski, ABD'yi imparatorluğa benzetmektedir. Hatta onu Roma İmparatorluğu ile kıyaslamaktadır. Ona göre, bu iki devletin benzer ve farklı tarafları vardır. İlk göze çarpan önemli benzerlik ikisinin de ülke dışında yaklaşık olarak 300 000 bin civarında askerinin bulunmasıdır. Farklılık ise Roma'da hiyerarşik bir yapı varken ABD'de ise demokratik bir yapı vardır. Hatta bu demokratik yapının mevcudiyetini ABD'nin küresel hegemonyası karşısında bir engel olarak görebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKAN GÜCÜNÜN TARİHSEL ARKA PLANI

3.1. Giriş

İkinci Bölümün amacı, Amerika Birleşik Devletleri Gücünün tarihsel gelişimini ana hatları ile ortaya koymaktır. ABD gücü, birden bire ortaya çıkmış bir güç değildir. Bunun tarihsel gelişim boyutları mevcuttur. Bu boyutların hangi zaman diliminde nasıl bir şekil aldığı oldukça önemlidir. Amerikan gücünün geleceğinin iyi tahlil edilebilmesi için geçmişinin iyi bilinmesi gerekir. Küresel sistemin daha iyi anlaşılması bakımından da bu önemlidir. Küresel güç ilişkileri tarihsel bağlamından kopuk bir şekilde iyi anlaşılabilirler. Bu nedenle, ABD gücünün gelişimi, bu bölümde tarihsel bir perspektifle sunulacaktır. Bu bölüm, dört ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda ABD'nin siyasal sahneye nasıl çıktığı işlenmektedir. Avrupa'dan yeni kıtaya göçler ve bu göçlerle birlikte oluşan kolonilerin siyasal bağımsızlığa doğru ilerleyişleri mercek altına alınacaktır. Bölümün ikinci kısmında ise ABD gücünün dünya siyaset sahnesinde aktör olarak belirme süreci ele alınacaktır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde dünya politik sisteminin merkezinde bulunan Avrupa'nın krize girmesi ve krizin bir dünya savaşına neden olması, bu süreç içerisinde ABD'nin göstermiş olduğu tutum, dünya ekonomik bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı gibi dünya güç sistemi için çok önemli dönüm noktalarına ışık tutulmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise Soğuk Savaş Dönemi ele alınmaktadır. İdeolojik konumlanışın göze çarptığı bu dönemde ABD'nin küresel sistem içerisinde üstlendiği küresel rol, detaya girilmeden yansıtılmaya çalışılacaktır. Son kısımdaysa, Soğuk Savaş Dönemi sonrası çok kısa olarak incelenmektedir. Çalışmanın bu kısmı özellikle kısa tutulmuştur, nedeni ise Soğuk Savaş sonrası dönemin hem devam ediyor olması hem de çalışmanın diğer bölümlerinde bu dönem ile ilgili analizlere yer verilecek olmasıdır.

3. 2. Dünya Siyasal Sahnesine Çıkış

3. 2. 1. Sömürge Dönemi: “Apokalipto”³⁷

Amerikan kıtası üzerinde Maya, Aztek, inka gibi uygarlıklara beşik olabilmiş doğal ve beşeri zenginlikleri barındırmış olan bir kara parçasıdır. Amerika kıtasında yaşam kalıntıları milattan önceki yıllara kadar gidiyor. Avrupalılar farklı bir yoldan Hindistan’a ulaşmaya çalışırken bu kıtayı tesadüf eseri keşfetmişlerdir. Avrupalılar bu kıtayı keşfederken kıta ile birlikte bu topraklarda yaşayan kıtanın yüzeyine yayılmış olan milyonlarca yerlileri de keşfetmişlerdir. Kristof Kolomb, Hindistan yani Asya topraklarına ayak bastığını sanıyordu. Oysaki bu yeni bir kıtaydı. Kolomb, Karayibler denizindeki Bahama adalarında, Arawak yerlileriyle karşılaşmalarını gemi günlüğüne şöyle not etmiştir.

Bize...papağanlar, pamuk kozaları, mızraklar, ve daha bir çok şey getirip bunları cam boncuklar ve çingiraklarla değiş tokuş ettiler. Sahip oldukları her şeyi değiştirmeye hazırlar... Gelişmiş ve sağlıklı vücutları, yakışıklı yüzleri var... Silahsızlar ve silahları tanımıyorlar. Onlara bir kılıç gösterdiğimde keskin kenarlarından acemice tutup kendilerini kestiler. Demir kullanmıyorlar. Mızraklarını kamıştan yapıyorlar. Bunlardan iyi köleler olabilir. Elli kişiyle bunların hepsine boyun eğdirilebilir, istediklerimizi yaptırabiliriz.³⁸

Kolomb’tan sonra bu kara parçasının yeni bir kıta olduğu keşfedildikten sonra özellikle 1600’lü yılların başlarında, buraya büyük bir göç başlamıştı. Avrupa’daki dinsel baskı, yoksulluk, macera arayışı gibi pek çok faktörler nedeni ile bu kıta insan seline uğruyordu. Kıtaya ayak basan kurdukları koloniler günümüz ABD’sinin bulunduğu alanlarda inşa edilmeye başlanmıştı. Kolonilerin kurulduğu dönemde, kıtada pek çok yerli bulunmaktaydı.³⁹

Ülke yüz ölçümünün genişliği ve uyum gösterilmesi gerekli yerleşim çevrelerinin çeşitliliği yüzünden, Kızılderili gelenekleri ve kültürü o tarihlerde hızlı bir değişkenlik gösteriyordu. Kabileler besin maddesi elde etmek için avcılık, toplayıcılık, mısır ve çeşitli ürünler yetiştiriyorlardı. Kadınlar ve erkekler arasında tam bir işbölümü mevcuttu. Kadınlar çiftçilik ve besin maddesi dağıtımı yaparken, erkekler de avlanıyor ve savaşçılık yapıyorlardı. Toprak Kuzey Amerika’daki Kızılderili toplumu için kutsal sayılıyordu. Yaşam klan ve birlikte yaşam şeklindeydi. Kızılderili kültürü masal ve rüya aktarımına dayanan sözlü bir

³⁷ Kıyamet anlamında kullanılmaktadır. Amerika’daki yerliler için, Avrupalılar’ın topraklarını istila etmeleri kıyamet anlamına gelmektedir. Mel Gibson’un Mart 2007’de sinemalarda gösterime giren filmi.

³⁸ Howard Zinn, *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*, Ankara, İmge, 2005, s. 7

³⁹ Keith W. Olsan, *“Amerikan Tarihinin Ana Hatları”*, Maryland, Maryland University, 1998, s. 1.

karaktere sahipti. Çeşitli metinleri koruma amaçlı geliştirilen hiyeroglifler bu temel sözlü geleneği yıkamadı. Kabileler arası ticaret yaşamının temel parçasından biriydi. Ayrıca kabileler arası hem dostluklar hem de düşmanlıklar vardı.

Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya ilk büyük göç dalgası 1600'lerin ilk başlarında oldu. Bu göç üç yüzyıldan fazla sürdü. Birkaç kolonici ile başlayan göç milyonları aşan bir seviyeye ulaştı. Siyasal, sosyal, ekonomik ve bireysel (macera) nedenlerle göç edenler, gittikleri bu yeni kıtada yeni bir yapının temellerini attılar. İspanyollar Meksika ve Güney Amerika'da koloniler kurarken, İngiliz göçmenler bugünkü Amerika Birleşik Devletleri topraklarında koloniler inşa ettiler. Avrupalı göçmenler Yeni Dünya'ya küçük ve dopdolu gemilerle geldiler. Yolculuk 6 hafta ile 12 hafta arasında değişebiliyordu. Yolcular, bu uzun sürede çok az besin alabiliyorlardı. Şartlar böyleyken hastalıkların ve can kayıplarının olmaması kaçınılmazdı.

Göçlerin patlak verdiği dönemde, özellikle 1620 – 1635 arası İngiltere büyük ekonomik zorluklar yaşıyordu. İnsanlar iş bulamazken, iş sahibi usta ve zanaatkâr ancak geçinebilecek kadar bir gelir elde edebiliyorlardı. Ürünler kalitesiz bir biçimdeydi. Ayrıca, sanayi devrimi ile birlikte hızla gelişen tekstil sektörünün yarattığı yün ihtiyacını karşılamak amacıyla; toprak sahipleri tarım yapılan arazilerini koyun besleme için kullanmayı tercih ettiler. Bu nedenle bu topraklarda yaşayan pek çok köylü çalıştıkları topraklardan kovuluyordu. Koloniler yerlerinden olan bu insanlarca genişliyordu.

İlk koloniciler, geldikleri bu yeni topraklarda, Kızılderililerden balkabağı, kabak, fasulye ve mısır gibi yerli ürünlerin yetiştirilmesini öğrendiler. Bu onların bu yabancı diyarlarda hayatta kalması için çok önemliydi. Bununla beraber, balta girmemiş büyük ormanlar av hayvanı ve yakacak gibi yaşamsal ihtiyaçları gideriyordu.

1630'lu yıllardaki İngiltere'de I. Charles'in keyfi yönetimi pek çok kişinin Yeni Dünya'ya göç istemini kamçılıdı. Oliver Cromwell'in pek çok Charles muhalifini bir araya getirip başarılı ayaklanmalar gerçekleştirmeleri, çok sayıda kral taraftarının Virginia'ya yerleşmelerine sebep oldu. 17. yüz yılın sonları ve 18. yüzyılda Avrupa'nın çeşitli yerlerinde uygulanan dinsel baskılar ve uzun savaşların neden olduğu felaketler Amerika'ya yapılan göçü büyüttü. Dönemin İngiltere'sinde ülke sınırları içerisinde ve sınır ötesinde dinsel ve siyasal çıkarlar için büyük bir rekabet vardı. Bu göç İngiltere'de özel çıkar grupları tarafından destekleniyordu. Hükümetin doğrudan bir rolü yoktu.⁴⁰XVII. yüzyılda Amerika'ya gelenlerin çoğu İngilizdi; ama ayrıca, orta bölgelerde Hollandalılar, İsveçliler ve Almanlar, South

⁴⁰ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

Carolina ve diğer bölgelerde az sayıda Fransız Hügenotlar, özellikle Güney’de Afrikalı köleler ve kolonilere yayılmış İspanyollar, İtalyanlar ve Portekizliler vardı. Çeşitli nedenlerle büyüyen ve gelişen Koloniler gittikçe İngiltere Hükümetinin nüfuz alanlarından çıkıyorlardı.

Kolonilere ve hisseli şirketlere, saray tarafından verilen ayrıcalıklar, derebeylik denilebilecek mülkiyet ve yönetim yapısını ortaya çıkarmıştır. Aslında bu, İngiltere Krallığı’nın Koloniler üzerindeki denetlemelerin olmadığı anlamına gelmiyordu. Örneğin, Virginia şirketine verilen ayrıcalığın karşılığında, şirketin merkezinin İngiltere’de olması isteniyordu. Böylece, Virginia’daki yerleşimcilerin, Kral’ın egemenliğinden kurtulmaları söz konusu olamıyordu. Fakat tüm bunlara rağmen koloniler, İngiltere’ye bağlı olduklarını düşünmüyorlardı. Koloniler kendilerini İngiliz siyasal özgürlük mücadelesinin devamı olarak görüyorlardı. Bu nedenle “Özgürlük” kavramını Virginia’nın ilk ayrıcalık belgesine geçirmişlerdir. Bu belgeye göre, koloniler, “bu İngiltere Krallığı’nda doğmuş ve ona tabi imişler gibi” tüm özgürlüklerden ve ayrıcalıklardan faydalanıyorlardı. Böylelikle, Manga Carta’da geçen örf ve adet hukukunun tanıdığı haklar burada da geçerli oluyordu ve koloninin geleceği ile ilgili karar verme süreçlerinde “özgür yerleşimci” denilen kesim de artık söz hakkına sahip olmaya başlıyordu.

Kolonilerdeki yönetim biçimleri birbirinden farklı görünüşler sergiliyordu. Örneğin, New England’daki “öz yönetim” biçimi diğer kolonilere göre daha net bir pratik yansıtıyordu. Mayflower gemisi ile gelen Pilgrimler ise kendi öz yönetimlerini sürdürebilmek için “Mayflower Sözleşmesi” (Mayflower Compact) denilen belgeyi imzaladılar. Kısa bir süre sonra da Massachusetts kolonisi ile birlikte “Yeni İngiltere’yi” kurdular.⁴¹ Belgenin yasal bir zemininin olmamasına rağmen, yerleşimciler dış etkilemeler olmaksızın kendi işlerini kendileri sürdürmüşlerdir. Bu tür uygulamalar doğal olarak diğer kolonileri de etkilemiştir. Bu durum Krallığın hoşuna gitmemiş olsa da bunu önleyebilecek bir şey yapamamışlardı. 2. Charles döneminde koloni yönetimine daha çok eğilme istemi bile etkili bir müdahaleyi sağlayamamıştır.

Koloniler ayrıca, İngiltere’de gerçekleşen 1689 “Haklar Bildirgesi” gibi özgürlükleri genişleten, monarşinin yetkilerini sınırlandıran ve dinsel özgürlükleri savunan yeniliklerden de etkilenmişlerdir. John Locke gibi hükümetin ilahi haklara değil, beşeri haklar sözleşmesine dayanması gerektiğini söylemesi; devletin müdahalelerine karşı özgürlük ve mülkiyet gibi insanın doğal haklarının altını çizmesi ve bu haklara karşı tecavüzlere karşı başkaldırabilme hakkını savunma fikirleri İngiltere’yi aşip Amerika’daki koloniler arasına

⁴¹ Maxime Lefebvre **Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.12.

kadar taşmıştır. Kral kısaca İngiltere’de gücünü yitiriyordu. Bu durum, Kralın kaybolan gücünü kolonilerde aramasına neden oldu. Koloni meclisleri neler olduğunu fark edebiliyorlardı. Bu nedenle “Haklar” ve “Özgürlüklerin” altını çizen görüşmeler yapıp bu yönde kararların alınmasına çalışıyorlardı. Bu tür çabalar onları, zamanla kendi kendilerini yönetir bir duruma getirmişti. Böylelikle koloni yönetimlerinin merkezleri Adadan eyalet başkentlerine geçiyordu.

3. 2. 2. Bağımsızlık

18. Yüzyıla doğru, Amerika kıtasındaki koloniler ekonomik, siyasal, demografik ve kültürel sahalarda büyük oranlarda ilerleme kaydetmişlerdi. Kızılderili ve özellikle Fransız savaşlarından sonra, Krallık yönetimi kolonilerde yeni bir düzenlemelere girmek istiyordu. Kendilerine göre bir idari sistem geliştirmiş olan kolonilerin bu düzenlemelere ses çıkarmamaları beklenemezdi. İngilizler ilk olarak, Kanada ve Ohio vadisini ele geçirme girişiminde bulunmuşlardı. Bu noktada, saray çıkarları ile koloni çıkarları çarpışmıştır. 1673 tarihli Kraliyet Bildirgesi ile, batıda Florida’nın Alleghenies bölgesi, Mississippi Nehri ve Quebec arasındaki tüm araziler Kızılderililerin kullanımına tahsis edildi. İngiltere böylece, 13 kolonin batıya doğru uzanmasını frenlemeyi düşünüyordu. ⁴²

İngiliz İmparatorluğunun genişlemesi, imparatorluğun kontrolünün sağlanmasına yönelik olarak ekonomik gücü gerektiriyordu. Ekonomik gücünü güçlendirmek isteyen İngiltere, yeni mali yöntemler geliştirmeye çalışıyordu. Hem İngiltere’de hem de kolonilerde vergi enstrümanının devreye sokulması kolonileri ve ada halkını sınırlandırmıştır. 1773 tarihli Melas⁴³ Yasası yerine 1764’te Şeker Yasası’nın kabulü, yabancı kaynaklı rom ithali yasaklanırken, melas için düşük bir gümrük vergisi getiriliyordu; şaraba, ipeğe, kahveye ve pek çok lüks ürüne gümrük resmi getiriliyordu. Bu yeni uygulama ile melastan alınan gümrük vergisi düşürülerek, kaçak melas ticaretinin cazibesini yitirmesi hedefleniyordu. Bu nedenle de gümrük yetkilileri daha katı davranışlara itiliyorlardı ve Amerika sularında gezmekte olan İngiliz gemilerine kaçakçıları yakalamaları için talimat veriliyordu. Krallık subaylarına ise de şüphelendikleri binaları arayabilmelerine yarayan arama yetkileri verilmişti. Bu yeni önlemler New England tüccarlarını oldukça sınırlandırmıştı. Onlar düşük gümrük vergilerinin bile ticari yaşamları için kabul edilemez olduğunu savunuyorlardı. Böylelikle yasanın protesto edilmesi kaçınılmaz oluyordu. Koloni avukatları ise şeker yasasında “temsil olmaksızın

⁴² Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁴³ Melas: Şeker üretiminde, billurlaşan şeker alındıktan sonra kalan şekerli posa (Fransızca)

vergilendirme”⁴⁴ işleminin altını çiziyorlardı. Bu, kolonilerin İngiltere’ye karşı mücadelesi için zemin teşkil etmeye başlamıştı. “Para Yasası” ve 1765 tarihli “Askeri Konaklama Yasası” gibi yasal düzenlemeler de kolonilere getirdiği ek yükler nedeni ile muhalefeti güçlendirmişti “Pul Yasası” adı verilen ve gazetelere, el ilanlarına ve yasal belgelere damga pulunun yapıştırılması için gümrük memurları tarafından toplanacak olan gelir, bir işle uğraşanlara getirdiği yüklerle pek çok toplumsal kesimin tepkisini çekmişti. Büyük tüccarlar bu nedenle, kısa sürede direniş ve ithalat yapmamayı örgütlemişlerdir.⁴⁵

1767 yılına gelindiğinde, anlaşmazlıkları yeniden gün yüzüne çıkartan bazı tedbirlerin alınması gerekmişti. Buna göre, İngiltere Maliye Bakanı Charles Townshend yeni bir mali plan hazırlamıştı. Bu da gümrük denetiminin artırılması ve kolonilerin İngiltere’den ithal ettiği kağıt, cam ve çay gibi ürünlere vergi konulmasını kapsıyordu. Townshend Yasaları da kolonilerdeki özellikle tüccarların tepkisini çekmişti. Tüccarlar ithalatı tekrar boykot etmeye başlamışlardı. Halk yerli mallarla idare etmeyi tercih etmeye başlıyordu. Koloniciler, ev yapımı kumaşlardan yapılan elbiseler giydiler ve kâğıtlarını evde yapmaya başladılar. Çayı ve boyamaları bıraktılar. Ayrıca bu yeni mali düzenlemeler şiddeti de tetiklemişti. Örneğin Boston, şiddet olaylarına ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştı. Vergi toplamaya çalışan memurlar halk tarafından saldırılara maruz bırakıldılar. Bunun üzerine İngiliz alayı olaylara müdahale için bölgeye intikal ettirildi. 5 Mart 1770’te İngiliz askerleri ile koloni vatandaşları karşı karşıya gelmişti. Çatışmalar sonucunda üç Bostonlu ölmüştü. Bu olaya artık “Boston Katliamı” denilecekti.⁴⁶

1770’li yıllara doğru artık koloniler gittikçe daha bağımsız bir halde hareket etmeye çalışıyorlardı. Bağımsızlık isteği bir hayal olmaktan çıkıp bir ihtiyaç haline dönüşmüştü. İngiltere’den Amerika’ya 1774’te gelmiş olan düşünür Thomas Paine’nin 1776 yılında, zorbalığa karşı bağımsız cumhuriyeti işaret eden “Sağduyu” adlı elli sayfalık bildirinin kısa zamanda yüz bin tane satılması da bu genel siyasal eğilimin manzarasını ortaya koyuyordu. Paine, eserinde, soydan geçen krallık anlayışına savaş açıyor ve dürüst bir adamın “gelmiş geçmiş tüm taçlı zorbalardan” daha üstün olduğunu vurguluyordu. Kolonilerde dağıtılan bu bildiri, ayrılma isteğini daha da büyüten bir faktör olmuştur.⁴⁷

⁴⁴ Kolonilerdekilere göre, Avam Kamarası’na temsilci seçmedikleri sürece, kendilerinin Parlamento’da temsil edildiklerini saymak doğru değildi

⁴⁵ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁴⁶ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁴⁷ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

İngiltere'nin, Yedi Yıl Savaşları'nda Fransa'yı yenmesine rağmen, ekonomik gelişimi için koloniler ek vergiler getirmesi, kolonilerin bağımsızlık eylemlerinin güçlenmesi, İngiltere'nin kolonilere karşı baskılarının artması ve Fransa'nın Yedi Yıl Savaşı'nın öcüne yönelik olarak el altından kolonileri desteklemesi gibi gelişmeler 1774 yılında bağımsızlık hareketini başlatmıştır. Koloniler bu tarihte İngiltere'ye karşı özellikle vergi meselesi yüzünden ayaklanmaya başlamışlardı. Bu da beraberinde silahlı çatışmayı getirmişti.⁴⁸ 10 Mayıs 1776'ya gelindiğinde bağımsızlık çağrısını içeren bir karar kabul edilmişti. 7 Temmuz'da, Virginialı Richard Henry Lee, Kolonilerin, özgür ve bağımsız devletler olduklarını ilan eden bir karar taslağı hazırlamıştı. Akabinde ise, resmi bir bildiri hazırlamak için, Virginialı Thomas Jefferson'un başkanlığında beş kişilik bir komite iş başına getirilmişti. 4 Temmuz 1776'da Bağımsızlık Bildirisi'nin ilanı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı ve dolayısıyla kuruluşu ilan ediliyordu. Bildiri, önemli ölçüde Jefferson tarafından şekillenmişti. Bildiride ayrıca, aydınlanma felsefesi ruhu ve Locke'in izleri görülmekteydi:

Tüm insanlar eşit yaratılmışlardır. Yaratıcıları tarafından bağışlanmış belirli ve vazgeçilmez Haklara sahiptirler. Yaşamak, Özgür olmak ve Mutluluğa erişmek bu Haklar arasındadır. Bu hakları güvence altına almak için, İnsanlar arasında, tam gücünü yönetilenlerin onayından alan Hükümetler kurulmaktadır. Herhangi bir Hükümet Biçimi bu amaçları yıkmaya yönelirse, bu Hükümeti değiştirmek ya da ortadan kaldırmak, yeni bir Hükümet kurmak, bu Hükümetin temellerini söz konusu ilkelere dayandırmak ve yetkilerini halkın Güvenlik ve Mutluluğunu en iyi sağlayacak biçimde düzenlemek Halkın Hakkıdır.⁴⁹

6 Şubat 1778'de Amerika ile Fransa bir Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalandı. Bu Antlaşmayla, Fransa Amerika'yı tanıyor ve ticaret konusunda ona imtiyazlar sunuyordu. İki ülke ek olarak bir İttifak Antlaşması imzaladı. Fransız Amerikan işbirliği çarpışmayı kısa zamanda genişletti. 1778 Haziran'ında, İngiliz gemileri Fransız teknelerine ateş açarak iki ülke arasındaki savaşı başlattı. Fransa gibi Yedi Yıl Savaşı'nın öcünü almak isteyen İspanya, 1779 yılında İngiltere'ye karşı savaş açtı. İspanya'nın İngiltere'ye savaş açması aslında kendi çıkarları için (sömürge meselesi) gerçekleşmiştir. Fakat bu durum Amerika'nın İngiltere'ye karşı yürüttüğü mücadeleye dolaylı olarak da olsa etki etmiştir.⁵⁰ Ayrıca, İngiltere Amerikalılarla ticari ilişkileri kesmediği için Hollanda'ya savaş açtı. Böylelikle İngiltere'nin Amerikalılarla mücadele kapasitesi azalıyordu.

⁴⁸ Fahir Armaoğlu **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İstanbul, Alkım Yayınevi, (tarih yok), s. 63.

⁴⁹ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁵⁰ Armaoğlu, **20.Yüzyıl...**, s. 66.

Fransa, Amerikalıların bağımsızlık mücadelesine yardım için altı bin kişilik bir öncü güç göndermişti. Bununla birlikte, Fransız donanması İngiliz deniz kuvvetlerine saldırdı. Fransız ve Amerikalıların İngilizlere karşı ortak yürüttükleri mücadele, 19 Ekim 1781'de Chesapeake Körfezi çıkışındaki Yorktown'da sıkıştırılan Cornwallis'in 8.000 kişilik İngiliz ordusuyla birlikte teslim olmasıyla sonuçlandı. Savaş, Cornwallis'in teslim olması ile hemen sona ermedi. Bunun için yeni kurulan İngiltere hükümetinin 1782'nin başlarında Paris'te barış görüşmelerini başlatması gerekiyordu. Görüşmelerde, Benjamin Franklin, John Adams ve John Jay, Amerikan tarafını, temsil ediyorlardı. Elde edilen sonuç antlaşması Kongre tarafından onaylandı ve Büyük Britanya ile eski kolonileri antlaşmayı 3 Eylül'de imzaladılar. Paris Antlaşması olarak geçen antlaşmayla, 13 eski koloninin bağımsızlığı, özgürlüğü ve egemenliği tanınıyor; İngiltere, Mississippi Nehri'nin batısında kalan, kuzeyde Kanada'ya ve güneyde de, İspanya'ya iade edilmiş bulunan, Florida'ya kadar uzanan toprakları elden çıkarmayı kabul ediyordu. Uğruna mücadele verilen özgürlük ve bağımsızlık, böyle elde ediliyordu.⁵¹

Her ne kadar Bağımsızlık Savaşı, Amerikalılar tarafından bir devrim olarak tahayyül ediliyor ve yansıtılıyor olsa da, bu süreç içinde ayrıca iç savaş da denilebilecek iç çatışma ve problemleri de bünyesinde taşıyordu.⁵² Devrime karşı olan Kralcılar ile devrimi savunan devrimciler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Kralcıların sayısı genel nüfusun yüzde yirmisine tekabül eden beş yüz bin civarındı. Bunların beşte biri daha sonra Kanada'ya yerleştiler.⁵³ Giden Kralcıların bir kısmı geri geldiyse de, bir kısım eyaletler bunların kamu görevinde rol almalarına engeller çıkarttılar.

Hazırlanan yeni anayasa da demokratik kavram ve prensiplerin etkileri yansıdı. Bu kavram veya prensipler koloni geleneği ve İngiliz pratik zemininden ayrı değildi. Aydınlanmacı filozofların öne sürdükleri “cumhuriyetçilik ruhunun” etkileri rahatlıkla görülüyordu. Bu, eyalet anayasalarındaki “vazgeçilmez hakların” anayasal güvence altına alınmasında da rahatlıkla hissediliyordu. Eyalet anayasalarının haklar bildirgesi ya da temel haklar yasası ile başlaması ile de dikkatleri çekiyordu. Bu bağlamda, Virginia anayasası, diğer anayasalara model olması açısından önemlidir. Çünkü bu anayasa, halk iradesinin üstünlüğünü, dönüşümlü temsili, basın ve inanç özgürlüğünü gibi temel özgürlükleri içeren ileri bir anayasal bildirgeydi.⁵⁴ Tabi bu anayasa o döneme göre ileri bir anayasa niteliğini

⁵¹ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁵² Ulusal bağımsızlık savaşı sonucu, bağımsızlıklarını daha sonraları elde edecek olan pek çok ülke gibi.

⁵³ Bunların arasında, Benjamin Franklin'in oğlu William ve ünlü ressam John Singleton Copley gibi isimler de vardı.

⁵⁴ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

taşıyordu. Çünkü o anayasalarda günümüz standartları ile çelişen sınırlamaları da içeriyordu. Eşitlik hakkının güvence altında olmaması, kadınların siyasal haklarının olmaması ve köleliğin mevcudiyeti bunlar kısaca örnek olarak gösterilebilir.

Amerikan Anayasası, oturumda bulunan 42 üyeden, 39'u tarafından, yaklaşık 4 ay süren görüşmeler ardından, 17 Eylül 1787 tarihinde imzalanmıştır. Başlarda Patrick Henry öncülüğünde anti-federalistler anayasaya karşı çıktılarsa da daha sonra ikna olarak anayasayı imzalamışlardır. George George Washington ise, 30 Nisan 1789'da yeni devletin başkanı olarak seçilmiştir. Bu nedenle yeni başkan, "Birleşik Devletler Anayasası'nı gözetmek, korumak ve savunmak için" elinden gelen her şeyi yapacağını bildirerek yemin etti.

Yeni hükümetin ilk işi, iç ekonomiyi canlandırmak ve ülkenin mali durumunu istikrarlı bir seviyeye çıkarmaktı. Birleşik Devletler'in önem verdiği diğer alan ise dış ilişkilerdi. Bu süreçte Birleşik Devletler'in dış politika çizgisi barışın korunması ve ulusal birleşmenin güçlendirilmesine yönelikti. Avrupa'da yaşanan gelişmeler bu dış politika çizgisi için endişe verici boyutlar taşıyordu. Amerikalılar, her ne kadar Fransız Devrim'ine olumlu yaklaşmış olsalar da, Avrupa'yı ve zamanla tüm dünyayı etkisine alacak olan bu devrimin ortaya çıkardığı yeni karmaşık yapının nelere neden olabileceği konusunda, endişelere sahiplerdi. Nitekim 1793 Nisan'ında alınan haberler, Fransa'nın Britanya'ya ve İspanya'ya savaş ilan etmesi gibi gelişmeler Avrupa'daki gelişmeleri, Amerikan siyasetinin bir sorunu haline getirdi. Fransa'nın "Yurttaş Genet" olarak bilinen Birleşik Devletler'e atanan yeni elçisi bunun bir göstergesiydi. Genet, halkın sıcak karşılamasının aksine, Birleşik Devletler tarafından soğuk bir resmi bir havada karşılandı. Genet buna çok kızdı. Çünkü bu aynı zamanda 1778 antlaşmasında geçen "savaşan taraflarla dost ve onlara karşı tarafsız" prensibi ile çelişiyordu. Aslında 22 Nisan 1793'te Birleşik Devletler bu antlaşmanın hükümlerini fesh ettiğini açıklamıştı.⁵⁵

1809'a gelindiğinde, Jefferson'un yerine, James Madison başkanlığa geçti. Bu dönemde, Büyük Britanya ile önceden de bozuk olana ilişkiler daha da bozuldu ve Britanya ve Birleşik Devletler savaşa çok yaklaştılar. İngilizlerin Amerikan vatandaşlarını zorla silah altına alması ve Kanada'daki Kızılderililerin İngiliz ajanlarca kışkırtıldıkları iddiaları savaşı kaçınılmaz konuma sokuyordu. Bu gelişmeler nedeniyle, pek çok Amerikalı Kanada'nın fethi fikrini savunmaya başlamışlardı. Bu fikir, Kızılderililer üzerindeki İngiliz nüfuzunu kırmaya ve ele geçirilecek topraklarda yeni koloni kurmayı amaçlıyordu. Bu nedenlerle ortaya

⁵⁵ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

çıkarılan savaş psikolojisi 1812’de Birleşik Devletler’in İngiltere’ye savaş ilan etmesine neden oldu.⁵⁶

Savaşın ilanından sonra Birleşik Devletleri bir başka bir sıkıntı bekliyordu. Sıkıntı savaş hususunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları ile ilgiliydi. Güney ve Batı savaşı savunuyorken, ticari kaygılara sahip New York ve New England ise savaşa karşı cephe almışlardı. Savaş Kanada’nın Birleşik Devletler tarafından işgal edilmesi ile başladı. İlk etapta işgal girişiminin iyi planlanmadığı görüldü. Bu nedenle İngilizler Detroit’i ele geçirdiler. Fakat buna karşılık ABD deniz gücü kısa zamanda başarılar kazandı ve 1812 ve 1813 sonbahar ve kış aylarında “Amerikan Korsanları” beş yüze yakın İngiliz teknesi ele geçirdiler.⁵⁷ Bir taraftan savaş devam ederken, diğer taraftan da İngiliz ve Amerikalı diplomatlar birbirlerinden çeşitli tavizler koparabilmek amacı ile sıkı görüşmeler yürütüyorlardı. İngiliz hazinesinin savaşlar nedeni ile boşalmasının da etkisiyle Büyük Britanya görüşmecileri Aralık 1814’te Ghent Antlaşmasını onayladılar. Böylelikle çatışmalar son buldu, işgal edilen bölgeler boşaltıldı ve sınır meselelerinin çözümü için bir komisyon kuruldu. Öte yandan barış antlaşmasının yapılmasına rağmen, bundan bihaber kesimler New Orleans ve Louisiana kentlerinde savaşmayı sürdürüyorlardı. Ayrıca, federalist temsilciler Connecticut’un Hartford kentinde “Bay Madison’un savaşı”na karşı muhalif bir toplantı gerçekleştiriyorlardı. Federalistlere göre savaş ekonomiyi yıkıntıya uğrattıyordu. Toplantıya katılanların bazıları birlikten ayrılmayı teklif ediyorlardı, fakat toplantı sonrasında Cumhuriyetçilerin etkisini azaltacak bir dizi anayasa değişikliği yapılması hususunda anlaşma yaptılar. Hartford Toplantısı federalistlere sadakatsizlik lekesini yapıştırmıştır. Savaşın sona ermesi Birleşik Devletler Tarihi açısından öneme sahiptir. Çünkü uluslar arenasında eşit bir statüye sahip olduğunu kabul ettirmesi açısından ikinci bir bağımsızlık savaşı görünümünü yansıtıyordu. Savaşın bitmesi ile Cumhuriyetin karşı karşıya olduğu pek çok problem bitiyordu ve anayasal zeminde, ulusal birlik, özgürlük ve düzen arasında bir uyum elde edildi. Ayrıca, savaşın sona ermesi ile ortaya çıkan görece uygun ortam ticari yaşamın gelişimi için de uygun fırsatlar sunuyordu. Bu nedenle siyasal bağımsızlığın yanında, ekonomik bağımsızlığın da önemi işaret edilmeye başlandı. İlk olarak yabancı rekabete karşı Amerikan imalatçılarının korunması fikri benimsendi. Burada amaç, ileride Amerikan Gücünün önemli bir parçası olacak Amerikan endüstrisinin inşasıydı. Buna yönelik olarak da ithalata sınırlamalar getirildi

⁵⁶ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁵⁷ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

ve gümrük vergileri yükseltildi. 1816'da kabul edilen yeni gümrük tarifesi buna örnek bir uygulama olarak gösterilebilir.⁵⁸

Savaş sonrasında pek çok problem ortadan kalkarken, pek çoğu da gün yüzüne çıkmıştı. Gün yüzüne çıkan problemlerden en önemlilerinden bir tanesi de kölelik hususuydu. Daha önce pek önemsenmeyen kölelik konusu, yeni süreçte daha fazla önem kazanmaya başladı. Bu önemli konu hakkında da eyaletler arası keskin ayrılıklar söz konusuydu. 1787'de Kuzeybatı Kararnamesi ile Kuzeybatı topraklarında kölelik yasaklandı. 1808'de ise uluslar arası köle ticareti yasaklandı. Tüm bu yasal gelişmelere rağmen, karlı olması münasebetiyle özellikle Güneyli devlet adamları tarafından kölelik kurumunun devamı savunulmuştur. Bunun nedeni ise Güney'de pamuk üretiminin yaygınlaşması ve emek yoğun bir başka ürün olan şeker kamışı üretiminin bu bölgelerde üretilmesinin uygun olmasıdır. İllinois'in, Birliğe kabul edildiği 1818 tarihinde 10 eyalet köleliğe izin verirken, 11 eyalet köleliği yasaklıyordu. Bu ayrılıklar Alabama eyaletinin birliğe kabulü ile birlikte bu sayı eşitleniyordu. Kölelik ile ilgili bu ayrılıklar daha sonra yeni devletin ulusal birliğini tehdit edecekti.⁵⁹

3. 2. 3. Monroe Doktrini: Siyasal İzolasyon Süreci

Amerika'nın geleneksel yalnızcılık politikasının başlangıcı olarak hep 1823 Monroe Doktrini gösterilmektedir. Keskin bir başlangıcı göstermesi açısından bu tarih ve isim gerçekten öneme sahiptir. Fakat Amerika'nın bu politikasının temeli kuruluş yıllarına kadar gitmektedir. Nitekim, Washington'un görevini bıraktığı esnada yalnızcılığı savunan görüşleri bunun işaretidir: "Yabancı uluslara karşı izlenmesi gereken tavır şu olmalıdır: onlarla ticari ilişkileri geliştirirken siyasal ilişkileri olabildiğince azaltmak.(...) Avrupa'daki bizi ilgilendirmeyen ya da bizimle çok az ilgisi olabilecek bir yığın çok önemli meselesi vardır."⁶⁰ Bu yaklaşım ticari ilişkilerin ve diplomasının dışlanması anlamına da gelmiyordu. O dönemin ulusal sınırlar içindeki, Amerika kıtasındaki ve küresel politik sistemdeki koşullar Amerika'yı yalnızcılık politikasına itmiştir.

Birleşik Devletler'in kurulması, Fransız ihtilali, aydınlanma fikrinin yayılması gibi gelişmeler XIX. yüzyılın başlarında, Orta ve Güney Amerika'nın devrimci hareketlere yönelmesini etkiledi. Özgürlük olgusu Latin Amerika halkını da etkisi altına almıştı. Napoleon'un 1808 tarihinde İspanya'yı fetih etmesi de tetikleyici unsurlar arasına girdi. 1820

⁵⁸ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁵⁹ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁶⁰ Lefebvre, **Amerikan...**, s.14.

yıllarının başlarında, Simon Bolivar, Bernardo O'Higgins, Francisco Miranda, Jose de San Martin ve Miguel Hidalgo gibi efsanevi liderler öncülüğünde İspanyol Amerika'sı içerisindeki Arjantin, Şili ve Meksika bağımsızlığa kavuştu.⁶¹

Latin Amerika bağımsızlık hareketi, Birleşik Devletler halkı tarafından ilgi ve sevgi ile selamlanıyordu. Halk bağımsızlık hareketini Birleşik Devletler'in bağımsızlık süreci ile özdeşleştiriyordu. Kamuoyu etkisi ile Başkan James Monroe Latin Amerika devletlerini tanıma yetkisine sahip oldu. Başkan Monroe, Kongre'ye ilettiği bir mesajla, Birleşik Devletler'in Latin Amerika devletlerinin bağımsızlığını tanıdığını ve "Avrupa'luların herhangi bir müdahalesini "Birleşik Devletler'e karşı dostça olmayan bir niyetin ortaya konması" olarak gördüğünü ifade ediyordu.⁶² Böylelikle Birleşik Devletler, yeni kurulan devletleri tanıyarak, Avrupa devletleri ile geleneksel ilişkilerine yeni boyut katıyordu. Birleşik Devletler'in yeni devletleri tanımasının bir başka önemli nedeni de, yanı başında İspanya gibi güçlü bir ülke yerine, yeni kurulmuş zayıf devletleri tercih etmesiydi. Bunun bir de ticari boyutu vardı. Amerikalı tüccarlar bu yeni koşulların onlar için daha karlı bir yapı getireceğini umuyorlardı.⁶³

Avusturya, Rusya ve Prusya devrimin yıkıcı etkilerine karşı "Kutsal İttifak" denilen bir birlik kurdular. İttifak, siyasal çatışmaların krallıkları tehdit ettiği ülkelere müdahalede bulunarak, başkaldırı hareketlerinin kendi nüfuz alanlarına bulaşmasını engellemeyi düşünüyordu. Bu yaklaşım, "halkların kendi geleceklerini tayin etme hakkı" prensibi ile çelişiyordu. Kutsal İttifak'ın yalnızca Avrupa kıtasında hareket edeceğini düşünen Birleşik Devletler, ondan ilk başlarda endişelenmiyordu. Fakat, İttifak'ın eski kolonilerin İspanya'ya geri verilmesi düşüncelerini ifşa etmeleri, Birleşik Devletleri kaygılandırdı. İngiltere ise Latin Amerika'daki ticari çıkarları münasebetiyle İspanya'nın imparatorluğunu tekrar inşa etmesini engel olmak istiyordu. Bu nedenle İngiltere, Latin Amerika'ya verilmiş olan İngiliz-Amerikan güvencelerinin uzatılmasını zorluyordu. Fakat, Dışişleri Bakanı John Quincy Adams'ın, Monroe'yi tek yanlı politika izlemeye ikna etmesi ile Aralık 1823'te Kongre'deki yıllık konuşma şansını da kullanarak, Avrupa'nın Amerikalar üzerindeki egemenliğini daha fazla genişletmesini reddeden ve ileride Monroe Doktrini olarak değinilecek olan tarihi mesajını verdi. Buna göre, Amerika kıtalarının Avrupa devletlerinin kolonileştirme girişimlerinin sona erdiğini bildiriyordu.⁶⁴ Siyasal sistemlerini bu kıtaya yayma girişimlerini

⁶¹ Irving L. Gordon, **Reviewing American History**, New York, Amsco School Publications, Inc., 1965, ss. 79-80.

⁶² JS. Pacteau / F. C. Mougel, **Uluslararası İlişkiler Tarihi (1815-1991)**, İstanbul, İletişim Yayınları, s.26.

⁶³ Gordon, **Reviewing...**, s.80

⁶⁴ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

de barış ve güvenlikleri için bir tehdit olarak gördüklerini bildiriyordu. Herhangi bir Avrupa devletinin sahip olduğu kolonilere karışmayacaklarını, fakat karşılığında bağımsızlıklarını tanımış oldukları devletlere karşı yapılabilecek herhangi bir müdahaleyi de barış dışı bir davranış olarak algılayacaklarını ifade etmiştir. Monroe Doktrini, Latin Amerika'daki bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelere yönelik bir dayanışma duygusunun dışı vurumuydu. Bu nedenle, Latin Amerika'da kurulan yeni cumhuriyetler, Amerikan siyasal modelini örnek alarak, Amerika'ya olan yakınlıklarını da sergilemişlerdir.⁶⁵

3. 2. 4. Kölelik ve İç Savaş

1850'lere doğru Birleşik Devletler'in geniş sınırları içerisinde 31 eyalet ve 23 milyon insan bulunmaktaydı. Toplumsal, ekonomik ve siyasal yapı yaşanan sanayileşme ile birlikte yeni yapılanmalara maruz kalıyordu. Doğu'da sanayileşme hızla yayılıyordu. Orta batı'da ve Güney'de tarımsal faaliyetler ciddi büyümeler sergiliyordu. California'da elde edilen altınlar ekonomiye canlılık katıyordu. New England ve Orta Atlas Okyanusu eyaletleri önemli ekonomik merkezler olarak öne çıkmaya başlıyordu.

Toplumsal, ekonomik ve siyasal değişme bir taraftan gelişmelere neden olurken, diğere taraftan da yeni problemleri getiriyordu. Kuzey ve Güney arasındaki bölgesel ve ekonomik farklılık bu problemlerden en ciddi olanlarına örnek olarak gösterilebilir. Kölelik bu farklılığın en önemli tetikleyicisiydi. Kuzey'in tütün ticaretinden büyük kar elde etmesini hazmedemeyen Güneyliler, kendi geri kalmışlıklarını Kuzey ile ilişkilendiriyorlardı. Kuzeyliler ise Güney'in geri kalmışlığını kölelik kurumu ile açıklıyorlardı.⁶⁶

Kölelik kurumunun inşasının başlangıcı 17. yüzyılın başlarına kadar gider. Afrikalı köleler Jamestown'un kuruluşundan yaklaşık 12 yıl sonra Virginia'ya getirilirler. İlk zamanlarda bunlara, gelecekte özgürlüklerini elde edecek sözleşmeli hizmetkarlar gözüyle bakılıyordu. Fakat 1660'lı yıllarda, Güney bölgesinin büyük çiftliklerinde insan gücü talebi arttıkça, bu yerlerde kölelik kurumu yapılaşmıştır. Böylelikle Afrika'dan getirilmiş olan "siyah köleler" iradeleri dışında ömürleri boyunca "efendilerine" hizmet için zincire vurulmuşlardır.

Kölelik hususunda taraflar arasındaki ayrımlar, 1830'lu yıllarda daha da belirginleşmişti. Kuzey'de kölelik karşıtı eylemler güç kazanmıştı. Güneyliler ise bu hususta

⁶⁵ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁶⁶ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

sorumluluğun kendilerine ait olduğunu düşünüyorlardı. 1850’li yıllarla birlikte kölelik, 200 yıllık tarihsel deneyimi ile Güney’in ekonomik yapısının vazgeçilmez bir parçası haline gelmişti. 1860’ta kölelik kurumunun işlediği yerlerde, toplam 46.274 büyük çiftlik sahibi mevcuttu. 20 ve üzeri sayıda köle çalıştıran kişiler çiftçi sayılıyordu. Büyük çiftlik sahipleri köleleri kendi malları olarak gördükleri için, bu mülkiyetlerden” vazgeçmek istemiyorlardı. Küçük çiftçi ve yoksullar da siyahların olası özgür kalma durumunda toprak sahibi olma hususunda kendileri ile rekabete girecekleri korkusuyla kölelik kurumunun devamını destekliyorlardı.

Güneyliler pamuğa dayalı kölelik sisteminin ürettiği çıkarların genişletilmesini istiyorlardı. Bu, özellikle yeni özgür eyaletlerin dengelenmesi açısından da önemliydi. Kuzeyliler, Güneylilerin bu tutumuna karşı çıkıyorlardı. Bu nedenle, Kuzey’de kölelik karşıtı hareketler güç kazanmaya başladı. Gücünü Amerikan Devrim’inin insani boyutlarından alan kölelik karşıtı hareket, Afrika ile yapılmış olan antlaşmanın 1808’deki feshi ile önemli bir zafer elde etmişti. 1830’lu yıllara doğru, kölelik karşıtı hareket daha net ve güçlü bir yapıya sahip olmaya başladı. Böylelikle, dirençli ve taviz vermez nitelikleri ile köleliğin yok olması için daha sistematik girişimlerde bulunuyordu. Massachusetts’li genç William Lloyd Garrison bu hareketin öncülerindendi. Garrison, “Kurtarıcı” isimli gazeteyi, bu dava için 1 Ocak 1831’de yayınlamıştır. Bu gazetede, kölelerin özgürlüğüne derhal kavuşması için çok net mesajlar vermiştir. Garrison’un çabası Kuzeylilerin köleliğe karşı uyanmasına yardımcı olmuştur. Ona göre kölelik kurumu iğrenç bir durumdu; köle sahipleri de işkenceci ve insan kaçakçısıydı.

Kuzeylilere göre, köleliğin yayılması önlenirse, kölelik giderek gerileyecekti. Güney’deki kölecileri ise Meksika’dan elde edilen tüm toprakların köle sahiplerine sunulması için çaba gösteriyorlardı. Bu iki kutup arasında olan bir başka ılımlı gurupsa, Missouri Uzlaşması’nın Büyük Okyanus’a kadar genişlemesini, özgür eyaletlerin onun kuzeyinde, köleci eyaletlerin de güneyinde bulunmasını istiyorlardı. Bir diğer kesim ise problemin halk iradesine havale edilmesini savunuyordu. Böyle bir uzlaşmazlık anında tüm kesimlerin umudu, bunalım çözmekle tanınan Senatör Henry Clay’e çevrilmişti. Clay, akıllı bir plan hazırlayarak taraflar arasındaki uzlaşmazlığı bir kez daha geçici de olsa önlemeyi başarmıştır. Kongre tarafından değiştirilen plana göre; California, özgür topraklı bir eyalet olarak sunuluyordu; yeni kazanılan toprakların diğer kısmı ise New Mexica ve Utah olarak ikiye bölünüyordu ve kölelik vurgulanmadan örgütleniyordu; ayrıca Texas’a 10 milyon dolar para ödenecekti (New Mexico’nun bir kısmı üzerindeki hak taleplerine karşı); kaçak köleler için daha işlevsel bir mekanizma kurulacaktı, Washington D. C. ‘de köle alım – satımı

yasaklanıyordu. Amerikan tarihinde bu plan 1850 Uzlaşması olarak geçecekti. Bu uzlaşma ile birlikte Birleşik Devletler derin bir nefes almıştır. Uzlaşma üç yıl süre ile görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmış gibi görünmüştür. Oysaki uzlaşma derinden yükselen gerilime engel olamamıştır.

1850 Uzlaşmasına rağmen, kölelik meselesi ile ilgili ayrılıklar güçlenerek devam etmiştir. Bu ayrılık dönemin edebiyatında bile kendini göstermiştir. Harriet Beecher Stowe, “Kaçak Köle Yasası”ndan da etkilenerek ‘Tom Amcanın Kulubesi’ adlı romanı yazmıştır. Kitabın yayınlaması geniş yankı uyandırdı. İlk senede 300.000’den fazla satılması bunun bir kanıtıdır. Kitap, duygusal bir tonda köleliğin zalimliğini yansıtarak özgür ve köleci toplumlar arasında çelişki ele alıyordu. Özellikle Kuzeyliler bu edebi yapıttan çok etkilenmişti. Eser, adalet ve özgürlük gibi kavramları irdeleyerek pek çok kimsenin, köleliğe karşı mücadelesine etkide bulunmuştur.

1860’lı yıllara doğru Birleşik Devletler bölünük bir görünüm sergiliyordu. Bu yapı, 1858 seçimlerinde, İllinois senatörlüğü için mücadele veren Lincoln tarafından da dile getirilmiştir. 17 Haziran 1858’de seçim konuşmasında; tarihi “Kendi içinde bölünmüş ev ayakta kalmaz” iletisini vermiştir.

Abraham Lincoln, 1860 başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti’nin adayı olarak gösterildi. Lincoln köleliğin daha fazla yayılmayacağını söylüyordu. Cumhuriyetçiler bu seçimlerde, demokratlara göre daha güçlü bir görünüm sergiliyorlardı. Demokratlar arasında birlik söz konusu değildi. Seçimi Lincoln kazandı. Kölelik karşıtlığı ile bilinen Lincoln kazanınca beklendiği gibi South Carolina birlikten ayrıldı. Bu eyalet, uzun zamandır, köle karşıtlarına karşı Güney’in birleşmesi umudunu taşıyordu. Seçim sonuçları onları hayal kırıklığına uğratmıştı. Seçimlerden hemen sonra, özel bir Carolina Kongresi toplanarak birlikten ayrıldığını deklere etmiştir. Bu durum, 1 Şubat 1861’de Güneydeki altı eyaletin daha ayrılması ile devam etmiştir. Yedi eyalet, Amerika Konfedere Devletleri için geçici bir anayasayı 7 Şubat 1861’de onayladılar. Diğer Güney eyaletleri bu dönemde birlikte kalmaya devam ettiler.⁶⁷

4 Mart 1861’de Lincoln, Birleşik Devletler Başkanı olarak yemin etti. Yemin törenindeki konuşmasında ayrılıkları onaylamadığını ve ayrılık deklarasyonlarının yasal zeminin olmadığını bildiriyordu. Bu nedenle Birlik ile olan bağların tekrar oluşması için bir çağrıda bulunmuştu. Ancak Güney eyaletleri bu çağrıyı pek dinlemedi ve 12 Nisan’da South

⁶⁷ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

Carolina'nın Charleston limanındaki Sumter Kalesi'ndeki federal güçler üzerine saldırıda bulundular. Bu ölümlerin ve gerilimlerin yaşanacağı iç savaşın tetikleyicisi olmuştu.

Güneyli yedi eyaletin oluşturduğu Amerika Konfedere Devletleri'ni Jefferson Davis temsil ediyordu. Güneyli bu eyaletler Davis'in çağrısına hemen kulak verdiler. Kuzey ve Güney bu iç savaş atmosferinde, birliğe bağlı kalmış olan köleci eyaletlerin tutumunu merak ediyorlardı. Virginia 17 Nisan'da Birliği terk ederek bu merakın bir kısmını gidermiştir. Onu, Arkansas, Tennessee ve North Carolina izledi Virginia Birlik'ten gönülsüzce ayrılmıştı. Çünkü Amerikan Devrimi'nin gerçekleştirilmesinde öncü rolü oynamış olan bu eyalet, ayrıca federal başkanlığına beş başkan göndermişti. Taraflar kısa zamanda bir zafere kilitlemişlerdi. Kuzey ekonomik olarak daha üstün bir durumdaydı. 22 milyonluk 23 eyalet ile 9 milyonluk 11 eyalet karşı karşıya gelmişti. Kuzeyin endüstriyel üstünlüğünün yanında, demiryolu ağı da ordusunun hareket hızını ve ulaşım gücünü olumlu etkiliyordu. Güney savaşta genel olarak savunmacı bir yaklaşım sergiliyordu.

İç Savaş sürecindeki ilk büyük savaş Washington yakınındaki Virginia'nın Bull Run çayı civarında patlak vermiştir. Savaş çok çetin geçmiştir. İlk zamanlarda Güney çatışmalarda başarıyla çıkıyorsa da savaş kazanımı mümkün olmuyordu.⁶⁸

Doğu bölgesindeki yenilgilere rağmen Birlik Güçleri, savaş alanlarında başarılar elde ederek, bu başarılarını Batı'ya ve Denizlere taşıyordu. Savaş çıktığında donanmanın büyük kısmı Birlik'in elindeydi. Donanma Bakanı Gideon Welles, donanmayı güçlendirmek için yöntemler geliştirmiştir. Akabinde ise Lincoln, Güney kıyılarında abluka ilan ederek Güney'i etkisiz hala getirmeye çalışmıştır. Abluka, 1863'e doğru sonuca ulaşmıştır. Pamuk ihracatı ve gereksinen cephane, giyim ve ilaç gibi gereçlerin temini engellenmiştir.

Kölelerin Özgürlük Bildirgesi ile birlikte siyahların Birlik Ordusunda silah altına girme hakkının tanınması ile, savaş farklı bir boyut kazanmıştır. Frederick Douglas gibi kölelik karşıtı önderlerin bu kararın alınmasında etkileri olmuştur. Normalde, Birlik kuvvetleri kaçak kölelere yardım etmelerine rağmen, bu bildiri ile "siyahlar"ın orduya katılmışlardır.

Lincoln, Ford Tiyatrosu'nda bir gösteriyi izlerken, başkanlık locasında gösteriyi izlediği esnada, Güney'in mağlubiyetine kızmış olan bir aktör olan Wilkes Booth tarafından öldürüldü. Olay, Lincoln'un 14 Nisan'da sona erecek olan kabine toplantısı sonrasındaki akşamda cereyan etmişti. Katil, kısa bir süre sonra Virginia kırsalında bulunarak silahlı çatışma sonrası öldürüldü. Katilin suç ortakları da yakalanarak idam edildiler.⁶⁹

⁶⁸ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

⁶⁹ Amerikan Tarihinin Ana Hatları, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık dört yıl süren iç savaş, ülkeyi neredeyse bölünme eşiğine getirmişti. Özellikle köle ticareti ile ilgili anlaşmazlıklarla baş gösteren savaş, ülke tarihinde derin bir yara bıraktı. Amerikan Devrimi bir sarsıntı yaşadı ve önceki zamanlarda başlamış olan değişim bir darbe yemişti. Savaş Kuzey'in zafer elde edilmesiyle sona ermiştir. Savaşı Kuzey'in kazanması, Kölelik kurumunun yasaklanmasına da neden olmuştu.

3. 2. 5. Ekonomik Değişim

F.B. Morse'un 1844 yılında telgrafi keşfi, Alexander Graham Bell'in telefonu tanıtması gibi tarihi gelişmeler hem kıta üzerindeki insanların iletişimlerini kolaylaştırmıştır, hem de toplumsal ve ekonomik ilişkiler bu gelişmelerle birlikte ivme kazanmıştır. 1867'de yazı makinesinin bulunması, 1888'de hesap makinesi icadı, bunu, 1897'de yazar kasanın icat edilmesinin izlemesi ekonomik yapının büyümesine sebep olmuştur. Matbaa tekniklerinin gelişmesi ile birlikte baskı hızı ve kalitesi artmıştır. Böylece gazete ve kitap basımı hem artmış hem de yayılmıştır. Ampulün keşfi le birlikte evler de aydınlanmaya başlamıştır. Radyo ve sinema filmi bu dönemlerde geliştirilmiştir. Bu tür teknik atılımlar her alanda verimlilik artışına neden olmuştur. Sanayinin temelini oluşturan demir-çelik üretimi bu dönemde gelişme göstermeye devam etmiştir. Yeni cevher yataklarının keşfi bu sektörün daha da büyümesini sağlamıştır. Cevherlerin yüzeyde işletilmesini kolaylaştırmış ve ucuzlaştırmıştır. Bu durum o dönemin stratejik maddesi sayılabilecek demir sektörünün gelişimi için çok önemli katkılar sağlamıştır.

Sanayide pek çok gelişmeler yaşanmıştı. Üretim miktarı ve kalitesi artıyordu. Tarım yine de önemini koruyordu. Makineli üretim modeli tarıma da uygulanmaya başlanmıştı. 1860 – 1910 yılları arasında, çiftlik sayısı 2 milyondan 6 milyona yükseliyordu. Ekili alan yüzölçümü ise 160 milyon hektardan 352 milyon hektara çıkmıştı. Aynı dönemlerde nüfus oranı da iki kat arttı. Bu sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan işgücü ihtiyacı bakımından önemliydi. Tarımda üretim, sadece ihtiyaçlara yönelik yapılmıyordu. Üretim fazlası ürünler elde ederek ticari yaşam zenginleşiyordu. Tarımda makineleşme, bu gelişmelerde önemli roller üstlenmiştir. Otomatik balya makinesi, biçerdöver, mibzer, patates ekici, ot kurutucu ve kuluçka makinesi gibi icatlar çok önemli değişimlere neden olmuştur.

3. 3. Dünya Siyasal Sahnesine Aktör Olarak Çıkış

3. 3. 1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi

20. Yüzyıla doğru, Birleşik Devletler artık kendine has siyasal yapısı ile uluslar arası arenada boy göstermeye başlıyordu. Bu yapı, Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanusun ötesine kadar genişleyen bir görünüm arz ediyordu. Bu dönemde Avrupa merkezli büyük güçlerin ve Japonya gibi yeni güçlerin kendi etki alanlarında çıkar mücadelesine girdikleri dönemi yansıtıyordu. Roosevelt ve elitler ABD'nin öz çıkarlarını garanti edebilmesi için dünya üzerinde etki alanlarına sahip olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu amacın realize edilmesi için de büyük bir deniz gücünün inşası ve deniz aşırı limanlar ağının oluşturulması gerekliydi. “Amerikan İmparatorluğu'nun” temeli, bu yıllarda deniz gücünün inşa edilmek istenmesi ile atılıyordu. İlk modern deniz gücünün temeli 1800'lü yıllarda bu temel nedenle atıldı. Günümüzde daha çok jeopolitik teorisyeni olarak bilinen Amiral Mahan'ın öne sürdüğü “Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur” yaklaşımı da ABD'yi bu deniz gücüne önem vermeye itmiştir.⁷⁰

ABD, Alaska'yı Ruslar'dan 1867'de satın alarak güç sahnesine ilk adımını atmaya çalışmıştır. Bir çok Amerikalı, bu girişimi memnuniyetle karşılamamıştı. Bu nedenle o dönemin Dışişleri Bakanı Seward bu hususta pek çok eleştiri ve suçlamaya maruz kalmıştı. Fakat kısa bir süre sonra (yaklaşık 30 yıl) bu bölgede altın bulununca, pek çok Amerikalı bölgeye göç etmişti.

Güç sahnesine çıkış ile ilgili asıl önemli tarihsel gelişme ABD ile İspanya'nın karşı karşıya gelmesidir. 1898'de İspanya ile Amerika arasında baş göstermiş olan savaş beklenilenin aksine kısa sürdü ve ABD lehine net sonuçlar doğurdu. Savaş yaklaşık olarak dört ay sürmüştü. Bu kısa süre içerisinde ABD, kayda değer bir zorluk ya da yenilgiyle karşılaşmadı. Tuğamiral George Dewey'in altı gemiden oluşan küçük filosu Filipinler'e hareket ederek orada konuşlanmış olan İspanyol filosunu demirlemiş vaziyetteyken kayıpsız bir şekilde başarıyla bozguna uğrattı. Savaşın ABD'nin zaferi ile sonuçlanması tüm kıta da ulusal duyguları açığa çıkaran coşkularla karşılanmıştı. Savaş aynı zamanda, George Dewey ve Theodore Roosevelt gibi kahramanlarını da ortaya çıkarmıştı. Savaş, resmi olarak İspanya'nın barış talebi sonrasında 10 Aralık 1898'de imzalanan antlaşma ile son bulmuştur. Antlaşmaya göre, Küba geçici olarak ABD'ye devredildi. Portoriko ve Guam, savaş tazminatı

⁷⁰ Robert D. Schlzinger, **U.S. Diplomacy Since 1900**, New York, Oxford University Pres, 1998, s. 17.

olarak; Filipinler ise 20 milyon dolar karşılığında ABD'ye verilmiştir. Savaşın önemli sonuçlarından bir tanesi de Amerikan Modern Diplomasi'nin başlatmasıdır.⁷¹ Bu da ABD'nin küresel bir güç olmaya doğru yol alması demektir. Bu önemli savaşın ardından ABD, 'arka bahçesi' Latin Amerika'da daha rahat siyasal, askeri ve ekonomik faaliyet imkânı bulmuştur. Bu imkânlar çerçevesinde, Latin Amerika'nın çeşitli yerlerine müdahaleler gerçekleştirdi

Ondokuzuncu yüzyılım sonuna doğru, Hawaii'yi ele geçiren ve Filipinler'de ise nüfuz sahibi olan ABD, şimdi de yüzünü ticari iştah kabartan Çin'e çeviriyordu. 1894- 1895 Çin'in Japonya'ya yenilmesi ve küresel aktörlerin Çin'den ticari imtiyazlar elde etmeleri, ABD'de de bu tür imkânlara ulaşma isteği doğurmuştu. ABD, Asya ile diplomatik ilişkiler başlattığı bu dönemlerde, tüm ülkelere eşit derecede ticari imtiyazlar sağlanması hususunda ilkesel bir çizgi çiziyordu. Dışişleri Bakanı John Hay'in 1899'da ilintili devletlere nota şeklinde deklere ettiği "Açık Kapı Politikası" bu ilkesel yaklaşımın somut yansımasıydı. Bu politikaya göre, Çin'de çıkarları için bulunan ülkelerin hiç birisi, diğerlerinin ticari hak ve ayrıcalıklarına zarar vermeyecektir. Diğer bir anlatımla, Çin'den yararlanmanın eşit derecede olmasını salık veren bir diplomatik mesaj iletiliyordu.⁷²

Yirminci yüz yıl başlarında ABD'nin Asya'daki bir diğer önemli ilişkisi Japonya ileydi. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda Roosevelt'in savaşan taraflar arasında arabuluculuk yapması ve barış için çaba sarf etmesi, Roosevelt'e 1906'da Nobel Barış Ödül'nün verilmesine vesile olmuştur.⁷³ Ayrıca, Rooseveltin, 1907'de İşçi sınıfının endişeleri sonucunda, ABD'ye yapılan Japon işçi göçünün geçici bir süre için durdurulması için Japon Hükümet'ini yumuşatması da göze çarpan bir başka gelişme olarak göze çarpmaktadır. Bu arabuluculuğu nedeni ile ödül alan Roosevelt, aynı zamanda ABD'nin Uluslar arası Politikada "Sopa Politikası"nı savunuyordu. (Big Stick) Buna göre, Roosevelt dünyaya şöyle seslenmekteydi:

Batı yarımkürede ABD'nin Manroe Doktrini'ne katılması ABD'yi, kronik işlev bozuklukları ve güçsüzlük durumları açığa çıktığında, üstü kapalı bir biçimde de olsa bir uluslar arası polis gücü ifa etmeye zorlar... Alçak sesle konuşun ama elinizde büyük bir sopa bulunsun, böylece çok etkili olursunuz"⁷⁴

McKinley'den sonra Theodore Roosevelt başkanlığa 1901'den geçmesi ile birlikte Amerikan sosyopolitik yapısı yepyeni bir aşamaya gelmişti. Nüfus hızla artıyordu ve sınırlar genişliyordu. Uluslar arası arenada ise büyük güç konumuna yaklaşmıştı. Tarım ve sanayi üretiminde çok büyük hamleler yapılıyordu. Eğitim parasız haline getiriliyordu. Bununla

⁷¹ Schlzinger, **U.S. Diplomacy...**, s. 15

⁷² Schlzinger, **U.S. Diplomacy...**, s. 20

⁷³ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, Nobel Ödülü Kazananların Listesi, 02.08. 2007

http://tr.wikipedia.org/wiki/10_Aral%C4%B1k

⁷⁴ Lefebvre, **Amerikan...**, s. 19

beraber bağımsız bir basının oluşması sağlanıyordu. Dinsel özgürlük ideali yine yayılmaktaydı. Geleneksel yönetim modelleri bu yeniliklere pek cevap veremiyordu. Bu nedenle mevcut ‘kokuşmuşluğun’ aşılmasına yönelik reform ihtiyacı hissediliyordu. “İlericilik” hareketi adı da verilen bu reformist eğilim on dokuzuncu yüz yılının sonlarından, 1. Dünya Savaşı’na kadar devam etmiştir. İlericiler, demokratik ve adil bir sistem talep ediyorlardı. Mevcut durum bu taleplerini karşılamıyordu. Bu talepler siyasal ve toplumsal bir formda tezahür ediyordu. Dönemin pek çok entelektüelleri de bu hareket içerisinde yer almıştı. Roosevelt halkın bu talebini anlayışla karşılıyordu. Bu nedenle “Adil Düzen” (Square Deal)⁷⁵ denilen projeyi hayata geçirmekte kararlı görünüyordu. Bu çerçevede, ilk önemli adım olarak anti-tröst yasalarının daha etkin uygulanması amacıyla hükümete geniş yetkiler verilmesini sağlamıştır. Buna göre adil bir rekabet sisteminin inşası için politikalar geliştirildi. Demiryolları ile ilgili yeni düzenlemelere gidildi. Ülkenin doğal kaynaklarının korunması için yeni yaklaşımlar üretildi.

Roosevelt’ten sonra Başkanlığı devralan Taft, (1908-1912) ABD’yi Dolar Diplomasisi’yle tanıstırıyordu. Bu dönemde Orta Amerika, Amerikan bankacılarının ve diplomatlarının ekonomik ve siyasal kontrol alanına girecekti.⁷⁶ Dolar diplomasisi,⁷⁷ Wilson döneminde kurumsal bir kimlik kazanarak etkisini artıracaktı. Bu kurumsal kimlik, Amerikan Merkez Bankası’nın kurulmasıdır. 1913’te Başkanlık görevine başlayan Wilson’un elde ettiği ilk tarihi başarı, 23 Aralık’ta (1913) Amerikan Merkez Bankası Yasası’nın (Federal Rezerv) çıkmasına öncülük etmiş olmasıdır. Yasa, bankacılık sistemini 12 bölgeye ayırıyordu. Bu bölgeler ise Federal Merkez Bankası çatısı altında örgütleniyordu. Sistem, finansal yeni bir yapının temellerini atıyordu. Buna göre sisteme dâhil olacak bankalar, nakitlerini bu merkezi birime aktaracaklardı. Yasanın kabulü ile resmi değişim aracı olan altının neden olduğu çeşitli sistemik aksamalar, para arzına getirilen bir esneklik ile aşılıyordu.

3. 3. 2. Birinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı’nın, başlaması tüm dünyada olduğu gibi Amerikan halkında da bir şok etkisine sebep olmuştu. Amerika kıtası, çatışma alanlarının çok ötesinde olmasına rağmen, çatışmanın politik ve ekonomik etkileri kısa bir zaman sonrasında Amerika’da ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Savaşın başlamasından önce girilmiş olan ekonomik durgunluk,

⁷⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Square_Deal

⁷⁶ ⁷⁶ Lefebvre, **Amerikan...**, s. 19

⁷⁷ Dolar diplomasisi, ABD’nin bir kısım Latin Amerika devletlerine karşı izlediği politikalara verilen isimdir. Buna göre, bir ülkenin diğer ülkelerdeki girişimcilerinin çıkar ve haklarını savunmasını hedefler. Bu hedef için güç kullanılabilir. Bknız.Faruk Snmezoğlu,(Der) **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları,1996, s. 155.

Batılı Müttefiklerin ürün siparişleri ile endüstriyel bir canlılık yakalamıştır. Savaş sürecinde, savaşan taraflar ABD kamuoyu desteğini almak için çok yoğun propaganda faaliyetleri yürütüyorlardı. ABD gemilerinin açık denizlerde taciz edilmesi Başkan Woodrow Wilson'un sert protestolarına neden oluyordu. Başkan Wilson tarafsızlık prensibi çerçevesinde, ABD'nin açık denizlerdeki geleneksel ticari haklardan vazgeçmeyeceği iletisi, İngiltere ve Almanya tarafından pek ciddiye alınmıyordu. 1915'te İngiliz Transatlanti'ği Lusitania'nın 128 Amerikalı'nın bulunduğu yolcusu ile birlikte Almanya tarafından batırılması ve içinde Amerikalı'ların bulunduğu Sussex gemisini torpillemesi ABD'nin öfkesini ve tepkisini çekmiştir. ABD'nin savaşa dahil olmasına neden olan asıl gelişmeler, 22 Ocak 1917'de Alman Hükümeti'nin sınırsız deniz altı harekatı başlatacağını bildirmesi ve bu tarihten Nisan ayına kadar beş ABD gemisinin Alman deniz gücü tarafından batırılması olmuştur. Wilson bu gelişmeler üzerine Kongre'den savaş ilanını istemiştir. Akabinde ise tüm ülkede seferberlik uygulanmaya başlamıştır. Ekim 1918'de Fransa'da 1.750.000 askerin konuşlandırılmış olması ABD'nin savaş içerisindeki rolünü yansıtmaktadır. Wilson, savaş esnasında savaşın amaçlarını belirleyerek, savaşın Alman halkına karşı değil, onların zorba yönetimlerine karşı yapıldığı vurgusu savaşın kısa bir zaman sonra bitmesine katkıda bulunmuştur. 8 Ocak 1918'de, Wilson, daha sonra 'Wilson Prensipleri' olarak geçecek olan 14 maddesini senatoya sunmuştur. Bu prensipler, gizli diplomasinin bırakılması, açık deniz serbestliğinin garanti edilmesi, uluslararası gümrük tarife engellerinin kaldırılması, ulusal silahlanma seviyesinin azaltılmasını, Çanakkale Boğazı'nda serbest dolaşım ve ticaret hakkını savunan maddeleri içermektedir.⁷⁸ 14 Nokta ya da madde, Wilson'un barış vizyonunun temelini teşkil ediyordu. Buna göre ateşkes ile birlikte başlayan siyasi görüşmeler bu zemin üzerinde ilerletilmeye çalışılmıştır.

Wilson Ocak- Haziran aylarında Paris ve Versailles'da yapılan barış konferanslarına katılarak hakemlik yapmaya çalışmıştır. Barışın Almanya için daha yararlı olması için çaba göstermiştir. Uluslararası barışın inşası ve korunması için Milletler Cemiyeti fikrini desteklemiştir. Fikirlerini az çok diğer ülkelere kabul ettirebilen Wilson, ülkesinde bunu başaramamıştır. 25 Eylül 1919'da felç geçirmesi ve iyileşememesi de davasını kabul ettirmesi önünde engel olarak türemiştir. Senato'nun 1920 Mart'ında Versailles ve Milletler Cemiyeti antlaşmalarını reddetmesi, savaş sonrasında ABD'nin geleneksel izolasyonist politikaya geri dönmesine neden olmuştur. ABD ve Rusya gibi büyük güçlerin Milletler Cemiyeti'ne üye olmamaları bu uluslar arası örgütü zayıf bırakmıştır.

---

⁷⁸ Lefebvre, **Amerikan...**, s. 24

3. 3. 3. Ekonomik Bunalım

Avrupa’da 1917 yılında hızla yayılmış olan grip virüsünün, 1918’de ABD’ye ulaşım yaklaşık bir yıl sonrasında yarım milyondan fazla Amerikalı’nın ölümüne yol açması, savaş sonrası yaşanılacak bunalımların ilk habercisi gibiydi. Savaş sonrasında ABD ekonomisi bir bunalıma doğru sürüklenmişti. Alım gücünün azlığı, yoğun çalışma saatleri, yöneticilerin işçi sınıfını dinlememesi gibi nedenlerle 1919’da 4 milyondan fazla işçi greve gitmek zorunda kalmıştı. Ülkenin Kuzey ve Güney’indeki bölgelerde ırkçı isyanların baş göstermesi ve Rusya’daki Bolşevik Devrimi huzursuzluk yaratan başka etmenler olarak göze çarpmaktaydı. Özellikle, Rusya’daki devrim, ABD’de hem yönetim kademesinde hem de halk arasında bir tedirginlik yaratmıştı. “Kızıl Korkusu” da denilen bu durum, pek çok masum kişinin sınır dışı edilmesine neden olmuştu.

Ekonomik bunalım, ABD’yi pek çok Avrupa ülkesi gibi korumacılığa itmmişti. Buna göre, Amerikan Sanayisi için en uygun şartlar yaratılmaya çalışılıyordu. Kabul edilen yeni kanunlarla, gümrük oranları yükseltilmişti. ABD, bu yasalarla, iç pazardaki üreticilerinin tekeller oluşturmasına yardımcı oluyordu. Fakat bu yasal çabalar da ABD ekonomisinin çökmesine engel olamamıştı. 1929 Ekim’inde borsadaki hisse değerlerinin çökmesi piyasadaki hisselerin yüzde kırk oranında değer kaybetmesine neden olmuştur. Politikacıların iyimser yatıştırma çabalarına rağmen bunalım tüm ülkede derinleşmişti. 1933’e gelindiğinde, New York Borsası tekrar en düşük seviyelere doğru inmişti. Bu gelişmeler, ticarethane, fabrika ve bankaların durmasına veya iflas etmesini tetiklemişti. Çiftlik sektörü yüzde 50 değer kaybetmişti. İşsizlik yüzde 25 dolaylarına tırmanmıştı.

Ekonomik bunalımın temel nedeni, üretim kapasitesi ile tüketim gücü arasındaki derin çelişkiden kaynaklanıyordu. Bunalım yıllarında parlayan Demokrat Partili D. Roosevelt, bunalımı Cumhuriyetçilerin 1920’lerde uyguladıkları ekonomik politikalara bağlıyordu. Başkan Hoover ise, ekonominin normalde sağlıklı olduğunu, fakat temeli Birinci Dünya Savaşı’na dayanan küresel bunalımın etkisi ile bir ekonomik sarsılma ile karşı karşıya olduklarını belirtiyordu. Cumhuriyetçi Hoover, ekonominin doğal seyrinde iyileşmesi gerektiğini savunurken, Roosevelt, federal hükümetin ekonomiyi canlandırması için, piyasaya pozitif müdahalenin yapılması gerektiğini ileri sürüyordu. Roosevelt’in eleştirisi ve yaklaşımları, 1933’te yapılan seçimde kendisine büyük bir zafer kazandırmıştır. D. Roosevelt’in Başkanlığa geçişi ile birlikte ABD yeni bir politik ve ekonomik değişim sürecine girmiştir. Bu yeni süreçte, (1933) Roosevelt, Yeni Düzen (New Deal) ismi verilen projesi ile halk arasında kısa

bir sürede güven ve iyimserlik inşa etmiştir. “Korkacağımız tek şey korkunun kendisidir” tarihi sözleri bu kritik dönemde sarf edilmiştir.

3.3.4. İkinci Dünya Savaşı

Roosvelt yönetiminde ekonomik bunalımın kalıntılarından kurtulmak isteyen ABD, Japonya, İtalya ve Almanya’daki totaliter yönetimlerin yayılmacı planları karşısında endişeleniyordu. Japonya’nın Mançurya’yı 1931’de işgal etmesi sonucu Çinlilerin etkisiz hale gelmesiyle kukla bir devlet kuruluyordu. Faşist İtalya ise Libya’da yayıldıktan sonra 1935’te Etiyopya’ya saldırıyordu. Hitler iktidarının silahlanma çabaları ve 1938’te Avusturya’yı ilhak etmesi ve Çekoslovakya üzerinde hak iddia etmesi Avrupa’yı yeni bir korkunç savaşın eşiğine getirmişti. Birinci Dünya Savaşı esnasında, hayal kırıklığı yaşamış olan ABD, yeni bir çatışma olasılığına karşı tarafsızlık prensibini tekrar dile getiriyordu. Nazilerin Polonya’yı işgal girişimi ve İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, ABD’nin izolasyonist politikalarını izlemesini devam ettirse de, halk Hitler vahşetine karşı mağdur olarak gördükleri Müttefik güçlerinin tarafını tutmaktaydı. Savaş sürecinde özellikle Fransa’nın düşmesi ve İngiltere’nin yoğun hava saldırısı altına alınması, ABD kamuoyunu Müdahaleciler ve izolasyonistler şeklinde ikiye ayırmıştı. Bu iki taraf arasında cereyan eden tartışmayı müdahaleciler kazanacaktı. Kanada ile birlikte Karşılıklı Savunma Grubunu kuran ABD, Batı yarım küresinin kolektif savunması için Latin Amerika Cumhuriyetleri ile beraber işbirliği konusunda anlaşmaya vardı. Kongre ayrıca, silahlanma için büyük ödenekler ayrılması hususunda kararlar alıyordu. Kongre ek olarak, 1941 başlarında ABD’nin ülkelere kiralık ve ödünç olarak silah ve malzeme gönderilmesine onay vermişti. Savaşın sona erdiği ana kadar bu yasa çerçevesinde 50 milyarı aşan yardımlar yapılmıştır.

Savaş, tüm şiddeti ile Avrupa kıtası üzerinde yıkıcı etkisini hissettirirken, Asya kıtasında ise uygun koşulları fırsat bilen yayılmacı Japonya, üstünlüğünü Büyük Okyanusa yaymak amacı ile “Yeni Düzen” ilan ediyordu. Almanya karşısında ecel terleri döken İngiltere bu meydan okuyuşa pek bir şey diyemedi. Bu nedenle Şanghay’dan çekilerek Birmanya yolunu geçici olarak kapatmak zorunda kalıyordu. Japonya’nın Roma-Berlin Mihver’ine dahil olması, ABD’yi Japonya’ya karşı hurda demir ihracatına ambargo koymasına neden oluyordu. Japonya’nın Asya’da yayılmaya devam etmesi, ABD’yi, ülkesindeki Japon mevduatları dondurmasına neden oluyordu. Japonya bu durum karşısında ABD’den mevduat donma kararının durdurulmasını ve ABD donanmasının “Yeni Düzen” alanında (Büyük Okyanus) yayılmayı terk etmesini talep ediyordu. ABD ise mevduatların serbest bırakılması için, Japonya’nın Çin’den ve Çin Hindi’nden geri çekilmesini istiyordu.

Japonya bu isteği geri çevirmişti. 7 Aralık sabahında, Pearl Harbor limanındaki ABD'nin Büyük Okyanus Filosunun uçaklarla saldırıya uğraması, ABD'yi tekrar istemediği bir savaşın içine çekerek, ona, bu savaşın kaderini değiştirme fırsatını sunmuştu. Saldırı sonrasında, 5 savaş gemisi ve 14 tekne batırılmıştı. Ayrıca yaklaşık olarak 150 ABD uçağı yok edilmişti. 2.300 kişiden fazla, asker ve sivil öldürülmüştü. ABD için en büyük şans ise ABD uçak gemilerinin denizde sefer halinde olmaları nedeniyle bir zarar görmemiş olmalarıdır. Saldırı haberi kısa bir sürede yayılarak tüm ülkede ulusal dayanışmayı körüklemişti. Kongre gecikmeden 8 Aralık'ta Japonya'ya savaş ilan etti. Birkaç gün sonrasında ise Almanya ve İtalya ABD'ye savaş ilan edecekti. Savaş ilanlarından sonra, ABD insan ve sanayi seferberliği başlatıyordu. Roosevelt savaşın gidişatını belirlemek amacı ile inanılmaz hedefler gösteriyordu. Buna göre, bir sene içinde 60.000 uçak, 45.000 tank, 20.000 uçaksavar topu ve toplam 18 milyon ton kapasiteli ticaret gemisi teslim edilecekti. Çeşitli yasaların çıkarılması sonucu yaklaşık olarak, 15.100.000 kişi silahlı kuvvetlere dâhil edilmişti. 1943 yılı sonlarına gelindiğinde, yaklaşık olarak 65 milyon kişi silahlı kuvvetlerde ya da savaşla ilintili işlerde görev alıyordu. Pearl Harbor saldırısı sonrasında ilgi çekici bir gelişme ya da sonuç ise, Uzak Doğuluların ABD'ye karşı casusluk faaliyetleri korkusunun yayılması sonucu, yaklaşık 120.000 Japon- Amerikalılar evlerinden alınarak toplama kamplarında göz altında toplatılarak, eziyet verici uygulamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Sözü geçen Japon- Amerikalılar hakkında casusluk yaptıklarına dair hiçbir delil bulunamamasına rağmen bu üzücü olayların yaşanması önlenememiştir. Bu tür olaylar göstermektedir ki ani kriz anlarında devletler de kamuoyu gibi irrasyonel algı düzeneklerinin etkisinde kalabiliyorlar.

6 Haziran 1994 tarihi, savaşın gidişatının değişmesi açısından çok önemli bir tarihtir. ABD Genarali Dwight D. Eisenhower'ın Avrupa'daki Müttefik Güçleri Başkomutanlığı'na atanmasından sonra, ABD, İngiliz ve Kanada'lı ordu güçleri geniş hava gücü koruması altında Kuzey Fransa'nın Normandiya kıyılarına çıkarma yaptılar. Çıkarma ile beraber yoğun çatışmalar yaşandı. Köprübaşı kurulması ve yeni birliklerin karaya çıkarılması ile Almanya güçleri kısıpca alındı. Müttefik Orduları Fransa üzerinden Almanya'ya doğru hareket ettiler. 25 Ağustos'ta Paris kurtarılmıştı. Şubat ve Mart aylarında Almanya'da ilerleme kaydeden Müttefik güçleri, 8 Mayıs'ta 3. Reich kuvvetlerinin teslim olması ile zafere ulaşmışlardı.

Savaşın bir başka cephesi de Büyük Okyanus kıyılarında cereyan ediyordu. ABD kuvvetleri her geçen gün daha fazla ilerleme gösteriyordu. Mercan Denizi (Coral Sea) savaşı sürecinde, uçak gemilerinden yükselen uçakların saldırıları sonucunda, Japon donanması çok büyük kayıplar verdi. Japonların kayıp vermeleri sonucu, Büyük Okyanus'taki Japon ilerleyişi de son buluyordu.

Savaş sürerken, müttefikler aynı zamanda, savaşın amaçlarına yönelik olarak bir dizi uluslararası toplantı veya konferans gerçekleştiriyorlardı. Ağustos 1941'deki ilk toplantı, ABD'nin savaşa dahil olmadığı ve askeri vaziyetin pek de iç açıcı olmadığı bir dönemde yapılıyordu. Roosevelt ile Churchill arasında yapılan görüşme sonrasında, 14 Ağustos 1941'de Atlantik Bildirisi yayınlandı. Bildiri, öncelikli olarak, ABD ile İngiltere'nin, Almanya'nın yenilgiye uğratılması sonrasında, kurmak istedikleri küresel sistemin dayanacağı temel prensipleri içeriyordu. Bildiri içinde yer alan bazı prensipler şunlardır: Toprak genişletilmesinin engellenmesi, self – determinasyon hakkı, ekonomik işbirliği yapılması, tüm devletler için barış ve güvenliğin sağlanması ve Mihver devletlerin silahsızlandırılmasıdır.

Roosevelt, Churchill ve Sovyet lideri Jozef Stalin 28 Kasım'da Kahire'de bir araya geldiler ve yeni bir uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler'in Kurulması konusunda anlaşmaya vardılar. Şubat 1945'te ise Yalta'da tekrar bir araya gelerek yeni anlaşmalara ulaştılar. Sovyetler Birliği bu toplantıda, Almanya'nın teslim olmasının üzerinden çok bir zaman geçmeden Japonya'ya karşı savaşa girmeyi gizlice onaylamıştır. Polonya'nın doğu sınırları kabaca 1919 tarihli Curzon hattı olarak kabul edildi. Stalin, Almanya'dan ağır savaş tazminatı alınmasını talep etti; Roosevelt ve Churchill buna tepki gösterdiler ve uzun tartışmalardan sonra karar ertelenmek zorunda kaldı. Bununla birlikte, Almanya'nın Müttefikler tarafından işgal edilmesi ve savaş suçlularının yargılanıp cezalandırılması konularında çeşitli düzenlemeler gerçekleştirildi. Yalta'da ek olarak, kurulması önerilen Birleşmiş Milletler örgütünün Güvenlik Konseyi'ndeki üyelere, güvenliklerini etkileyen konularda veto kullanma hakkı verilmesi de benimsendi.

Potsdam Konferansı başlamadan bir gün önce New Mexico'nun Alamogordo kenti yakınlarında bir atom bombası denemesi yapıldı. Bu deneme, ABD'deki pek çok laboratuarda üç yıldır devam ettirilen ve Manhattan Projesi diye isimlendirilen yoğun araştırmaların akabinde gerçekleştirilmişti. Atom bombası atılırsa, Japonya'nın daha erken pes edeceğini ve bu ülkeye yapılacak bir çıkarma hareketına oranla daha az zayıt verileceğini düşünen Başkan Truman, Japonlar 3 Ağustos'a kadar teslim olmadıkları için bombanın kullanılmasını istemiştir. Müttefikler 26 Temmuz'da yayınladıkları Potsdam Bildirisi'nde, Japonya teslim olursa ülkenin imha yok edilmeyeceği ve halkın esaret altına sokulmayacağına yönelik garantiler verdiler. Böylelikle tüm ülkenin yıkılması önlenmeye çalışılıyordu.

Atom bombasının hedefi olarak savaş endüstrileri ve askeri hareket merkezi olan Hiroşima ile Nagaski seçilmişti. Enola Gay isimli ABD uçağı 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya bir atom bombası bıraktı. 8 Ağustos'ta da Nagasaki'ye ikinci bir atom bombası atıldı. Bombanın

atılması nedeni ile savaşın erken sona ermesinden büyük sevinç hissedilen ABD, bombaların neden olduğu korkunç yıkımı daha sonra fark edecekti. Japonya 14 Ağustos'ta Potsdam hükümlerini onayladı. 2 Eylül 1945'te de resmen teslim olmayı kabul etmiştir.

Savaşın sona ermesine doğru, savaş sonrası kurulması düşünülen yeni dünya sistemi için de çalışmalar hızlanıyordu. Buna göre 25 Nisan 1945'te savaş sonrasında, küresel sisteme verilecek şekil için geniş kapsamlı kararlar alınıyordu. Bu amaca yönelik olarak da Birleşmiş Milletler Örgütü'nün inşası için 50 ülke temsilcisi, California'nın San Francisco şehrinde bir araya gelmişlerdi. Hazırlanmış oldukları kuruluş yasasıyla beraber, uluslararası uyuşmazlıkların barış içinde ele alınacağı ve üyelerin hastalık ve açlık gibi kötülöklere karşı kolektif savaşın yürütüleceği bir dünya örgütünün ana çizgileri belirleniyordu. ABD senatosu, BM Kuruluş Yasa'sını 89'a karşı 2 oy ile kabul ederek, ABD'yi geleneksel yalnızcılık politikasından tamamen uzaklaştırmıştır. Bu gelişme ile birlikte, ABD dünya siyasetinde önemli bir rol üstleniyordu.

3.3.5. İki Kutuplu Dönem

1940'lı yıllarda, Amerika'da II. Dünya Savaşı sonrası için birbirinden farklı üç düşünce veya politik model sivrilmıştır: İlki, Roosevelt'in yakın olduğu yaklaşımdı. Bu yaklaşıma göre Roosevelt, küresel ölçekte, ABD hegemonyasını inşa etmeliydi. Ona göre bu hedef, ticaretin tüm kürede serbestleşmesi, serbest rekabet ve sıkı uluslararası ilişkiler ile mümkün olabilir gözükmekteydi. Bu yaklaşım çerçevesinde, Sovyetler Birliği'ne "Junior Partner" rolü biçilmişti. Buna göre, düşmanlık entegrasyon olgusu için zarar verici bir kavramdı. Bu yüzden Sovyetler Birliği'ne sistem içi bir rol öngörülüyordu. Bloklaşma olgusu da bu vizyona göre tasvip edilmiyordu. Sovyetler Birliği Probleminin ancak entegrasyon problemi ile çözülebileceği öne sürülüyordu. Oldukça idealist görülen bu yaklaşım, savaştan sonra Sovyet tehdidinin kendini hissettirmesiyle birlikte etkisini yitirmiştir. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin "Çevreleme" (Containment) politikasıyla kontrol altına alınmasıdır. Amerikan diplomat George F. Kennan bu fikrin hem mimarlarından hem de sıkı savunucularındandı. Ona göre, Sovyetler Birliği, baskıcı ve kabul edilemez ekonomik-politik yapısı ile kendi sınırlarına hapis edilmeliydi. Bu çevreleme politikası sadece askeri araçlara dayanmayacak, buna, Doğu ülkelerinin ekonomik ve siyasal geri dönüşümleri için destekler eklenecekti. Kennan, o dönemde komünizmi "şeytan paraziti"ne benzetmekteydi ve komünist tehlikeyi askeri olmaktan çok siyasal bir tehdit olarak konumlandırıyor. Üçüncü görüş Truman tarafından temsil edilmiştir. Truman, Roosevelt ve Kennan'dan farklı bir biçimde ABD

İmparatorluğu'nu inşa etmek istemiştir. Bu imparatorluk askeri ittifaklarla inşa edilecekti. Kuzey Atlantik İttifakı bu anlayışın ürünlerindendi.

Bu farklı yaklaşımlardan en etkili olanı, “Çevreleme” politikası olmuştur. Fakat bu yaklaşım da diğerleri gibi ABD gücünün sarsılmaz bir dünya gücü olmasını hedefliyordu. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, küresel güç sistemi içerisinde hegemonik bir görünüm sergilemeye başlıyordu. Savaş, dünyanın pek çok yerinde yıkımlara neden olmuşken ve bu yıkımlardan pek çok devlet nasibini almışken; ABD, bu savaş akabinde, savaştan güçlenmiş olarak çıkan tek bir ülke olarak göze çarpıyordu.⁷⁹ ABD, yeni tarihsel süreçte, yeniden tesis edilen güç dağılımı sonrasında belirleyici bir konum elde etmeye başlamıştı. Bazı kimseler bu yeni sürece “Amerikan Yüzyılı” diyorlardı. Bu yüzyılda küresel bir güç olarak ortaya çıkan ABD Gücü, küresel meseleler ile ilgili gelişmelerle daha fazla ilgilenmeye başlıyordu. Soğuk Savaş'ın baş göstermesi bu gücün bir misyon zemini üzerinde hareket etmesine neden olmuştur. Bu tarihsel ‘misyon’ ideolojik ‘öteki’ olarak idrak edilen, Sovyetler Birliği'ne yönelik bir konumlanmış sergileyecekti. Bu konumlanmış aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası siyasal sistemin yapısal değişime uğraması ile ilgili bir gelişmeyi yansıtıyordu. Savaştan sonra iki süper gücün liderliğinde oluşan iki karşıt bloğun meydana getirdiği yeni sistemik yapı ve bu yapı içerisinde cereyan eden ideolojik rekabet Soğuk Savaş denilen bir sistemi ortaya çıkarıyordu.⁸⁰

1945'ten sonra uluslararası politik düzlemde hissedilmeye başlayan Soğuk Savaş, Wallerstein'a göre, Batı (ABD, İngiltere ve Fransa) ve Sovyetler Birliği arasında yapılan zımni bir antlaşmanın ürünüydü. Ona göre, bu antlaşmanın temeli Yalta'da atılmıştır. Bu ‘üstü örtülü’ antlaşmaya göre, Batı birlikleri belirlenmiş merkezlere yerleşirken (Oder- Neise hattı) Sovyetler de kendi alanına düşen bölgelerde nüfuzunu inşa etmiştir. Buna göre Sovyetler Birliği dünyanın yaklaşık üçte birini etki alanına dâhil ederken, kalanı ise ABD'ye bırakılıyordu.⁸¹ “Zımni Antlaşma” her ne kadar bir uzlaşmayı çağırırsa da, savaş sonrasında dünyanın nasıl bir yapı da olması gerektiği husustaki SSCB ve ABD arasındaki çelişki ve bu çelişkinin neden olduğu güvensizlik Soğuk Savaş'ı kaçınılmaz kılan etmenlerdendi. Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki ilk antlaşma Doğu Avrupa üzerinde baş göstermiştir. Savaş sonrasında Doğu Avrupa'da oluşan “boşluk” Sovyetler Birliği tarafından doldurulmaya çalışılınca, ABD ve müttefikleri bu durumdan endişelenmiştir.

⁷⁹ Immanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi*, İstanbul, Metis, 2004, s. 20.

⁸⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s. 673.

⁸¹ Wallerstein, *Amerikan.....*, s. 21.

ABD savaş sonrasında oluşan yeni güç dengesi çerçevesinde, Sovyetler'e karşı güç stratejisini benimsedi. Güçlü deniz ve hava gücüne sahip olsa da, Sovyetler Birliği'nin büyük kara gücüne sahip olması ABD için tedirgin verici bir durum teşkil etmekteydi. ABD bu nedenle askeri güç üstünlüğü elde etmek için nükleer tekel olma kararını verdi. 1949'da Sovyetler'in de nükleer silah üretim kapasitesine erişmesi, ABD'nin nükleer tekel olma konumunu yok etmişti. Bu iki güç daha sonraları ise nükleer silahların başka güçler tarafından elde etmesini ya da bu silahların yayılmasının engellenmesi hususunda fikir birliği içerisine girmişlerdir.⁸²

Soğuk Savaşı tetikleyen somut olaylardan bir tanesi Sovyet askeri gücünün tüm Orta ve Doğu Avrupa'yı işgal etmesidir. Sovyetler Birliği işgal ettiği bölgelerde, Komünist yönetimlerin başa geçmesi için askeri güç kullanmaktan çekinmiyordu. Sovyet desteği ile güçlenen komünist partiler, Moskova'nın politik ekseninde hareket etmeye başlıyorlardı. 1948 yılında Çekoslovakya'daki hükümet darbesi bu desteğin ürünü bir politik sonucu yansıtıyordu. Bu tür destek ve kışkırtmaları kısa zaman tüm Doğu Avrupa'da etkili olmaya başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin bu yayılması ABD ve Avrupa'daki Müttefiklerini endişelendiriyordu. Bu nedenle bu yayılmanın durdurulması ya da engellenmesi gerekmektedir. Bu da Sovyetler Birliği'nin çevrenmesini gerektiriyordu. ABD'nin Moskova Büyük Elçiliği'nde diplomatlık yapan George Kennan 1946 yılında ülkesine sonradan çok ünlü olacak bir telgraf gönderdi. Telgrafta Sovyet yayılcılığına karşı yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğine değiniyordu. Buna göre Sovyetler çevrenmeliydi (Containment)⁸³ Bu telgraf daha sonra 1947 yılında 'Bay X' rumuzu ile Foreign Affairs dergisinde yayınlandı.⁸⁴ Kennan'a göre, Soğuk Savaş, ABD'ye "Özgür Dünya"yı savunmasında liderliği oynama fırsatı sunması bakımından çok önemliydi.⁸⁵

Çevreleme politikasının ilk adımı Doğu Akdeniz'de atıldı. Truman Doktrini çerçevesinde, Sovyet etki ya da baskısına karşı geliştirilen yardım programı, Sovyetler'in toprak talebinde bulunduğu Türkiye ile Komünistlerin Krallığa karşı mücadele ettiği Yunanistan'a uygulanmıştır. ABD başkanı Harry S. Truman'ın, Kongre'de okuduğu mesajda, Türkiye ve Yunanistan'a verilmek üzere 400 milyon dolarlık bir yardım yapılması teklifinde bulunarak, bu devletlerin ayrıca sivil ve askeri personellerinin ABD'de eğitilmesi Kongre'den

⁸² Wallerstein, *Amerikan...*, s. 21

⁸³ Phil Williams, Donald M. Goldstein, and Jay M. Shafritz, *Classic Readings of International Relations*, California, International Thomson Publishing, 1994, s. 387.

⁸⁴The History Guide, "The Sources of Soviet Conduc", <http://www.historyguide.org/europe/kennan.html>
22.11.2007

⁸⁵ Williams, *Classic Readings...*, s. 387.

yetki talebinde bulunmuştur. Truman Doktrini'nin ortaya çıkmasının temelinde Sovyet korkusu mevcuttu.⁸⁶ Truman Kongre'den talep ettiği yardımı elde edebilmek için, Sovyet tehdidini olduğundan daha fazla tehlikeli gösteriyordu. Bu dış politika çabasının içteki yansımaları ise kısa zamanda Anti- Komünist dalganın yayılmasına neden olmuştu. McCarthy'ci anlayışlar bu politik atmosferde hayat bulmuştur.⁸⁷

Çevreleme Politikasının bir başka önemli ayağı ise savaş sonrasında harap olmuş Batı Avrupa'nın yeniden yapılandırılması hedefiydi. Doğu Avrupa'da Komünist rejimlerin yayılması ve güçlenmesi; bu yayılma ve güçlenmenin savaş sıkıntıları içerisinde kıvrılmakta olan Batı Avrupa'ya bulaşabileceği endişesi, ayrıca Batı Avrupa ülkelerinde komünist partilerin giderek güç kazanmaları gibi gelişmeler, ABD Dışişleri Bakanı'nı hemen harekete geçirmişti. Haziran 1947 tarihinde Marshall yaptığı konuşmada, ABD'nin Avrupa'ya yardım yapabileceğini belirtmişti. Fakat bunun için Avrupa'nın gereksinimlerini belirlemesi gerekiyordu. 16 Avrupa devleti bir araya gelerek gereksinimlerini belirlemek üzere komisyon kurdular. 1948 senesinin başlarında tespit edilen ihtiyaçlara göre, ABD, geçerlilik süresi 4 yıl olacak olan Ekonomik İşbirliği Kanunu'nu kabul ederek yürürlüğe koymuştur. Marshall'a göre Batı Avrupa'nın ekonomik yapısının tekrar iyileştirilmesi için bu planın uygulanması zorunluydu.⁸⁸

Soğuk Savaş Dönemi'nin gerginlik yaratıcı bir başka önemli unsurunu Almanya oluşturmaktaydı. Bunun en önemli nedeni ise savaş sonrasında Almanya'nın, ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa arasında işgal bölgelerine ayrılmış olmasıydı. Berlin de bu işgal bölgeleri gibi dörde ayrılmıştı. Fakat dörde bölünmüş Berlin, aynı zamanda, Sovyet işgal bölgesinin merkezinde duruyordu. ABD, İngiltere ve Fransa kendi işgal bölgelerini birleştirme niyetini açıklayınca, Sovyetler Birliği bu fikre karşı çıkarak, 23 Haziran 1948'de Berlin'i abluka altına aldı. ABD, Berlin'in yitirilmesinin bir domino etkisi yaratmasından endişe ediyordu. Bu sebeple, Berlin'e hava köprüsü kurularak, ihtiyaç duyulacak olan pek çok yardım uçaklar kanalı ile şehre sevk ediliyordu. Stalin, ablukayı 231 gün sonra kaldırma kararı almıştır.

Doğu Avrupa'da komünist etkinin derinleşmesi, Batı Avrupa'da komünist partilerin güçlenmeleri, Yunanistan'daki 'Kızıl Tehlike', Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Berlin'deki gerilimli abluka olayı gibi gelişmeler ABD'yi oldukça

⁸⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih** (1918-1994), Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s. 231

⁸⁷ Bush'un, 2003 Irak Savaşı öncesinde de hem iç hem dış kamuoyunu ikna etmek için Irak'ı olduğundan daha fazla tehlikeli göstermesi de buna benzemektedir. Fakat bugünkü iletişimsel süreçte bilinçli yanıtlar iktidarları zor durumda bırakabilmektedir.

⁸⁸ Sander, **Siyasi...**, s. 233.

endişelendiriyordu. Çekoslovakya'daki Prag Darbesi bu endişeleri doruk noktasına taşıyordu. ABD ve diğer 11 ülke bir araya gelerek, ortak savunma prensibine dayalı Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nü kurarak hem negatif gelişmelere karşı bir tepki gösteriyorlardı hem de Çevreleme Politikasının askeri boyutunun temellerini atıyorlardı.

ABD'nin çevreleme politikasının cepheleri sadece Avrupa'dan ibaret değildi. Önemli cephelerden birini de Asya kuşağı oluşturuyordu. ABD buna göre, bir taraftan komünist ideolojinin Avrupa'da yeni taraftarlar bulmasını engellemeye çalışırken bir taraftan da başka yerlerde karşılaşılan problemlerle mücadele ediyordu. Amerikalılar, Çin'de Mao Zedong'un ve komünist partinin sağladığı ilerlemeleri endişe ile izliyorlardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya ile savaşıırken, Chiang Kai-shek yönetimindeki Milliyetçi hükümet ile komünist güçler arasında da bir iç savaş devam ediyordu. Chiang shek savaş dönemindeki müttefiklerden biriydi; ama, umutsuz bir şekilde yetersiz kalan ve yolsuzluklarla kirlenmiş olan bir hükümete Amerikan desteği de yetmiyordu. Komünistler 1949 yılında yönetimi ele geçirerek zafer elde ettiler. Mao, yeni rejiminin Amerikan "emperyalizmi" karşısında Sovyetler Birliği'nin yanında olacağını bildirince, komünizm en azından Asya'da engellenemez bir biçimde yayılıyorymuş gibi bir izlenim veriyordu. Kore Savaşı bu cephenin sıcak tarafını temsil ediyordu. Kore Savaşı sırasında, ABD ile Çin arasında sıcak çatışmalar yaşandı. Müttefikler İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Kore'yi Japonya'dan kurtarınca ülkeyi 38. paralel boyunca ikiye ayırmışlardı. Kore Savaşı, Truman'dan sonra Eisenhower'ın başkanlığı sırasında Temmuz 1953'te taraflar arasında anlaşmaya varılması ile son bulmuştu. Japonya 38. paralelin kuzeyinde Sovyetler Birliği'ne, güneyinde ise Birleşik Devletler'e teslim oldu. Başlangıçta kolaylık olsun diye çizilmiş olan kesme çizgisi, Soğuk Savaş gerilimleri yükseldikçe daha kalıcı hale geldi. Her iki büyük güç de işgal bölgelerinde birer hükümet kurdurdular ve kurdukları hükümetleri işgal sonrasında da desteklemeye devam etmişlerdi.

Soğuk Savaş A.B.D. dış politikasını biçimlendirirken, iç politik yapılanması da bu dış politikadan etkileniyordu. Bolşevik Devrim'ine kadar giden "Kızıl Korkusu", Soğuk Savaş sonrasında daha köklü bir yapıya ulaşmıştı. Toplumsal tehdit algısının yarattığı tepkiler bu nedenle Anti-Komünist bir çizgi çiziyordu. Bu tehdit algısı, yoğun propagandanın da etkisi ile pek çok komplo teorisi ve casusluk menkıbeleri yaratmıştı. Bu iş öyle bir irrasyonel noktaya gelmişti ki Dışişleri Bakanlığı ve Başkan danışmanlığı yapmış olan, Alger Hiss, komünist ajan olarak suçlanabiliyordu.⁸⁹ Wisconsin Cumhuriyetçi Senatörü Joseph McCarty bu tür

⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Alger_Hiss 10.12. 2006

faaliyetleri daha sistemik bir hale getiriyordu. O dönemin komünist avcı sembolü olmuştu. Komünist olduklarını düşündüğü 205 kişinin, Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştıklarını belirten bir listeye sahip olduğunu iddia ederek, 1950 yılında, ülke çapında yankı uyandırmıştı. McCarthy, suçlamalarını daha sonra kanıtlamadığı halde halkın ilgisini çekmeyi sürdürmüştü. Cumhuriyetçi Parti 1952'de Senato'da çoğunluğu ele geçince McCarthy'nin etkisi daha da hissedilir bir seviyeye tırmanmıştı.

3. 3. 6. Küba Füze Krizi

Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte ortaya çıkan iki kutuplu yapı arasında baş göstermiş olan Berlin Ablukası geriliminden sonra yaşanan en ciddi gerilim, Küba füze bunalımı döneminde yaşanmıştır. Bu bunalım, ABD ile SSCB'yi nükleer bir savaşın eşiğine getirmişti. Dünya, hiçbir zaman, bu nitelikte bir tehlikenin tadına ya da korkusuna ulaşmamıştı. Bunalımın göze çarpan bir başka niteliği de Soğuk Savaş'ın geriliminin zirvesini temsil etmesiydi. “Yumuşama” olgusu bu zirve noktasından sonra yavaş yavaş faaliyete geçmiştir.

Füze bunalımının temeli, 1959 yılında Küba yönetiminin, Fidel Castro liderliğine geçmesine dayanır. ABD'nin çıkarlarına hizmet eden Batista'nın iktidardan uzaklaştırılması, ABD çıkarlarını zedelemiştir. Bu nedenle, ABD, Fidel Castro rejimini devirmek için pek çok politik, ekonomik ve askeri faaliyetleri desteklemiştir. Şeker boykotu, ekonomik yaptırımlardan bir tanesidir. Boykot etkili olamayınca, ABD, Amerikan Devletleri Örgütü'nü Küba'ya karşı harekete geçirmeye çalıştı. Fakat bu çaba da Castro rejiminin kötülenmesi dışında bir sonuç vermemişti. Bu tarz çabalar sonuç getirmeyince ABD, bir başka yol olarak, Castro yönetiminden kaçmış olan Kübalı mültecilerden yararlanmaya çalışmıştır. Mültecilerin Küba'ya çıkarma operasyonunun planını CIA planlamıştı. CIA planı, temel olarak mültecilerin Küba kıyılarına çıkarılmaması, Kübalı bazı askerler ve halk tarafından kurtarıcı olarak karşılanacaklarını varsayıyorlardı.⁹⁰ Fakat bu durum gerçekleşmedi ve tam bir fiyaskoyla sonuçlandı.⁹¹ 1961 Nisan'ında gerçekleştirilen “Domuzlar Körfezi Çıkarması” adı verilen harekât bir sonuç vermemişti. Bu gelişmeleri dikkatle izleyen Sovyetler Birliği, yoldaşları Castro rejimine destek sunmakta gecikmediler. Desteklerden biri, ABD'nin şeker boykotuna

⁹⁰ ABD, Irak'ı işgal etmeden öncesinde de, Irak halkının, ABD askerlerini birer kurtarıcı olarak karşılayacakları yanılışına kapılmıştır. Bu durum göstermektedir ki ABD, bu tür ince hususlara gereken ölçüde önem vermemeye devam etmiştir. İdris Bal'a göre, ABD'nin işgal ettiği halkla nasıl bir ilişki geliştirmesi ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin İşgal yöntemlerinden öğrenebileceği önemli dersler var.

⁹¹ Jhon Spanier, *American Foreign Policy Since World War II*, Washington, Congressional Quarterly, 1992, s. 126.

karşıydı. Buna göre ihtiyacı olmamasına rağmen SSCB, Küba'dan ihracatının büyük kısmını oluşturan bir oranda şeker alıyordu.

1962 Sonbaharı gelindiğinde ABD bir seçim atmosferi yaşıyordu. 16 Ekim 1962 gününde, Amerika Savunma Bakanı Robert McNamara, Küba'da füze üsleri bulunduğuna dair delilleri Başkan Kennedy'ye sununca, Kennedy Küba'ya karşı abluka kararını verdi. Füze üsleri ile ilgili delil niteliğindeki fotoğraflar, füzelerin yeni yerleştirildiklerini ve ateşlemeye hazır hale gelmeleri için bazı parçalarının eksik olduğunu gösteriyordu. Abluka 22 Ekim 1962 tarihinde uygulanmaya başlandı. Sovyet gemileri ise bu tarihte Küba'ya doğru yakınlaşıyordu. Sovyet gemileri ablukayı ihlal ettikleri takdirde batırılacaklardı. Böyle bir olasılık tüm dünyayı korkutan bir sessizliğe bürümüştü. Sovyetler Birliği gemilerinin abluka sahasına yaklaşması bunalımı daha da derinleştiriyordu. Krizi tırmandıran en son adım Sovyet lider Kruşçev'in gemilerin durması için emir vermeyeceğini bildirmesiydi. Kriz son anda, Sovyetler Birliği lideri Nikita Kruşçev'in 17 Ekim 1962 tarihinde Kennedy'ye gönderdiği diplomatik mektup sonrasında durulmaya başlamıştır. Mektupta Kruşçev, ABD Türkiye'deki Sovyetler'e yöneltilmiş olan Jüpiter füzelerini sökerse, Sovyetler Birliği'nin de aynı şekilde Küba'daki füzelerini sökerek olumlu bir cevap vereceğini bildiriyordu. Kennedy, Kruşçev'e gönderdiği cevap mektubunda, Küba'daki füzelerin sökülmesi durumunda ablukayı sona erdireceğini ve Küba'yı işgal etmeyeceği hususunda bilgiler iletmiştir. Kennedy ayrıca mektupta Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi konusunda bir güvence vermekten kaçınmıştır. Bunun üzerine Sovyetler Birliği, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi kaydı ile Küba'daki füzelerin sökülmesini onaylamıştır.

Küba Füze Krizi, Soğuk Savaş sürecinde, dünya politikası üzerinde derin etkilerde bulunmuştur. Krizin olumlu sonuçlarından bir tanesi nükleer bir savaşın çıkmasını engelleyecek yeni politik mekanizmaların kurulmaya çalışılması olmuştur. Krizin bir başka altı çizilebilecek sonucu, "yumuşama" olgusuna yol açmasıdır.

3.3.7. Vietnam

Vietnam Savaşı Amerika Birleşik Devletler Tarihi'nde çok önemli bir yer teşkil etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir Dünya Gücü biçiminde ortaya çıkan ABD, "Özgür Dünya'yı savunmak amacıyla geliştirmiş olduğu "Çevreleme" stratejisi çerçevesinde, Vietnam'ı kendi kaderine terk etmek istememiştir. Bunun için gücünü seferber etmekten sakınmamıştır. Fakat stratejik eylemi ABD'nin istediği sonuçlar çıkarmamıştır. Bir dış politika askeri girişimi olan Vietnam müdahalesi, müdahalenin istenilen sonuca eremediği aşamalarda, bir iç mesele olarak da gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Savaşa gönderdikleri

askerlerin geri dönmemesi ve dönen askerlerin beraberlerinde savaşın anlamsız sahnelerini yansıtan fikirlerini de getirmeleri Amerikan kamuoyunda, ABD'nin Vietnam'a yönelik müdahalesine yönelik tepkileri yükseltmişti. Yaşanılanlar, daha sonra Hollywood tarafından da kullanılarak beyaz perdeye aktarılmıştır.

Vietnam Savaşı, 1965-1973 yılları arasında ABD'nin Kuzey Vietnam'a, Güney Vietnam'daki Kuzey yanlılarına ve hatta Komünist Bloğa karşı vermiş olduğu mücadeleyi kapsamaktadır. Bu savaş, aynı zamanda, büyük bir gücün, küçük bir güç karşısındaki girdiği çıkmazların öyküsüdür. Bu ilginç Soğuk Savaş mücadelesinin temeli 1950'li yılların başlarına dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonların işgaline uğrayan, savaş sonrasında Japonların yenilmesi ile Fransa'nın eline geçen Vietnam; savaş sonrasında güçlenen milliyetçi yerlilere karşı baş edemeyince devreye ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin girmesi ile Cenevre'de Uluslararası toplantı çağrısı yapıldı. Toplantı sonrasında 8 Mayıs 1954'te barışın inşa edilmesi amacıyla Vietnam'ın 17. enlem çizgisi üzerinde ikiye ayrılması hususunda anlaşmaya vardılar. Buna göre, Kuzey kesiminde Vietnam Demokratik Cumhuriyeti kurulurken, Güney'de ise Batı'ya yakın bir siyasal yapı kuruldu.

Kuzey Vietnam Asya Kıtasındaki komünist bloğun bir temsilcisi olurken, Güney'de 23 Ekim 1955'te gerçekleştirilen bir referandumla başa geçen Ngo Dinh Diem yönetimi de ABD'ye yakın bir siyasal eğilim gösterdi. Diem aynı zamanda sert bir komünist karşıtıydı. Bu iki kutup arasındaki ilişki 1956 yılında farklı bir aşamaya ulaşmıştır. 1954 Cenevre Antlaşmalarına göre Kuzey ve Güney Vietnam seçimler kanalıyla bütünleştirilecekti. Bunun için seçimlerin 1956'da yapılması gerekmekteydi. Diem, kendine güvenemediği için seçimlerin yapılmasını uygun görmedi. Ho Chi Minh seçimlerin yapılması için 1957 yılına kadar sabretti. Diem'in seçim yapmayacağını anlayınca Diem hükümetini yıkmak için, Güney Vietnam'da Viet Cong aracılığı ile yoğun gerilla saldırılarına başvurdu. Viet Cong'un neden olduğu tedirgin edici gelişmeler, ABD'yi de endişelendiriyordu. ABD, Güney Vietnam'ın kaybedilmesinin domino etkisi yaratabilme ihtimalinden de ürküyordu. Bu nedenle 4 Nisan 1959'da Başkan Eisenhower, Amerika'nın güvenliği ve ulusal çıkarları için Güney Vietnam'a gerekli ekonomik ve askeri yardımların yapılması gerektiğini ifade ediyordu. ABD'nin Vietnam macerası bu noktada başlıyordu. Askeri ve ekonomik yardımlara rağmen işler yerinde gitmeyince, gündeme askeri müdahale konusu geliyordu. Bu konu çok uzun tartışmalara ve kurumlar arasında fikir ayrılıkları yaratıyordu. Kennedy bu dönemde asker ile Dışişleri bürokratlarının farklı yaklaşımlarının arasında kalmıştı. Ordu, Güney Vietnam'a askeri bir müdahaleyi gerekli görürken, ABD Dışişleri Bakanlığı ise askeri müdahalenin istenmedik tehlikeli sonuçları getirebileceğini bildiriyorlardı. ABD Dışişleri Bakanlığı,

yaklaşımlarını karşı tarafa kabul ettirebilmek için Fransa'nın başarısızlığını örnek olarak sunuyordu.⁹²

Vietnam bölgesi, ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki genel stratejik yaklaşımı çerçevesinde gerçekten de çok önemliydi. Güney Vietnam'ın elden çıkması demek Komünist Bloğun yayılması demekti. Komünist Blok da aynı endişeye benzer tutumlara sahipti. Onlara göre de Vietnam ABD'nin emperyalist stratejisi açısından çok önemliydi. Foster bu önemi şu şekilde açıklamaya çalışıyor.

Vietnam Savaşı bu tür jeopolitik hedeflerin önemini mükemmel biçimde göstermektedir. ABD müdahalesinin hedefi "Avaraysa"; yani Batı Avrupa, Pasifik Havzası ve Ortadoğu "havalı"sine yönelik daha genel bir jeopolitik küresel egemenlik stratejisinin parçası olarak, Pasifik Havza'sını denetlemek ve Çin'i "çevrelemektir. ABD'nin küresel askeri ittifaklarının ana odağı bu havalıydı ve Birleşik Devletler'in kaynaklarının çoğunu askeri bir varlık kazanmaya ve bu varlığı korumaya adanmış bölgede burasıdır. Bunlar aslında, Birleşik Devletler'in hegemonik gücünü oluşturduğu, emperyalist sistemin sınırlarını; yani gevşek biçimde yapılandırılmış bir Amerikan imparatorluğunun sınırlarını temsil ediyordu. Bu biçimde bakıldığında, Birleşik Devletler'in Vietnam'ı emperyal alanının bir parçası olarak güvence altına almaya yönelik olan; her iki partiden birbirini izleyen beş başkan tarafından korunan bu muazzam kararlılığı, basitçe irrasyonel değildi, daha geniş bir küresel stratejinin parçasıydı.⁹³

ABD'nin "Vietnam Belası"na bulaşmasında önemli dönüm noktası, Başkan Kennedy'nin bir suikast sonrasında öldürülmesi olmuştur. Başkan Yardımcısı Johnson'un Başkanlığa geçmesi le Amerikan'ın Vietnam politikasına yeni boyutlar getirmiştir. 2 Ağustos 1964 tarihinde Tonkin Körfezi'ndeki Amerikan donanmasının Viet Minh saldırılarına, ABD'yi fiili olarak savaşa katmıştır. Başkan Johnson'un Kongre'den istediği askeri hareket yetkisi, 10 Ağustos 1964 tarihinde verilmesi ile, ABD resmen Vietnam savaşına girişiyordu. ABD Kuzey'i bombalatarak Kuzey Vietnam'ı müzakerelere itmeye çalışıyordu. Bombardımanlar yaklaşık olarak üç yıl sürmüştü. ABD bu bombardımanlardan istediği sonuca ulaşamadı. Ho Chi Minh hava hareketına karşı Güney Vietnam'daki gerilla saldırılarını derinleştiriyordu. Bu durum ABD'nin Vietnama asker yığmasına neden oluyordu. ABD, 1965 Mayıs'ında 80.000 asker göndermek zorunda kaldı. Bu sayı daha sonraları 600.000'lere tırmanacaktı.

Vietnam'a asker sevkıyatı, ABD içinde de gittikçe tepki topluyordu. ABD askerlerinin Vietnam'da öldürülmeleri yavaş yavaş kamuoyunda huzursuzluk yaratıyordu. Metropollerde

⁹² Armaoğlu, **20. Yüzyıl...**, s. 676.

⁹³ John Bellamy Foster, **Emperyalizmin Yeniden Keşfi**, İstanbul, Devin, 2005, s. 129

ve üniversite kampüslerinde ABD'nin Vietnam savaşı protesto ediliyordu. Savaş kamuoyu için anlamsız bir hal taşıyordu. ABD'nin bu mücadelesi Avrupalı dostları tarafından da pek hoş karşılanılmıyordu. Batı İttifakı zedelenmeye başlamıştı ve bu da imaj ve itibar kaybına neden olmuştu⁹⁴

Savaş tüm hızı ile devam ederken, diğer taraftan da savaşın sona erdirilmesi için barış girişimlerinde bulunuluyordu. Barış girişimleri, özellikle 1966-1967 yıllarında yoğunlaşmıştı. Bu girişimler, 1968 Mayıs'ında Pariste, Kuzey Vietnam ile ABD arasındaki yapılan diplomatik görüşmeler sonrasında, 31 Ekim 1968 tarihinden itibaren, Başkan Johnson'un bombardımanı durdurduğunu bildirmesi ile sonuçlanacaktı. Fakat bu bildiri savaşı bitirmiyordu. 1939 yılında bu plan çerçevesinde 25.000 ABD askeri Vietnam'dan geri çekildi. Bu sayı 1971'e doğru 200.000'i buldu.

Kasım 1968'de, ABD'de yapılan Başkanlık seçimini Nixon kazandı. Ocak 1969'da görevine başlayan Nixon, Vietnam politikasına yeni bir anlayış getirmek istedi. Nixon, dönemin etkili isimlerinden Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ile birlikte, ABD askerlerini kademeli olarak geri çekme planını uygulamaya koyuyordu. Bu geri çekilme yapılırken bir taraftan da Kuzey Vietnam'a yoğun bombardıman yapılacaktı. Vietnam Savaşı ile ilgili ilginç bir boyut ise, realist teorisi etkisinde olduğu bilinen Henry Kissinger'in etkin olduğu bir süreçte, idealist bir görünüm sergileyen Guam ya da Nixon Doktrini'nin 25 Temmuz 1969'da Pasifik bölgesindeki Guam Adası'nda yaptığı basın toplantısında deklare edilmiş olmasıdır. Bu yaklaşıma göre, "İşbirliğine dayalı bir barış" (peace through partnership) yaklaşımı benimseniyordu ve ABD artık dünyanın herhangi bir yerinde Vietnam örneği savaflara girmeyeceğini ve müttefiklerine askeri güç kullanarak değil, ekonomik ve askeri yardımlarda bulunarak desteğini sunacaktı. Vietnam Savaşı böylelikle Paris'te devam eden görüşmelerin 1973 yılında sonuç vermesi ile son buluyordu. ABD'nin Çin ile ilişkilerini geliştirmesi ve Sovyetler ile SALT antlaşmasının yapılması da Ho Chi Minh'i köşeye sıkıştırdı. 27 Ocak 1973'te Paris'te yapılan barış antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. 23 maddeden oluşan Barış belgesi, tarafları 1954 Cenevre antlaşmalarına döndürüyöedü. Amerika ise iki ay içerisinde tüm güçlerini çekecek ve üslerini boşaltacaktı.

3. 3. 8. Yumuşama

1970'li yıllarının başından itibaren, Vietnam Savaşı'nda yaşanan zorlukların da etkisi ile, Nixon yönetimi Çin ve Sovyet Rusya ile daha yakın İlişki geliştirmeye çalıştır. En önemli

⁹⁴ 2003 Irak Savaşı'nda ABD'nin düştüğü durumla benzerlikler taşıması ilgi çekici.

gelişme, Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişki kurulmasıydı. Mao Zedong'un zaferini izleyen yirmi yıl süresince Birleşik Devletler, Tayvan'daki Milliyetçi hükümetin Çin'in tümünü temsil ettiğini ileri sürmüştü. Nixon 1971 ve 1972'de Amerikan tutumunu yumuşattı, ticaret sınırlamalarını azalttı ve Pekin'i ziyaret eden ilk A.B.D. başkanı oldu. Nixon, Sovyetler'e karşı bir yumuşama politikası uygulamakta da başarılı oldu. Çin'e ziyaretinden birkaç ay sonra Sovyetler Birliği'ne gitti. Moskova'da Leonid Brezhnev'le samimi görüşmeler yaptı, füze stoklarının sınırlanması, uzayda işbirliği yapılması ve ticaret sınırlamalarının yumuşatılması konularında anlaşmaya vardı. Stratejik Silahların Sınırlanması Görüşmeleri (SALT) sonucu 1972'de, nükleer silah stoklarının azaltılmasını ve anti-balistik füze sistemleri geliştirilmesini engelleyen bir silah kontrolü anlaşması imzalandı.

1975'te Helsinki'de çok uluslu bir konferans toplanması için girişimlerde bulunuldu. Bu toplantı çok önemli bir durum arz etmekteydi. Avrupa tarihindeki en büyük doruk toplantısını oluşturan Helsinki Konferansı'na 35 Avrupa ülkesinin ve Birleşik Devletler'le Kanada'nın liderleri katıldılar. Konferans sonrasında tarihi Helsinki Nihai Senet'i hazırlandı. Helsinki Senet'i Batılı ülkelerin savunduğu bazı önemli ilkeleri kapsarken, Doğu Bloku ülkelerinin ileri sürdüğü belirli noktaları da içeriyordu. Belgede, Moskova'nın uzun yıllardır arzu ettiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki sınırlarda oluşan değişikliklerin kalıcılığı benimseniyordu. Senet ek olarak, bireysel haklara ve insan özgürlüklerine saygı gösterileceği garantisini de kapsıyordu. Batı ülkeleri, Doğu Bloku hükümetlerine bu güvenceyi imzalatarak onlar üzerindeki baskılarını arttıracaklarını düşünüyorlardı. Bu düşünce daha sonra işe yarayacaktı. Bu ülkeler, belirli sürelerde gerçekleştirilen "Helsinki izleme toplantıları"ndan verimli bir şekilde faydalanarak, Doğu Bloku'ndaki komünist ülkelerde yaşanan insan hakları ihlallerini gün yüzüne çıkardılar.

Yumuşama döneminin önemli gelişmelerinden biri de Başkan Jimmy Carter'ın, Mısır ile İsrail arasında 30 yıldır süren savaş durumunu sona erdiren bir çıkışın gerçekleştirilmesine yönelik girişimlerde bulunmasıydı. Carter bu amaçla, 1978'de, Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ve İsrail Başbakanı Menahim Begin'le hem arabulucu hem de katılımcı olarak Maryland'daki Camp David başkanlık dinlenme tesisinde bir araya getirdi. Her iki lider Mart 1979'da Birleşik Devletler'e dönerek Beyaz Saray'da barış antlaşmasını imzaladılar. Bir diğer önemli gelişme ise, Başkan Carter'ın, Nixon'ın izinden giderek Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımasıdır.

1970'li yılların göze çarpan önemli problemlerden bir de yaşanan ekonomik bunalımlardı. 1973'e gelindiğinde enflasyon oranı yüzde 9'a ulaşmıştı. Sanayi hisse senetlerinin Dow-Jones ortalaması, 1968 Kasımı - 1970 Mayısı arasında yüzde 36 düşmüştü.

1970 sonlarında işsizlik yüzde 6,6'ya varmıştı. 1971'de ücret-fiyat kontrolleri uygulanmaya çalışıldı fakat pek yararlı olmadığı görüldü. Siyasal kontrol dışı yaşanan ekonomik gelişmeler, Nixon'un ekonomik politikasını zedeledi. Ülkede yaşanan ekonomik bunalım daha fazla dış gelişmelerden etkileniyordu. İsrail'e karşı 1973'te yapılan savaş sırasında Suriye ve Mısır, İsrail'in müttefiki Birleşik Devletler'e gönderilen petrole ambargo uygulaması için Suudi Aarabistan'ı ikna ettiler. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) petrol fiyatlarını artırıncı, uluslararası finansal sistem ve ABD ekonomisi bundan büyük bir yara aldı. Yüksek petrol fiyatları Amerikan ekonomik yaşamındaki her alanını etkiledi; enflasyon 1974'te yüzde 12'yi gösterdi ve işsizliğin artışına yol açan olumsuz gelişmelere sebep oldu. Bu dönemde karşılaşılan ekonomik gerileme ve enflasyon dönemi (stagflation), Amerika'nın 1948'den beri yaşadığı büyük ekonomik büyümeleri durdurmuştu. Dış dinamiklerden kaynaklanan ABD ekonomik bunalımı, "Karşılıklı Bağımlılık" olgusunun önemini de ortaya çıkarmıştı. Bu nedenle, karşılıklı bağımlılığa sahip olduklarını düşünen devletler bundan sonra, ilişkilerini, daha barışçıl bir zemin üzerinden ilerletmeyi düşündüler ya da en azından çalıştılar.

3.3.9. Soğuk Savaş'ın Sonlarına Doğru

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru, Uluslar arası politik ve ekonomik yapıda meydana gelen değişimler ile beraber, Amerikan toplum yapısına bir şekilde sirayet etmişti. Nüfus yapısı, üretim biçimi ve bunun yansıması olan işletme biçimleri de bu genel değişim trendinden nasibini almıştı. Hizmet sektörü bu süreçte öncü bir rol oynamaya başlamıştı. 1980'lerin ortalarında bu rol en üst seviyelere tırmandı ve çalışan kesimin dörtte üçü hizmet sektöründen oluşmaya başladı. Satış elemanları, büro çalışanları, öğretmenler, doktorlar ve diğer sağlık görevlileri, devlet memurları, avukatlar, hukuk ve maliye uzmanları şeklinde çeşitli iş kollarında hizmet üretiliyordu. Bilgisayar kullanımının bu sektörde kullanımının artması, sektörü daha fazla büyütüyordu. Enformatik bir sürece girilmişti artık. Verilerin bir arada saklanması bu gelişmelerle birlikte çok kolaylaşmıştı. Bu gelişmelerde, Federal hükümet'in 1950'lerde ve 1960'larda, savunma ve uzay programlarının bir parçası olarak azımsanmayacak derecede bilgisayar teknolojisi yatırımları yapmasının da payı büyüktü. 1980'lerin ilk yıllarına gelindiğinde, A.B.D.'deki işyerlerinde ve evlerde milyonlarca mikro-bilgisayar kullanılmaya başlanmıştı. Aynı dönemde, Amerika'nın çelik ve dokuma gibi "bacalı endüstrileri"nin bir gerileme içerisine girmesi, çok anlamlı görünmekteydi. Yeni küresel rekabet ortamı ayrıca, otomobil sektöründe de bir takım değişikliklere neden oldu. ABD, otomobil endüstrisinde, ABD'de fabrikalarını kurmuş olan Toyota, Honda ve Nissan gibi aşırı verimli çalışan Japon otomobil üreticilerinin rekabeti karşısında zorlanıyordu. Bu durum

kısa sürede, Japonya'nın ABD'de otomobil sektörünün dörtte birini eline geçirmesine sebep oldu.

Reagan Başkanlığıyla birlikte ABD Dış Politikası, yeni bir dönemin içine girildiğinin sinyallerini veriyordu. Reagan, diplomaside daha atılgan bir çizgi çizmeye çalışıyordu. Bu yeni dış politika tutumu, ilk olarak ABD'nin "Arka Bahçesi" Orta Amerika'da uygulanmaya çalışıldı. El Salvador'da bir gerilla hareketi hükümeti devirmek isteyince, sözü geçen ülkeye yönelik bir ekonomik yardım ve askeri eğitim programının başlatılmasında hiç tereddüt edilmedi. ABD'nin, El Salvador'a, yardımı hükümeti güçlendirdiyse de, yaşanan şiddeti durdurmadı. İsyancılar ile hükümet arasında gittikçe kızışan kanlı çatışmalar, 1992 başlarında sağlanan bir barışla sona erecekti.

ABD'nin ilgilendiği bir başka Latin Amerika ülkesi Nikaragua idi. Sandinistler'in 1979'da Somoza despotluğunu devirmelerinden sonra ABD, Sandinist hükümetinden Küba ve Sovyetler ile askeri ilişkilerini kesmesini talep etti. Sandinistler bu talebi reddettiler. ABD, bunun üzerine Sandinist hükümetine karşı "Kontra" denilen eylemcileri desteklemeye karar verdi. Bu durum derin tartışmalardan sonra Kongre tarafından Ekim 1984'te sona erdirildi ve yardım, "insancıl" yardımlar olarak devam ettirildi. Kongre, daha sonra ise bu kararından çark ederek, konralara 100 milyon dolarlık yardımın yapılmasına izin verdi. Bu yardımlar Baba Bush döneminde tekrar rafa kaldırılacaktı. ABD dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Latin Amerika'da da ülkeyi yönetenlerin demokrat olup olmadığına değil, ABD yanlısı olup olmadığına bakarak dış politik stratejisi izliyordu.

Reagan, Sovyetler Birliği ile ilişkilerde izlenecek politikanın, güç odaklı barış yaklaşımı olması gerektiğini ileri sürüyordu. Bu çerçevede, Sovyetler'e "Kötülük İmparatorluğu" diyerek, güç yaklaşımını devreye koymaya çalışıyordu. Aralık 1981'de Polonya'daki işçilerin Dayanışma hareketinin bastırılması ve 007 sayılı seferi yaparken rotasından çıkan bir Kore Hava Yolları uçağının 1 Eylül 1983'te bir Sovyet avcı jeti tarafından düşürülmesi olayları, iki gücün ilişkilerinde gerginliği tırmandırdı. ABD ek olarak Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki işgaline de karşı çıkmaktaydı. Bu nedenle, İslami direnişçileri örgütleyerek, onlara yardım ediyordu. Reagan yönetimi birinci görev süresinde, savunmayı güçlendirmek amacıyla o güne kadar görülmemiş büyük çaplı harcamalar yaptı. Reagan'ın savunma ile ilgili hamlelerinden diğeri ise, 23 Mart 1983'te de başkanlık döneminin çok tartışmalı kararını alarak, kıtalararası balistik füzelere karşı savunma amacıyla lazer ve diğeri yüksek enerjili mermiler gibi gelişmiş teknoloji ürünleri konusunda araştırma yapılmasına yönelik bir program olan Stratejik Savunma Girişimi Projesini (SSG) bildirmesi

olmuştu. Pek çok kesimin şüpheli ve eleştirel tavırları da bu projenin durdurulmasına engel olamadı.

Reagan'ın önemli gündem maddelerinden bir tanesi de nükleer silah meselesiydi. Reagan Kasım 1985'te yeni Sovyet lideri Gorbachev ile Cenevre'de bir doruk toplantısında bir araya gelerek stratejik nükleer silahlarında yüzde 50 azaltılmasına ve orta menzilli nükleer silahlarda indirime gidilmesi yönünde geçici bir anlaşmaya vardılar. Başkan Reagan ile Gorbachev daha sonra ise, belirli nükleer silahların tümüyle yok edilmesine yönelik Orta Menzilli Nükleer Silahların Ortadan Kaldırılması Antlaşması'nı imzaladılar. (Aralık 1987)

Reagan Başkanlığının en önemli dış politika meselesinden bir tanesi de İranganate sakandalının patlak verilmesiydi. İran'a gizli kanallarla yapılmış olan silah satışından kazanılan paranın, Nikaragua'daki komünist Sandinist rejime karşı mücadele eden Kontralara aktarıldığı ortaya çıktı. Reagan'ın her ne kadar bu olayla ilgili kişisel bir sorumluluğu olduğu deliline ulaşılmadıysa da, bu durum Başkan Reagan'ı bir hayli zor duruma bırakmıştı.

1980'lerin sonlarına gelindiğinde, "süper güçler" arasındaki ilişkilere Doğu Avrupa'da ortaya çıkan siyasal gelişmeler farklı boyutlar kattı. ABD herkes gibi, demokratik reformlara yönelik halk ayaklanmalarının bölgenin tümünde komünist hükümetlerin devrilmesini seyretti. Bu durum hiçbir kesimin beklemediği türden gelişmelerdi. Bu yeni gelişmeler tüm dünyada heyecanlı bir şekilde takip edilmeye çalışıldı. ABD, silah kontrolü ve Almanya'nın birleştirilmesi hususunda, Sovyet tarafına önerilerde bulunuyordu. Pek çok ikili ve çok taraflı görüşmeler sonrasında, Sovyetler Birliği Soğuk Savaş sürecindeki hak taleplerinden vazgeçtiğini bildiriyordu ve Birleşik Almanya'nın kurulmasını onaylıyordu. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) üç gün süren doruk toplantısı sırasında 19 Kasım 1990 tarihinde, Başkan Bush ve 21 ülkenin devlet başkanları Avrupa'da Konvansiyonel ilahların İndirilmesi Antlaşması'nı imzalayarak yepyeni bir dönemin kapısını aralıyorlardı

3. 3. 10. Soğuk Savaş Sonrası

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması küresel politik sistemin yeni bir yapılanmaya doğru sürüklenmesine neden oldu. Dünya bu sürpriz gelişmeyi beklemiyordu. Kimileri, yeni süreçten refah ve istikrar beklerken, kimileri de Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu güç dengesi yapısının ortaya çıkarmış olduğu görece istikrar ve barış sürecinin, yerini, kaotik bir yapıya bırakma ihtimalinden endişeye kapılıyorlardı. Dünya, sanki iki boyutlu politik uzam ve zamandan, çok boyutlu bir uzam ve zamana doğru giriyordu. İkili boyutlu yaşam algısı alışkanlığının yerini çok yeni bir boyutluluğa terk etmesi, pek çokları için muğlak ya da kaotik bir izlenim veriyordu. Aslında

bu aşamaya aniden gelinmemiştir. Komünist Blok'un yıkılması sadece sembolik bir kırılmayı yansıtmaktaydı. Teknolojinin ilerlemesi, demokratikleşme dalgaları, nüfus hareketleri, iletişimdeki inanılmaz ilerlemeler, Yumuşama ile birlikte ortaya çıkan Helsinki Süreci gibi siyasal gelişmeler, finansal yapıdaki değişimler, üretim biçiminin değişmesi, kültürel dönüşümler, sivil toplum bilincinin yayılması gibi pek çok tarihi gelişme bu küresel kırılmada çok önemli roller üstlenmişlerdir. (Faktör olarak) Dünyadaki tüm devletler gibi ABD de, dünyanın nereye doğru gideceğini anlamaya çalışırken, yeni dönemin belirsizliğini fırsat bilip, bundan yararlanmak isteyen Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal ederek, tüm dünyanın gözlerini Ortadoğu'ya çevirmesine neden olmuştur. ABD ve diğer güçler bu duruma karşı hemen BM çatısı altında Uluslararası bir tepki vermeye koyuldular. ABD tabii ki bu yeni dönemin kendisine sunduğu büyük güç olma imkânını, Saddam Hüseyin'e karşı Irak'ta kullanmıştır. Saddam Hüseyin kısa süre içinde yüksek bir teknolojik üstünlükle dize getirilmiştir. ABD bu dönemde, dünyayı kendi istediği tarzda dizayn edebilmek için stratejiler geliştirmeye başlamıştır. ABD ayrıca, İnsan Hakları, Çevre, nükleer silahların yayılmasını önleme, yoksulluk, AIDS, uluslararası terörizm ve Kuzey- Güney uçurumu gibi pek çok problemle daha fazla karşı karşıya gelmeye başlamıştır.

ABD, sistemini bu yeni dönemin ortaya çıkarmış olduğu yapıya entegre etmeye çalışırken, birden bire 11 Eylül 2001 tarihinde hiç beklemediği bir terörist saldırıya uğruyordu. Dünya ve tabii ki ABD şoke olmuştu. Tüm Batılı güçler teröre karşı yekvücut olmuşlardı. ABD bu durumu değerlendirip hemen, teröristlerin barınağı sayılan Afganistan'daki Taliban'a saldırdı. 2002'de, Oğul Bush, Yeni Ulusal Strateji Belgesi hazırladı. Bu belge aynı zamanda yeni bir güvenlik konsepti getiriyordu. "Ön alıcı savaş" (pre-emptive war) ABD bu yeni savaş yaklaşımı çerçevesinde 2003 Martında Irak'ı işgal etmeye başladı. Bu yeni askeri yaklaşım ABD'de ve tüm dünyada farklı tepkiler yarattı.

3. 4. Sonuç

Günümüzün ABD'si, tarihsel evrim aşaması sonrasında bugünkü durumuna ulaşmıştır. ABD'nin küresel güç olma sürecinin nirengi noktasını, kimilerinin küreselleşmenin başlangıcı olarak da gördükleri coğrafi keşiflere kadar götürebiliriz. Coğrafi keşiflerle birlikte Avrupa'dan göç alan Amerika kıtası ilk etapta, Birleşik Krallık'a bağlı koloniler etrafında örgütlenmişlerdir. Yedi Yıl Savaşları sonrası ekonomik yönden zayıflayan İngiltere'nin çareyi, kolonilere yeni vergiler getirme olarak görmesi, bu kolonilerde hem huzursuzluk hem de bağımsızlık düşüncesini ortaya çıkarmıştı. Birleşik Krallık güçleri ile 13 koloni arasındaki mücadele, 4 Temmuz 1776 yılında Bağımsızlık ilanı ile sonuçlandı. Bağımsızlık sonrası

ABD, İkinci Dünya Savaşı'na kadar etkisini sürdürecektir olan, 1823 yılında deklere edilen Monroe Doktrini çerçevesinde, dünyadan izole olmayı tercih etmiştir. ABD Birinci Dünya Savaşı'na katılarak savaşın seyrini değiştirmiş ve Wilson'un idealist prensiplerini dünyaya sunmuş ise de savaşın akabinde geleneksel izolasyon politikasına geri dönmüştür.

ABD'nin dünya üzerinde bir "süper güç" olarak ortaya çıktığı İkinci Dünya Savaşı, önemli bir dönüm noktalarından bir tanesidir. Çünkü, ABD, bu süreçten sonra geleneksel izolasyon politikasını terk etmiş, yerine realist temelli aktif ve çok boyutlu politikaları seçmiştir. Bu yeni dönemde ABD, hem Birleşmiş Milletler, NATO gibi örgütlerin kuruluşunda öncü rol oynamıştır hem de Soğuk Savaş'ın ideolojik düşmanına karşı politikalar izlemiştir. "Çevreleme" (Containment) politikası bunlardan en ünlüsüdür. Bu yaklaşıma göre Sovyetler Birliği'nin sınırlarına hapsedilmesi gerekiyordu. Bu nedenle de dünyanın her yerinde mücadele esastı. Bu esaslı mücadele, Küba Füze Krizi sürecinde tepe noktasını yaşamasından sonra adına "Yumuşama" denilen inişe doğru geçecekti. ABD'nin Vietnam cephesinde yaşadığı hayal kırıklıkları, bu süreci daha da hızlandıracaktı. "Yumuşama" sürecinde, diplomatik ve ekonomik ilişkiler daha bir canlılık kazanacaktı.

"Yumuşama" sürecinde istikrara kavuşan ilişkiler, küresel ekonomik değişimler, teknolojik gelişmeler, siyasal bilinçlenme artışı, Berlin Duvar'ının yıkılışı ve en önemlisi de Soğuk Savaş'ın asli unsuru Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması gibi olaylar, dünyanın belirsiz ama yeni bir sisteme doğru ilerlediğini işaret ediyordu. Saddam Hüseyin, böyle bir belirsiz süreci fırsat olarak algılayarak, Kuveyt'i işgale başladı. Bu olay karşısında Batılı güçler çok büyük tepki gösterdiler. Kısa zamanda, ABD öncülüğünde uluslararası koalisyon harekete geçirilerek işgal sona erdirilecekti. Bu dönemde ayrıca, Balkanlar'da ve Kafkasya'da dinsel ve etnik çatışmaların patlak verdiği görüldü. Orta Doğu'da Filistin-İsrail problemi giderek daha da büyümüştür. Soğuk Savaş döneminde, daha çok ulusal ölçekte cereyan eden terörizm, bu dönemde uluslararası bir yapıya bürünmüştür. 11 Eylül saldırıları bunun çarpıcı yansımalarıdır. Yine bu yeni süreçte, küreselleşme daha da derinleşmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD Gücüne Yön Veren “Medeniyetler Çatışması” Yaklaşımı ve “Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi”

4. 1. Giriş

Üçüncü bölümün temel amacı, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra küresel güç arenasında başat bir konuma geçen ABD gücüne yön veren, pek çok teorik yaklaşımdan en çok tartışılan olan “Medeniyetle Çatışması” paradigması ile özellikle 11 Eylül terörist saldırılarından sonra dünya gündemine oturan Afganistan işgali ve özellikle Irak işgali ile birlikte pek çok bakımdan eleştirilen “Genişletilmiş Büyük Orta Doğu Projesi”ni tartışmaktır. Bu iki konu her ne kadar ayrı konularmış gibi görünse de iki konu da teorik ve bakımdan birbirleriyle ilintilidir. Bunların iyi idraki ABD gücünün konumu ve hareket yönünün nereye doğru olduğunun daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle bu bölümde ilk olarak “Medeniyetler Çatışması” paradigması ya da yaklaşımı ele alınacaktır. Buna göre paradigmanın temel argümanları ortaya konulmaktadır. Huntington’un medeniyet kavramına yüklediği yeni anlamlar ve bu yeni anlamlarla örülmeye çalışılan çatışma odaklı paradigmanın yapısı incelenecektir. Bu yapılırken, Huntington’un teorik gerekçelendirmesi ve bu gerekçelendirmenin hangi teorik düzlemde ilerlediğinin üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte, özellikle sosyoloji biliminde çok tartışmalı konu olan medeniyet ve kültür arasındaki farklar ele alınarak “Medeniyetler Çatışması” yaklaşımını veya tezini destekleyen gelişmeler ve bu yaklaşıma yapılan ciddi eleştiriler karşılaştırmalı bir metotla bir araya getirilmektedir. Karşılaştırmalı metot aynı zamanda konunun objektif ele alınması bakımından da önemlidir.

Bu bölümde ikinci olarak da kimlik olgusu küresel bir genellekle ele alınmaya çalışılacaktır. Bilindiği üzere kimlik olgusunun her tarafta tartışıldığı ve bu tartışmaların bazı coğrafyalarda çatışma alanları yarattığı bir dönemin içindeyiz. Dünya güç sistemini etkileyen en önemli faktörlerden birinin çatışmalar olduğunu biliyoruz. Bu çatışmaları etkileyen en önemli etmenlerden birisi olan kimlik olgusunun anlaşılması bu anlamda çok önem arz etmektedir. Güç olgusu denklemi içerisinde önemli bir yeri olan kimlik olgusu, önce teorik bir çerçevede ele alınıp sonra da Avrupa ve ABD özelinde bir takım değerlendirmeler yapılacaktır.

Bu bölümün diğer ana konusundan biri de “Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi”dir. Bu proje 11 Eylül sonrasında Bush yönetiminin Ortadoğu ve çevresine yönelik uygulamalarla küresel gündemin merkezine oturmuştur. Bölümün bu kısmına öncelikle “Genişletilmiş Ortadoğu Projesi” ana hatları ile alınıp bu projenin uygulanması ile ortaya çıkmış olan Güç Demokrasisi teşhisi ve bunun bölgesel ve küresel sakıncalarına değinilmektedir. Bölümün devam eden kısmında ise “Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi”nin çok önemli uygulama alanı olarak kabul edilebilecek Irak masaya yatırılacaktır. ABD gücünün Irak’ta yarattığı istikrar ve istikrarsızlıklar ve bu güce yapılan eleştiriler ele tartışılmaya çalışılacaktır. Irak ile ilgili olarak Irak Çalışma Grubunun hazırlamış olduğu çok konuşulan “Irak Raporu” ve ABD’nin deklere ettiği yeni Irak stratejisi irdelenecektir.

4. 2. Medeniyetler Çatışması Paradigması

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısının hiç beklenmedik bir şekilde sona ermesi, küresel düzeyde bir muğlak yapı ortaya çıkarmıştı. Samuel Huntington böyle bir belirsiz atmosferde, Foreign Affairs Dergisinde “Medeniyetler Çatışması mı? ” başlıklı makalesini yayınladı. Makalenin geniş bir ilgi toplaması, makalenin kitaplaştırmasına neden olmuştur.(1996) Medeniyetler Çatışması Tezi böyle bir muğlak “geçiş dönemini”, “anlamlandırma” çabası sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çaba, tabii ki geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin bir şekilde aşılmasını, yani öncül paradigmanın, yeni argümanlarla sarsılmasını gerektiriyordu. Sarsıntının etkisi uluslararası ilişkiler akademik çevresinde ve uluslararası platformlarda geniş yankılar uyandırmıştır. Gerçekten ideolojilerin yerini dinsel yanı ağır basan medeniyetler mi alacak? Bu sorular ve yankıları 11 Eylül’den sonra daha da artmıştır.

Pek çok kesimin de kabul edeceği gibi, küresel düzeyde, kimilerinin çok boyutluluk dediği kimilerinin de “muğlaklık” dediği gerçekten anlaşılabilirliği güç bir süreci yaşamaktayız. Bu tespitten hareketle özellikle “Genişletilmiş Büyük Orta Doğu Projesi” gibi ABD çıkışlı politikaları anlayabilmek için; bu tür politikalara ışık tutan teorik çalışmaları çok iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü teorik boyutu göz ardı edip pratik uygulamalara dayanılarak yapılan analizler, büyük resmi tam olarak yansıtabilen analizler olamamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın bu bölümünde, küresel politik çıktıları anlayabilme bilmek için bu ünlü paradigma ele alınmaya çalışılacaktır.

“Çatışma” kavramı pek çok sosyal bilimci için vazgeçilmez bir kavram gibi görünmektedir. Özellikle olgular arası ilişkileri, olgular arası çatışma olarak algılayan sosyal bilimciler için “çatışma” kavramı, tarihsel akışkanlığın önlenemez gerçekliğidir. Bu kavram, kimi düşünürler için her şeyi açıklayan, adeta sihirli bir kavram gibi görülebilmisti. Marksist teorinin temeli olan “Sınıflar Arası Çatışma”, Realist Teorisyenlerin sıklıkla vurguladıkları “Ulus Devletler Arası Çatışma”, Soğuk Savaş Döneminin “İdeolojik Çatışması” bunlara işaret edebilir.

Tüm dünyada, özellikle sosyal bilim alanında, büyük ilgi toplayan “Medeniyetler çatışması mı?” adlı makale de Soğuk Savaş sonrası dönemini, “çatışmasız” tahayyül edememiştir. Huntington, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu, yapısal çatışmasının temeli olan “ideoloji” kavramını, Fukuyama’dan da etkilenerek⁹⁵ niteliksel değişime uğratarak yerine daha çok sosyolojik ve antropolojik bir kavram⁹⁶ olduğu izlenimi veren “medeniyet” kavramını getirmiştir. Huntington kitabında, eserinin, sosyal bilimler alanında yapılmış bir çalışma olmadığını; çalışmasının, Soğuk Savaş’tan sonra küresel politikanın evriminin bir yorumunu yapmayı amaçladığını ve de küresel siyasete bakışta bilim adamlarına ve politikayı belirleyenlere bir çerçeve sunmayı hedeflediğini belirtmektedir.⁹⁷

Huntington’ temel tezi şu şekildedir: Soğuk Savaş sonrasındaki çatışmalar, Batı Medeniyetinin devletleri ile İslam Medeniyetinin temsilcileri arasında kültürel ve dinsel bir formda cereyan edecektir.⁹⁸ Bununla birlikte, devletlerin dünyevi işlerde ana aktör olma konumlarını korumalarına rağmen, egemenlik, fonksiyon ve iktidar kayıplarına uğramış olduklarını belirtmektedir.⁹⁹ Böylelikle devletler, diğer devletler tarafından denetlenebilmekte ve hareket alanları kısıtlanmaktadır.

4.2.1. Teorik Gerekçeleştirme: Haritalar ve Paradigmalar

Huntington, kitabında, “Medeniyetler Çatışması” tezinin kuramsal boyutunu şu şekilde ifade etmeye çalışmaktadır:

⁹⁵ Ahmet Davutoğlu, “Fukuyama’dan Huntington’a Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasi Teorinin Pragmatik Kullanımı”, Murat Yılmaz, (Der) Medeniyetler Çatışması, Ankara, Vadi Yayınları, 2003,s.369.

⁹⁶ Immanuel Wallerstein, “Medeniyet(ler) Niçin Yeniden Gündemde?”, Murat Yılmaz (Der) **Medeniyetler Çatışması**, s.252

⁹⁷ Samuel P.Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması**, İstanbul, Okyanus, 2004 (3.Baskı) Çev: Mehmet Turhan,Cem Soydemir, s.10.

⁹⁸ Yılmaz, **Medeniyetler...**, s. 22

⁹⁹ Huntington, **Medeniyetler...**, s. 37

Kültürel etmenlerce biçimlendirilmiş ve değişik medeniyetlerden gelen grupların ve devletlerin birbirlerini etkilemelerini içeren Soğuk Savaş sonrası çizilen bu resmi büyük ölçüde basitleştirilmiş bir resimdir. Bu resim birçok şeyi dışarıda bırakmakta, bazılarını çarpıtmakta ve diğerlerini de belirsizleştirmektedir. Bunun yanında, dünya üzerine ciddi bir biçimde düşünmek ve etkin bir biçimde etkide bulunmak istiyorsak gerçekliğin bir biçimde basitleştirilmiş haritasına, belli bir kurama, kavrama modele ve paradigmaya da gereksinim vardır. Bu tür entelektüel yapılar olmadığı sürece, William James'in belirttiği gibi, sadece "kör olası karmaşık söylentiler" ortaya çıkar.... Kuhn, "Paradigma olarak kabul edilebilmek için kuramın daha önceki kuramlardan daha iyi olarak düşünülmesi gerektiğini ama karşılaşıcağı bütün gerçekleri açıklamak iddiasında olması gerektiği ve işin aslında böyle iddianın gerekçesi de olmayacağını" belirtmiştir. John Lewis Gaddis'in yerinde bir biçimde saptadığı gibi, "bilinmeyen bir yerde kişinin yolunu bulabilmesi için hemen her zaman bir tür haritaya gereksinimi vardır. Kartografi, aynı kavrama gibi, nerede olduğumuzu ve nereye gidebileceğimizi gösteren zorunlu bir basitleştirme." ¹⁰⁰

S. Huntington, Soğuk Savaş Dönem sonrası dönemi kaotik bir yapı olarak algılamaktadır. Bu nedenle, dünyayı yedi veya sekiz medeniyet açısından düşünmenin kaotik yapının anlamlandırılma güçlüklerinin birçoğunu kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Aynı şekilde, dünyanın anlaşılabilirliği, artan çatışmaların hangilerinin önemli hangilerinin önemsiz olduğunu ayırt edilebilmesi, gelecekte ortaya çıkacak gelişmelerin kestirilebilmesi ve politika yapıcıları için rehber olacak hususların saptanması için yapılması gereken kolayca kavranabilen ve görülebilen bir çerçeve geliştirmektir. Böylelikle, S.Huntington, adeta bilimi, "politika pratisyen"lerinin hizmetine sokmaktadır. Davutoğluna göre, kariyerine sosyal bilimci olarak başlayan Huntington'un, yeni paradigmasıyla getirdiği kuramsal çerçeve ile Amerikan stratejik bakışı arasındaki ilişki dikkatle izlenmelidir.¹⁰¹ Huntington'un tezindeki West/Rest kategorileri bir zihniyet parametresi olarak onun anlamlandırma çerçevesini de, çalışmasının sonunda ABD yönetimine yaptığı stratejik öneri ve yönlendirme çerçevesini de doğrudan belirlemiştir.¹⁰²

4. 2. 2. Medeniyet ve Kültür:

Medeniyet ve kültür kavramları Medeniyetler Çatışması tezinin temel kavramlarıdır. Buna göre, medeniyet en geniş kültürel entitelerdir. Bölgeler, dinsel gruplar, köyler, etnik topluluklar ve milliyetlerin tümü birbirlerinden farklı heterojen kültürel düzeyleri yansıtmaktadırlar. Örneğin İtalya'nın güneyindeki herhangi bir köyün kültürü ile kuzeyinde bulunan bir köyün kültürü farklı olsa bile bu iki köyü, Alman köylerinden ayıran ortak bir

¹⁰⁰ Huntington, **Medeniyetler...**, ss. 28-29.

¹⁰¹ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik ...**, s. 3.

¹⁰² Davutoğlu, **Stratejik...**, s. 3

kültürün olduğunu işaret eder. Aynı şekilde Alman ve İtalyan köylüleri kendilerini Çinlilerden ya da Araplardan ayıran ayıksı ortak kültüre sahiptirler. Huntington, medeniyet kavramını tüm ortak kültürlerin kapsayıcısı olarak kullanmaktadır. Medeniyet kavramını dil, din, tarih, gelenek ve kurumlar gibi objektif ve sübjektif öğelerden oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca, insanların çok boyutlu kimliklerinin olabileceğini vurgulamaktadır. Örneğin Roma’da oturan herhangi bir insanın Romalı, İtalyan, Avrupalı, Hıristiyan şeklinde, yoğunluğu değişebilecek pek çok kimliğinin olabileceğini söylemektedir.¹⁰³

Yine Huntington’a göre insanlık tarihi, medeniyetlerin tarihidir. İnsanlığın tarihsel gelişmesini de bu gerçeklik temelinde düşünmek gerekmektedir.¹⁰⁴ Huntington şöyle devam etmektedir:

Medeniyet kavramı on sekizinci yüzyıl Fransız düşünürlerince “barbarlık” kavramının karşıtı olarak geliştirilmiştir. Medeni toplum ilkel toplumdaki farklıdır; çünkü medeni toplum yerleşmiş, kentli ve okur-yazar bir toplumdur. Medeni olmak iyi; medeni olmamak ise kötü bir şeydir. Medeniyet kavramı toplumları değerlendirmede bir standart sağlamaktadır.¹⁰⁵

Huntington, medeniyet kavramını kitabında çok geniş bir biçimde açıklamaya çalışmıştır. Bunları, çok kısaca özetlersek:

- Medeniyet kavramı için Tekil ve Çoğul ayırımına işaret eder ve kendi çalışmasında çoğul medeniyetleri ele aldığını belirtir.
- Medeniyeti, kültürel bir varlık olarak ele almaktadır.
- Medeniyet, pek çok kültürel unsuru kapsayan geniş ve derin bir kavramdır
- Medeniyetler ölümlüdürler, fakat aynı zamanda, çok da uzun ömürlüdürler; gelişirler, uyum gösterirler ve dayanıklıdırlar.
- Medeniyetler siyasal değil, kültürel varlıklardır
- Bilim adamları, genellikle tarihteki temel medeniyetleri ve modern dünyada var olanları tanımlamakta birbirleriyle genellikle hemfikirdirler.¹⁰⁶

Huntington’a göre medeniyetler belirgin olmayan muğlak sınırlara sahiptirler ve ortaya çıkış ve yok oluş tarihleri de yoktur.¹⁰⁷ Halklar, kimliklerini yeniden inşa edebilir veya tanımlarlar. Bunun bir sonucu olarak, medeniyetler oluşur ve zamanla dönüşüme uğrar. Bu

¹⁰³ Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, s. 50.

¹⁰⁴ Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, s.46

¹⁰⁵ Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, ss.46-47.

¹⁰⁶ Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, ss.46-52.

¹⁰⁷ Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, s. 51.

şiarla, Huntington, kitabında yedi medeniyeti ele almaktadır: Sinik(makelede Konfüçyusçu şeklinde ifade etmiştir), Japon, Hindu, İslam, Batı, Latin Amerika, Afrika.¹⁰⁸

4. 2. 3. Medeniyetler Çatışması: Çatışmanın Kökleri

Huntington'a göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni dünyada çatışmalar, ideolojik veya ekonomik nedenlerle ortaya çıkmayacaktır. İnsanlığı kamplara ayıracak ve çatıştıracak neden kültürel bir formda tezahür edecektir. Küresel politik arenada savaşlar, farklı medeniyete mensup uluslar ve medeniyetler arasında zuhur edecektir. Medeniyetleri ayıran fay hatları ise ayırıcı savaş çizgisi haline gelecektir.¹⁰⁹

Huntington, çatışma olgusunun altında yatan temel nedenlerin tarihsel gelişme ile birlikte sürekli değişmekte olduğuna inanmaktadır.1648 Westphalia Anlaşması'ndan 1700'lü yıllara kadar savaşların prensler arasında ortaya çıkmış olduğunu vurgulamaktadır. Fransız Devrimi'nden 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar çatışmaların, halklar arasında görüldüğünü ifade eder. Bu dönemin bireyleri kendilerini ulusal kimlikleriyle tanımlamışlar ve gönüllü olarak başka uluslarla savaşmışlardır. Son olarak, 1.Dünya Savaşı sonundan, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar çatışmalar, ideolojik kutuplar tarafından yaratılmıştır. Bu üç tarihsel aşamaların tümünde çatışmalar Batı Medeniyet'i içerisinde vuku bulmuştur. Bu durum Soğuk Savaş sonrası değişmiştir. Bundan sonraki çatışmalar, medeniyetler arasında olacaktır.¹¹⁰

4. 2. 4. Medeniyetler Çatışması: Nedenler

Huntington, Medeniyetler Çatışması tezini, altı temel nedenle açıklamaya çalışmıştır:¹¹¹

- Medeniyetler arası farklılıklar güçlü bir zemine ve realiteye dayanmaktadır ve bu durumun aşılması çok uzun süreyi kapsayabilmektedir. Medeniyetler birbirlerinden tarih, dil, coğrafya, gelenek gibi pek çok bakımdan farklılıklara sahiptir.
- Dünya gittikçe küçük bir hal almaya başlamıştır ve medeniyetler arası etkileşim artmaktadır. Bu etkileşimler medeniyetler arasında içe dönük bilinçlenmeye neden olmaktadır.

¹⁰⁸ Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, ss. 53 - 57.

¹⁰⁹ Yılmaz, **Medeniyetler...**, s.22.

¹¹⁰ Yılmaz, **Medeniyetler...**, s.22-23

¹¹¹ Yılmaz, **Medeniyetler...**, s. 25.

- Ekonomik gelişme ve sosyal değişme insanları, çok uzun süre sahip oldukları yerel kimliklerinden ayırmaktadır. Bu, ulus devletleri, kimliklerin kökeni olma gerçekliğini zayıflatmaktadır. Bu durum sonucu oluşan kimliksel boşluğu dinler doldurmaya çalışacaktır. Din, genellikle köktenci bir harekete sahiptir.
- Medeniyet bilincinin genişlemesi Batı medeniyetinin üstlenmiş olduğu rol tarafından geliştirilmiştir. Bir başka anlatımla şöyle söylenebilir: Batı gücün zirvesinde bulunmaktadır. Bu, diğer medeniyetler arasında hem imrenmeye hem de bir çeşit kıskançlığa neden olmaktadır. Aynı zamanda, Batı medeniyeti dışındaki medeniyetlerde, Batı eğitimini almamış seçkin kesimler tarafından yürütülen “öze ya da köke dönüş” hareketi de medeniyetler arası ilişkiyi germektedir. Bu tür hareketler sosyalizm ve milliyetçilik gibi Batı düşüncesi ürünlerini başarısızlık olarak algılamaktadırlar.
- Kültürel nitelikler ve farklılıklar daha az değişken bir yapıdadırlar ve bu farklılıkların uzlaşması siyasal ve ekonomik olanlardan daha zordur.
- Ekonomik bölgeselcilik artmaktadır. Bu olgu da medeniyet bilincini derinleştirecektir.

4. 2. 5. Medeniyetler Arasındaki Fay Hatları Savaşları

Çatışmaların ortaya çıktığı siyasal ve ideolojik sınırların yerini, çatışmaların niteliksel dönüşüme uğrayacağı medeniyetler arası fay hatları alacaktır. Bu fay hatları krizlerin merkezi olacaktır. Soğuk Savaş'ın demir perdesinin yerini Soğuk Savaş sonrası kültürel kadife perdesi alacaktır.

Fay hattı savaşları kızışma, genişleme, politik yollarla kontrol altına alınma, kesilme ve nadiren de çözülme süreçlerinden geçer. Bu süreçler genellikle ardışık olarak gelişir ama yanı sıra sık sık örtüşür ve yinelenir. Fay hattı savaşları bir kez başlayınca, tıpkı diğer cemaat çatışmaları gibi, kendilerine ait bir seyre bürünme ve bir etki-tepki içiminde gelişme eğilimine girerler.¹¹²

Medeniyetler Çatışması, mikro ve makro olmak üzere iki düzeyde ortaya çıkmaktadır. Mikro seviyede değişik medeniyetlerin bitişik ya da komşu grupları arasındaki toprak ve güç mücadeleleri şeklinde görülecektir. Makro düzeyde ise grupların yerine devletler kilit roller üstleneceklerdir. Farklı medeniyete mensup devletler, görece askeri ve ekonomik güç,

¹¹² Yılmaz, **Medeniyetler...**, ss. 25-27.

uluslararası kurumları kontrol etme ve kendi siyasal ve dinsel değerleri için sıkı bir rekabete ya da çatışmaya gireceklerdir.¹¹³

4. 2. 6. Batı'ya Karşı İslam:

Huntington, İslam ve Batı arasındaki barışçıl olmayan ilişkiyi yaklaşık olarak 1400 yıl öncesine kadar götürmektedir.¹¹⁴ Ötekisel algılama yaklaşımı, bu iki medeniyet arasında bin yıldan fazla tarihsel birikime ve çelişkili çatışmaya dayanmaktadır. İslam ve Batı arasındaki, dirilen çatışmayı kültürel bir temelde yorumlayan Huntington, bugünün İslam-Batı karşıtlığını da şu şekilde nedenselleştirmektedir:

Birincisi, Müslüman nüfus artışı, İslamcı davalara katılan, komşu toplumlara baskı yapan ve Batı'ya göç eden çok sayıda işsiz ve hoşnutsuz genç insan üretti. İkincisi, İslami Diriliş, Müslümanlara, Batı'ninkilerle kıyaslandığında, kendi medeniyetlerinin ve değerlerinin ayırıcı nitelikleri ve önemine güven tazelemelerini sağladı. Üçüncüsü, Batı'nın kendi değerlerini ve kurumlarını evrenselleştirme, askeri ve ekonomik üstünlüğünü koruma ve Müslüman dünyadaki çatışmalara müdahale etme doğrultusundaki eşzamanlı çabaları, Müslümanlar arasında güçlü bir öfke doğmasına yol açtı. Dördüncüsü, komünizmin çöküşü, Batı ve İslam'ın ortak düşmanını ortadan kaldırdı ve her birinin, diğerini büyük tehlike olarak algılamasına yol açtı. Beşincisi, Müslümanlar ve Batılılar giderek artan ilişki ve kaynaşma, her ikisinde de kendi kimliklerine ve birbirlerine nasıl farklılaştıklarını dair yeni bir hassasiyet uyandırdı. Etkileşim ve kaynaşma aynı zamanda, başka bir medeniyetin üyelerinin haklarına ilişkin farklılıkları şiddetlendirdi. Hem Müslüman hem de Hıristiyan toplumlar içinde, diğerine gösterilen hoşgörü, 1980'lerde ve 1990'larda keskin bir biçimde azaldı¹¹⁵

S. Huntington, İslam ve Batı arasındaki çatışmayı güçlendirecek faktörleri şu şekilde derinleştirmektedir: Müslümanlar arasındaki hızlı nüfus artışı, işsizler yığını ortaya çıkarmıştır. Bu durum köktencilik eğilimini tetiklemektedir. İslami dalgalanma, Batı'ya karşı Müslümanlara büyük bir güven ve güç vermektedir. Batı'nın, değerlerini evrenselleştirme çabası ve küresel gücünü ve müdahaleci özelliğini sürdürmek istemesi Müslümanlarda derin kızgınlıklar yaratmaktadır.¹¹⁶

4. 2. 7. Eleştirel Yaklaşımlar

Huntington'ın, "provokatif" özelliklere sahip olan tezinin, tüm dünyada büyük bir yankı uyandırması, İtalyan bilim adamı G. Sacco'ya da, bu ilgi çekici konu hakkında bir şeyler söyletmiştir. Sacco, Huntington'ın tezini eleştirmeye bir hatırlatma ile başlıyor.

¹¹³ Huntington, **Medeniyetler...**, s.399

¹¹⁴ Yılmaz, **Medeniyetler...**, s.29

¹¹⁵ Huntington, **Medeniyetler...**, s 308

¹¹⁶ Huntington, **Medeniyetler...**, s. 312.

Huntington'ın makalesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında G.Kennan'ın Foreign Affairs dergisinde, Anti-Sovyet makalesine benzediğini belirten Sacco, "Medeniyetler Çatışması"nı yeni bir haçlı seferi için silahlara çağrı, bir savaş çılgılığı, bir slogan olarak nitelendirmektedir.¹¹⁷ Fouad Ajami ise Huntington'ın medeniyetleri bütün ve bozulmamış ezeli ve ebedi bir gökyüzünün altında su geçirmez olarak sunmasını eleştirmektedir. Ajami'ye göre medeniyetler karmaşık varlıklardır. Yine Ajami'ye göre, İslami fundamentalizm olgusu yeniden diriliş emaresini yansıtıyor olmaktan öte, "öteki" karşısındaki yenik, şaşkınlık ve suçluluk duygusunu yansıtmaktadır.¹¹⁸ Harvard Üniversitesinden Roy Mottahadeh, Huntington'ın paradigmasıyla ilgili eleştirisinde geniş ulus aşırı kültürel varlıkları, ampirik bir kalıp içinde tanımlamanın; onların inanç sistemlerinin davranışını ne dereceye kadar etkilediğini açıklamanın ve bu medeniyetlerin bu varlıklar arasında niçin kimi zaman hızlı bir biçimde, kimi zaman ise yavaş göç ettiğini ve kimi zaman asla göç etmediğini açıklamanın tam bir meydan okuma anlamını yansıttığını vurgulamaktadır.¹¹⁹ Thomas Michel, Huntington'ın tezinin en büyük eksikliğinin dünyaya kültürel ve politik grupların çatışması olarak bakması olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, Huntington, hiç bir biçimde dünyanın her yerindeki normal insanların esas endişe duydukları şeyleri düşünmemiştir. Kültürel davranış ve inanışların medeniyetleri böldüğünü söylemek, dar ve kısıtlayıcı bir şekilde gerçekte insanların yaşamlarında olup bitene bakma şekli olduğunu belirtir.¹²⁰

Peter L. Berger, uluslararası politikada dinden ilham alan politik hareketlerle, dini olmayan çıkarlara dayalı politik hedefler peşindeki hareketleri birbirlerinden ayırmak gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle bir ayırım zor olmakla birlikte imkânsız değildir. Nitekim, intihar saldırıları gerçekleştiren Hamas mensuplarının ikrar ettikleri dini motivasyonlarına gerçekten inandıklarından şüphe etmek için bir sebep olmadığını ifade ederek; dini çatışmaların kaynağının aslında din olmadığını güzel bir Kuzey İrlanda fıkrasıyla aktarır.(Bu fıkranın sunduğu espri Lübnan'daki iç savaş için de geçerlidir).

Fıkranın kahramanı Belfast'ın karanlık sokaklarından birinde yürümektedir. Aniden ensesine bir silah dayanır. Tabii, cevaplanacak bir soru beklemektedir kendisini: 'Katolik misin, Protestan mı ?' Kahramanımız neye uğradığını şaşırır ve

¹¹⁷ Yılmaz, **Medeniyetler...**, s. 16.

¹¹⁸ Fouad Ajami, "**Davet: Fakat Dediler Ki Kulak Vermeyeceğiz**", Murat Yılmaz (Der) **Medeniyetler Çatışması**, Ankara:Vadi Yayınları 2003, s. 50.

¹¹⁹ Barbara Stowasser, Konferans Sunumu, Mustafa Armağan (Der) **Medeniyetler Çatışmasından Diyaloga**, İstanbul, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 1999, s. 26.

¹²⁰ Thomas Michel, **Tebliğ**, Mustafa Armağan (Der), **Medeniyetler Çatışmasından Diyaloga**, İstanbul,Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 1999, s. 50.

kekeleyerek cevap verir: ‘ Ben Ateistim.’ ‘olsun’, der silahlı kişi, ‘ bana Katolik ateist mi, Protestan ateist mi olduğunu söyle!’¹²¹

Binnaz Toprak ise gelecek ile ilgili şu şekilde bir öngöründe bulunmaktadır:

Gelecekteki ayırım, çağdaş teknostrüktürlere ve global ekonomik yapılara uyum sağlayanlarla “diğerleri” arasında şekillenecektir.Uygarlık projeleri düzeyinde ise bu ayırımın temel hatları insan hakları, kaynakların dağılımı barış ve çevre koruması gibi evrensel değerlere sahip çıkanlarla,kimliklerini din, dil, etnik grup vb. Yerel değerlerde temellendirenler arasında olacaktır.Bu bağlamda Huntington’ın, kimliğini Batı uygarlığının bir üyesi olarak tanımlayan prototip Batılı’sı ile, dinsel ya da etnik kimliğin ön plana çıkararak “diğeri” aynı eşikte durmaktadır...¹²²

4. 2. 8. Medeniyetler Çatışması Tezini Güçlendiren Görüş ve Gelişmeler

11 Eylül olayları, Medeniyetler Çatışması tezinin tekrar gözden geçirilmesine neden olmuştur. Karlıdağ’a göre, 11 Eylül’ü takip eden günlerde hemen hemen herkesin zihninde “Medeniyetler Çatışması” tezi yeniden canlandı. Özellikle Başkan Bush’ un “Haçlı savaşı”ndan söz etmesiyle, Batı’nın tarihsel bilincinin yeniden hortlamaya başladığı endişeleri yaygınlık kazandı. Ancak başkanın daha sonraki açıklamaları, bu ifadenin bir bilinçaltı canlanması olmaktan çok, Batı’da günlük dilde çoğu kez “toplu mücadele” anlamında kullanılan bu terimin, yapacağı tarihsel çağrışıma dikkat etmemekten kaynaklanmış olduğu anlaşıldı. Aynı şekilde, Berlusconi’in, tarihsel bilince gönderme yapmaktan daha ileri sayılabilecek yurttaşı faşist Mussolini’ye özenerek Batı’ya karşı çıkan bütün anlayışların ezilmesi gerektiğini belirten ifadeleri bu canlanmayı yansıtan ifadelerdir.¹²³ Mariano Aguirre, Londra Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü’nün yayınlamış olduğu rapora dayanarak S.Huntington’ı destekler görüşler bildirmektedir. Rapora göre:

İslam her zaman Batı’nın endişelendiği bir konu olmuştur. Artık Batı’nın içine girmeye başlamıştır.(...) Son dönemlerde Batı Avrupa’nın bazı fakir mahallelerinde çok sayıda Müslüman yaşamaktadır(...)Artık İslam Batı’da kültürel gerçekliğin bir parçası olmuştur. Bu eski düşman Batı Avrupa kapılarından içeri sızmıştır(..) İmansızlara karşı cihad ve fanatik bir kadercilik Batılıların kafasında yüzyıllardan beri abartılarak sürgelmiş ve onları rahatsız etmiştir.¹²⁴

¹²¹ Thomas Michel, **Tebliğ**, Mustafa Armağan(Der), **Medeniyetler Çatışmasından Diyaloga**, İstanbul,Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları 1999 s 50

¹²² Binnaz Toprak, **“Huntington Batı’nın Önyargısını Yansıtıyor”**, Murat Yılmaz (Der), **Medeniyetler Çatışması**, Ankara,Vadi Yayınları, 2003, s. 390.

¹²³ Bekir Karlığa, **“Medeniyetler Çatışmasını Yeniden Düşünmek”** , Zaman, 08.12.2001 (www.zaman.com.tr)

¹²⁴ Mariano Aguirre, **21.Yüzyıl ‘Medeniyet Savaşları’nın Yüzyılı Olarak Anılacak**, Murat Yılmaz (Der) **Medeniyetler Çatışması**, Ankara,Vadi Yayınları, 2003, s. 273.

Huntington, bir bilim adamı gibi değil de, adeta bir modern kâhin gibi hareket ederek “Medeniyet” kavramına, statik bir anlam yükleyerek, gelecek hakkında temenni ve ABD yönetimine de uyarı şeklinde yorumlanabilecek kehanetlerde bulunması, Soğuk Savaş sonrasında “geçiş süreci”nin gerilimli geçeceğine işaret etmektedir. Afganistan ve Irak’a yapılan müdahaleler bu çerçevede değerlendirilebilir. Soğuk Savaş Dönemindeki katı sınırların bile kültürleri ve medeniyetleri sınırlandıramadığı bir realiteden hareket edersek şöyle söyleyebiliriz: Ekonomik, teknolojik, ekolojik gelişmeleri göz ardı ederek çok boyutlu nedenleri barındıran “çatışma” olgusunu bir tek “Medeniyet” kavramı ile açıklamak ne derece bilimseldir “Medeniyetler Çatışması”, ABD Ulusal Çıkarları için, Soğuk Savaş sonrasında muğlak yapısını belirginleştirme amacıyla hazırlanmış bir çeşit yol haritasıdır. Nitekim özellikle 11 Eylül sonrası ABD küresel politikası analiz edildiğinde bu yargıyı destekleyecek bulgularla kolaylıkla karşılaşılacaktır.

4. 3. **Kimlik***

Medeniyet ve kültür kavramı ile birlikte ele alınan önemli konulardan bir tanesi de kimlik olgusudur. Kimlik olgusu daha fazla insanın varoluşsal boyutu ile ilgili bir şeyler sunmaya çalışır. İnsanın ne olduğu, nereden gelip nereye doğru hareket ettiği ve nerede olduğu sorunsalı, insanın kendine yönelik metodolojik yaklaşımları ve spontane girişimleri ile anlaşılmaya çalışılan komplike bir olgudur. Bu komplike olgu, post – modern süreçte, ölçeğe göre değişebilen düzeylerde etki ve tepki alanı yaratabilmekte, bu etki alanı, tikellikten, ulusal ve ulus aşırı tümleşikliğe kadar uzanmaktadır. Tarihsel bir perspektiften yaklaşıldığında insanın ne olduğu sorunsalına bulunan ya da bulmaya çalışılan cevaplar bugüne kadar mutlak bir seviyeye ulaşamamıştır.¹²⁵ Bu ontolojik cevap arayışı mitolojik, meta- centric ve metafizik salınımsal çizgi çizmiştir. Bu çizgi, düz değil; helezonik bir görünüm sergilemiştir. “Ben ve ben olmayan kimdir?” sorusuna verilen cevaplar, helezonik zaman aralıklarında, farklı algılama ve anlamlandırma zemininde cereyan etmiştir. Kimi zaman, algılama ve anlamlandırma işlemi, dinsel bir temelde inşa edilirken, kimi zaman nihilistik bir felsefi düzleme oturtulmaya çalışılmıştır. Günümüzün enformatik devrim sürecinde de kimlik olgusu, çatlaklı, muğlak, geçişken, dinamik, yapıcı, yıkıcı ve daha da çoğaltılabilecek çok

---

* Bu yazı, Ankara Global Araştırmalar Merkezi’nin web sayfasında “Kimlik” başlığıyla (http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=52) yorum köşesinde de yayınlanmıştır. Bknz, Murat Silinir, “Kimlik”, www.ankaraagam.com

¹²⁵ Konjonktürel mutlaklık anlayışının hakim olduğu dönemler olmuşsa da, kimlik olgusunun dinamik sürekliliği “mutlak” kabul edileni aşmış ya da dönüştürmüştür

boyutluluğu ve çelişkileriyle, insanın anlamaya çalıştığı ya da anlamlandırmaya çalıştığı bir sorunsaldır.

Anlam arama ve anlamlandırma çabası sonucunda şekillenen kimlik ya da kimlikler kolaylıkla “ölümcül bir silah”a dönüşebilirler. On dokuzuncu yüz yılın sonları ve yirminci yüz yıl bu türden “ölümcül silah”lara tanıklık etti. Küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte vuku bulan savaşların en önemli nedenlerinden biri kimlikselliği barındırmalarıydı. “Ben”in, “ben olmayanla” düello istemi veya “ya ben, ya öteki anlayışı.” Birlikteliği ütopyik idrak eden anlayış. Epik böbürlü, öteki üzerinden kabartan yaklaşım. Narsizmin sistemik bir işlevsellik kazanması hali. Kendini yüceltme hamlesi ile benliğin gerçek üstü kısaç altına alınması... Kimlik olgusu bu bağlamda, post – modern dönemde, komplike bir yoğunlukta herkesi farklı katmanlarda etkilemektedir. Kimlik olgusu, bireyleri, grupları, toplumları, ve dindaşları duygudaşlarıyla hemhal yaparken, onları genellikle öteki kimlik üzerinden olumlar ve inşa eder. Bireysel düzlemde kimlik, “kişiyi bir başkasına benzemez yapan şeydir”. Bu biriciklik, bireye doğuştan verilmiş ya da birey onu sosyalleşme süreci ile edinmiştir. Bu biriciklik durumu toplumsal bir boyut kazandığında ya da ölçek büyüttüğünde (grupsal, toplumsal...) benzerliğe dönüşmektedir. Yani, benzer olanlar ve öteki olanlar...

Aslında insanlığın tarihsel gelişimine dikkatlice bakıldığında, kimlik sorunsalının sürekli var olagelmiş olduğu görülebilir. Bu anlamda kimlik, hem insan ilişkilerini şekillendirmiştir hem de bu ilişkilere yön vermiştir. Fakat kimlik sorunsalını, bir olgu olarak ele alma yaklaşımı, özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru daha yoğun bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Nasıl ki her tarihsel sürecin kendine has alt yapı ve üst yapısal problematiği varsa, kimlik olgusu da bu tarihsellik içerisinde alt ve üst yapısal diyalektik sistem içerisinde kendine özgü etki alanları yaratmıştır. Ulusal kimliklerin inşa sürecinin başlangıcı, Westfalia Barışına kadar götürülebilir, fakat ona, bugün daha net anlaşılabilir canlılık ve etki alanı veren tarihsel gelişme, Fransız Devrimi ile birlikte olmuştur. Kimliğin doğasında bulunan yapıcı ve yıkıcılık boyutları, ulusal kimlik ve dayanışma inşa ederken, ulus aşırı imparatorlukları yıkmıştır. 1. ve 2. Dünya Savaşları bu inşa ve yıkım sürecinin bir sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte, zaman içerisinde, ulusal kimlikler inşa edilirken kapsamlarındaki ulusal karakterleri meydana getirmişlerdir. Bu karakterler de yine tarihsel bir süreç içerisinde, algısal bir zeminde şekillenirler. Bu anlamda, ulusal karakter bir çeşit ayırıcı niteliği çağırır. Bu, pozitif veya negatif de olabilir. Biraz daha net ifade edilirse şöyle denebilir: Ulusal karakterler barışçı veya savaşçı niteliğe sahip olabilirler. Bu nitelikler genel anlamda kimlikler gibi statik değildir, zaman içerisinde değişip dönüşebilirler. Örneğin,

bugünün dünyasının barışçıl karaktere sahip uluslara örnek verilebilecek İsveç ve İsviçre 19.YY'ın ilk çeyreğine kadar sürekli kendi aralarında savaşmış olduklarından savaşçı bir karaktere sahip olduklarıyla anılıyorlardı. Bugün ise barışçılıkları ile göze çarpılmaktadırlar. Ayrıca, Modern denilen süreçte, sadece ulusal kimlikler inşa edilmemiştir. Örneğin, o dönemde tarihe yön vermeye başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte ideolojik temele sahip sınıfsal kimlikler de ortaya çıkmış ya da çıkarılmıştır.

Bu çerçevede, modern dönem içerisinde anlam kazanan ve siyasallık kazanan bir başka kimlik şekli de sınıf kimliğidir. Sınıfsal kimliğin inşa sürecinde de geleneksel siyasal kimlik yapıları bundan etkilenmiştir. Soğuk Savaş sisteminin önemli iki parçasından biri olan SSCB bu sınıfsal kimlik bilincini tüm dünyaya yaymak istemiştir. (proleter kimliği) Bu dönemde, “Kapitalist” blok ise ulusal kimlik sistemlerini bünyesinde tutmuştur. “Kapitalist Blok’un” muadili “Sosyalist Blok” da ideolojik zemininde yine ulusallıkları barındırmıştır. Bu ulusallıklar, enternasyonal sınıf yaklaşımı ile törpülenmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş döneminde blok içerisindeki kimlikler ideolojik bir derin dondurucuya girmiş gibi bir görünüm sergilemişlerdir. Bloklar dışında olan Üçüncü Dünyadaki kimliksel hareketler ise bu genel eğilimin dışında cereyan etmiş olan dinamikler olarak görülebilir. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin çökmesi ile birlikte dünya yeni bir sisteme adım atmaya çalışmıştır. Bu yeni dönem, o ana kadar adeta donmuş olan kimliklerin canlanmasına neden oldu. Bu canlanma beraberinde yeni şiddet içerikli problemleri ve bedelleri getirdi.

Kimlik oluşum süreci dinamik sürekliliğe sahiptir ve süreç içerisinde değişip dönüşebilirler. Hatta değiştirilip, dönüştürülebilirler. Değişim ve dönüşüm ile ilgili veya ilgisiz olarak doğal veya yapay ihtiyaçlara binaen yaratılırlar. Bu, kimliğin kurgusallığının bir türevi olarak veya ondan ayrı ele alınabilecek bir özeliği yansıtmaktadır. İçinde bulunduğumuz enformatik devrim sürecinde de yeni kimlik ihtiyaçları doğabilecektir. Örneğin interneti sınırsız bir dünya olarak kabul edenler ve kendilerini onun bir parçası hissedenlerin benimsediği, İngilizce bir kelime olan “Netizen” dijital ya da sanal kimliğini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Türkçeye yeni yeni girmekte olan “siber vatandaş” kavramı da bu genellik içerisinde anlamlandırılabilir. Burada ek olarak kimliklerin göz ardı edilen boyutlarından biri olan kurgusallıklarına tekrar işaret etmek de fayda vardır. Benedict Anderson'un dediği gibi : “Kimlikler düşlenen benliklerdir; ne olduğumuzu sandığımızı, ne olmak istediğimizi ortaya koyarlar.” Kimlik kurgulandığında amaç, bireylerin ve toplumun ruh ve bilinçlerinde protektora kurmaktır. Böylelikle ruh ve bilinçler spritüel kozaların içine yerleştirilir; kimlik içsel bir güven ve link verir. Ayrıca, kurgusallığın yanında kimliğin diğer

önemli özelliği ise çok boyutlu oluşudur. Bilindiği üzere birey ve bireylerin meydana getirdikleri kimliksel sistemlerin tek bir kimliği bulunmamaktadır. Yani insan ve insan toplulukları çoklu kimliklere sahiptir. Birden fazla kimliğin hangisinin önemli veya hayati olduğunu zamansal ve mekansal şartlar etkilemektedir. Örneğin, Londra’da yaşayan biri, hem İngiliz vatandaşı, hem Müslüman, hem de kadın veya işçi partili olabilmektedir. Burada kimliksel önemi, kişinin iradesi ve iradenin etkileşime girdiği sosyo-politik vasat belirlemektedir. Eğer kişi, esnek ve çoğulcu bir ortam algılıyorsa, kimliğini de bu esnek ve çoğulcu yapıya uyarlamaya çalışmaktadır. Tersine bir durumda ise çoklu kimliklerin reddi veya önemsizleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu da karşılıklı bir ötekileştirmeyi doğurabilmektedir. Ötekileştirme kavramı da çok boyutlu ve derin bir kavramdır. Burada sadece, kavramın kısaca yüzeysel yansımalarına değinmekte fayda vardır. Ötekileştirme olgusu kimi düşünürlerce, “Dahili” ve “Harici” ölçeklere göre kategorize edilmektedir. Bu ölçekler de farklı katmanlar da tezahür edebilmektedir. Daha net anlaşılabilmesi için güncel bir örnekten yararlanılabilir. Örneğin, Irak’a bakılırsa, kendisini Sünni olarak gören birinin, kimliğini dinsel kimliğin alt birimi olan Sünniliğe indirilmesi ve onu tekfir paradigması (kafir sayarak ötekileştirme) ile güçlendirmesi görülür. Sünnilik burada içe dönük bir kimliktir. Tekfir paradigması ise dışa dönük bir zihinsel tasarımdır. Kimliğe yoğun bir değer yüklemesi yapılır. Bu durum aynı zamanda hem “Dahili” hem de “Harici” ötekileştirmeyi yaratır. “Harici” öteki “Batı” veya ABD iken, “Dâhili” öteki Şiilik ya da Kürtlük olmaktadır. Ayrıca burada, kimliğin “savaş aleti” haline gelmesi söz konusudur.

4.3.1. Avrupa

Kimlik krizinin farklı katmanlarda hissedildiği bir başka yer de Avrupa’dır. Başlıca modeller Fransa ve Almanya gösterilebilir. Fransa’da kimlik buhranı içsel ve dışsal boyutlu kültürel ve siyasallığıyla göze çarparken, Almanya’da ise kimlik gerilimi daha fazla yapısal bir bağlamla kendini göstermektedir. Bir başka ifadeyle şöyle söylenebilir: Avrupa kıtası da kimliğin sismik etkisi altında kıvrılmakta ve kendine yeni bir çıkış yolu aramaktadır. Örneğin, Toynbee, Avrupa’yı “bir savaş alanı” olarak görmekteydi. Bu aslında kimliksel bir savaş alanıdır. Bugün Avrupa’da, temeli klasik döneme kadar götürülebilecek “Avrupa Kimliği” inşa edilmektedir. Özellikle ortak dış ve güvenlik politikası mekanizmasının inşasında ve en son Avrupa anayasasının oluşturulmaya çalışıldığı dönemde baş gösteren problemler, kimliksel krizin yansımalarıydı. Bu anlamda, Avrupa’da krizin iki ana unsuru göze çarpmaktadır: Avrupa kimliğinin monist yani tekçil din ve coğrafi temele oturtmaya

çalışan dışlayıcı kutup ve kimliği çoğulcu bir zemine yerleştirmeye çabalayan kapsayıcı ya da çoğulcu yaklaşımdır. Bu kimliksel mücadeleyi, hangi taraf kazanırsa, Avrupa'nın kimliksel geleceğini, o taraf belirleyecektir. Örneğin, monist yaklaşımı benimseyenler, Müslümanları yıkıcı bir tehdit olarak algırlarken, Montemery Watt gibi düşünönerler, Avrupalıların İşlam dünyası ile etkileşime girmesini tehlikeli bulmaz. Hatta bazı düşünürler, etkileşimi, Avrupa'nın entelektüel uyanışı için olumlu görmektedir.

4.3.2. ABD

ABD'nin, bu genel kimlik pandemisinden etkilenmemesi mümkün olmamıştır. Huntington, bu bağlamda, 1960'lı yılları Amerika için nirengi noktası olarak vurgulamaktadır. Buna göre, "alt milliyet", "çifte milliyet" ve çok uluslu kimliklerle etkileşim ya da çekişmeye girme, bu dönemle beraber etkisini göstermeye başlamıştır. Soğuk Savaş sona ermesini ise küresel düzeyde yaşanmaya başlayan kimlik krizinin, Amerikan ulusal kimliğinin, erozyona uğramasını hızlandırdığını savunmaktadır. Ona göre, Amerikan ulusal kimliği, önem ve içerik bakımlarından değişim ve dönüşüme maruz kalmıştır. Yani Amerikan ulusal kimliğinin temeli sayılan, Anglo-Protestan kültür üzerinde yükselen "Amerikan Ruhu" aşınmaya başlamıştır. Aşınma nedenleri olarak, Latin Amerika'dan gelen göç dalgaları, çok kültürlölük, İşpanyolcanın Amerika'nın ikinci dili olarak yaygınlaşması, Hispanik kültür istilasını ve elitlerin kozmopolit kimliklere giderek daha fazla önem vermesini gösterir. Bu nedenle Huntington, kimlik krizinin meydana getirdiği belirsizlik içerisinde "Biz kimiz?" sorusuna bulunacak cevabın çok önemli olduğunu vurgular. Çünkü ulusal çıkarların ulusal kimlikten türediğini dile getirir. Bunun için de şöyle der: "Çıkarlarımızın neler olduğunu karar vermeden önce kim olduğumuzu bilmek zorundayız" demiştir.¹²⁶ Sonuç olarak aşağıdakilerin altı çizilebilir

- Dünya üzerinde ortaya çıkmış olan kimliksel "fay hatlarını" ve bunların etki alanlarını çok iyi anlamak gerekir. "Küresel bir köyde" yaşadığımızı unutmamalıyız. Bu nedenle çok uluslu, inter-disipliner bilimsel çalışmalar teşvik edilmelidir.
- Güç denkleminde kimlik göz ardı edilmeyecek bir parametre durumuna gelmiştir.
- Huntington'ın işaret ettiği gibi, ulusal çıkarın doğru bir biçimde tanımlanması için "Biz kimiz?" sorusuna konsensüs içerisinde doğru bir cevap bulunmalıdır. Enformatik

¹²⁶ Samuel P. Huntington, "Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı", İstanbul, CSA Global Yayıncılık Ajansı, 2004, s.10.

toplumların siyasal aygıtları, kimliklere optimal olanı tercih etme şansı vermelidir. Bu olası ötekileştirmelere engel olabilecektir.

- Kimlikler göz ardı edilmemelidirler. Göz ardı edilen kimlikler tehlikeli olabilirler. Çünkü “görmezden gelinirse beklenmedik reaksiyonlar gösterebilirler.” Bu her düzey için gereklidir. Bu nedenle kimlikler için uygun koşulların tesis edilmesi gerekmektedir. Bu küresel bir meseledir.
- Kimliğin doğasında çelişki vardır. Kimlik çelişkili bir örgüdür. Temelinde, ussal ussallık noksanlığı vardır. (paradoksallık) Bu nedenle, kimikleme ve kimliklenme sürecinde ortaya çıkan etosların iyi irdelenmesi gerekir. Kimliklerin bir çeşit ruh ve bilinç elbisesi olduğu unutulmamalıdır.
- Kimlik ile benlik arasındaki varoluşsal ilişkinin reel bir zemine oturması gerekir. Bu şu demektir: Kimliksel yaklaşımlar şizoit kültürel yansımalara neden olan şiddeti yücelten mitoslardan arındırılmalıdır. Bu da travmatik kimliklerin terapotik seanslara alınmasını gerektirir. Bu da, nefrete düşar olmuş grup veya bireylerin tedavi edilmesi demektir. Bu hususta medyaya önemli görevler düşmektedir.
- Ben ve öteki ayrımı yerine hukuki ben ve doğal farklılıklar anlayışı benimsenmelidir.
- Son olarak da çoğulcu – kozmopolit yaklaşımın ötekileştirilmemesi gerekir.¹²⁷

4. 4. Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (Girişimi)

Soğuk Savaş sona erdikten sonra, dünya yeni bir belirsiz bir sürece girmişti. Kimileri için bu “Tarihin Sonu” anlamına gelmekteydi. Huntington gibileri de “Medeniyetler Çatışması”nın kapıda olduğunu haber vermekteydi. Balkanlarda etnik çatışmalar baş gösterirken, Ortadoğu’da kaotik yapı Saddam Hüseyin’in Kuveyt’i işgal etmesi ile birlikte yeni bir dönem başlamıştı. Soğuk Savaş döneminde ABD tarafından Sovyetler’e karşı desteklenen kökten dinci gruplar ise bu yeni dönemde ABD ve “Batı”yı yeni bir hedef olarak benimsemişlerdi. 11 Eylül terörist saldırıları bu hedefe yönelik iddialı bir saldırı olarak tüm dünyayı etkilemişti. Küresel egemenliğini korumak ve sürdürmek hususunda kafası karışık olan ABD, 11 Eylül saldırılarının da etkisi ile kendine yeni bir düşman ve mücadele alanı bulmuştu. Bu, daha çok Ortadoğu’da yaşama sahasına sahip olan “İslami Terörizm”di. Buna yönelik olarak, yeni ulusal stratejik belgeler¹²⁸ ve ön alıcı savaş (pre-emptive war) gibi yeni

¹²⁷ Samuel P. Huntington, **Biz Kimiz?, Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı**, İstanbul, CSA Global Yayın Ajansı, 2004, s. 3-30.

¹²⁸ <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

mücadele stratejileri geliştirildi. Bu genel yaklaşımlara göre, ABD ulusal çıkarına zarar verebilecek her türlü tehlike daha güçlenmeden yok edilmeliydi. Tehlikenin yok edilmesi gerekirse tek taraflı olarak yapılabilirdi. Bu, ABD'nin küresel egemenliği için hayatiydi.

11 Eylül terörist saldırılarından sonra, Afganistan'a karşı başlatılan askeri harekâta, uluslararası desteği arkasına alan ABD, bu desteği, Saddam rejimine karşı askeri girişimde bulunduğu zaman alamamıştır. Daha önceleri, "Büyük Ortadoğu Projesi" olarak isimlendirilen proje, 2004 Haziran'ında, ABD'nin Georgia eyaletinin Sea Island beldesinde düzenlenen G8 zirvesi ile birlikte, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (Girişimi) adıyla anılmıştır. Sanayileşmiş yedi küresel aktörün (ABD, Britanya, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, Japonya) ve Rusya'nın bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen zirvede, ABD'nin Ortadoğu'nun demokratikleşme projesi olarak sunduğu Büyük Ortadoğu Projesini ele aldılar. Zirvede, Transatlantik ilişkiler, özellikle Irak işgali münasebetiyle tekrar uyuşmazlıklar sergilenmiştir. Bush'un, NATO'nun Irak'ta daha geniş bir rol üstlenmesi gerektiği önerisi, Fransa'nın açık itirazı ile karşılaştı. Zirveye gelişmiş ülkelerin yanı sıra, Türkiye, Ürdün, Irak, Afganistan ve Yemen'den oluşan bazı Ortadoğu ülkeleri de katıldı. Toplantıya davet edilen diğer Ortadoğu ülkeleri ise, İsrail'in Filistin ve ABD'nin Irak işgali nedeni ile toplantıya katılmadılar.¹²⁹

Zirvede göze çarpan gelişmelerden bir tanesi, ABD'nin Ortadoğu ülkelerine kararlılığını hissettirmesiydi. ABD Başkanı George Bush'un eski Ulusal Güvenlik Danışmanı, şimdiki Dışişleri Bakanı, Condoleezza Rice da, Ortadoğu'da demokratik reformların, 'bir yerden başlaması' gerektiğini ifade etti. Rice, brifingde, "Çok basit olarak, bu reformlar daha fazla bekletilemez. İstikrarı sağlama adına özgürlüklerin kısıtlanmasına göz yumma fikri, aşırı eğilimlerin ortaya çıkmasına yol açtı" diyerek, Ortadoğu'da başlatılacak olan yeni siyasal sürecin işaretini vermekteydi.¹³⁰

ABD'nin "Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika" projesine yüzeysel bakıldığında, güzel bir izlenim bırakmaktadır. Çünkü buna göre, Uluslararası terörizme yataklık eden bu bölgenin, tehdit olarak ortaya çıkmasının temel nedeni, Ortadoğu'daki anti demokratik yapıdır. Bu yapının tehdit olmaktan çıkarılması için, bölgenin acilen dıştan demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel bir yeni yapılanmanın gerekliliği ifade edilmektedir. Bunun içinde bölgedeki despot rejimlerin reformu tercih etmeleri için etkin yöntemler geliştirilecektir. İnsan haklarının korunması,

¹²⁹ Radikal, 10.08.2004, www.radikal.com.tr (Dış Haberler)

¹³⁰ Radikal, 09.08.2004, www.radikal.com.tr (Dış Haberler)

okuma yazma oranlarının artırılması, kadınların kamusal alana çekilmesi gibi pek çok somut hedefe ulaşılacak istenmektedir.¹³¹

4. 4. 1. Güç Demokrasisi

Demokrasi, Klasik Yunan Demokrasi Dönemi'nden günümüze kadar, toplumsal ve siyasal mutluluk için ideal olma durumunu günümüze kadar sürdürmüştür. Bu siyasal yapının oluşması birtakım tarihsel bedelleri gerekli kılmıştır. Bugün bu ideal demokrasiye kavuştuğunu düşünen Batı ve özellikle en büyük temsilcisi ABD, bu ideal siyasal yapıyı kendi yöntemleriyle başka bölgelere de yaymayı hedeflemektedir. Bu alanın merkezinde ise Ortadoğu ve çevresi bulunmaktadır. Ortadoğu bu anlamda, 'demokratikleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu hedef bir proje çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Bu projenin görünen ve görünmeyen pek çok nedeni bulunmaktadır. ABD bir taraftan küresel üstünlüğünü sürdürmek için çok boyutlu politikalar izlerken, diğer taraftan da gerçek hedefini kamufle etmek amacıyla 'demokrasi' örtü veya ambalajını kullanmaktan çekinmemektedir. Buna göre tüm kötülüklerin temelinde demokratik olmayan yapı bulunmaktadır. Bu demokratik olmayan yapının neden var olduğu önemli değildir; önemli olan mevcut durumun değiştirilmesidir. Bu kutsal amaç için hiç çekinilmeden askeri güç kullanılmalıdır. Peki, sonuç, sonucun ne olacağı düşünülmüş müdür acaba? Ne yazık ki bu soruya 'evet' demek çok zor. Daha önce, çeşitli iç ve dış dinamiklerin inşa ettiği "Demokrasi", bugün Hegemon Güçlerce askeri yöntemlerle empoze edilmeye çalışılmaktadır. "Büyük Orta Doğu Projesi" ve en son G8 zirvesinde "Geniş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi" olarak değiştirilen isim, bu eylemsel misyonun süslü ambalajını yansıtmaktadır. 2004'te gerçekleştirilen G 8 zirvesinde, gelişmiş ülkeler ve bölge ülkeleri bir araya gelip gündem hakkında görüş alışverişinde bulunmuşlardı. Zirve sonrasında yayınlanan bildirideki , demokrasini dışardan empoze edilemeyeceği görüşü düşündürücüdür. Irak ve Afganistan'daki üzücü gelişmeler ortadayken, bu mesajın anlamsızlığını ortaya koymaktadır.

Bu realiteden hareketle, Orta Doğu'nun "Büyük Ortadoğu Projesi" çerçevesi içinde demokratikleştirilmesi konusu pek çok yönden muğlaklık barındırmaktadır. Cevaplanması gereken sorular vardır: Demokrasi hangi koşullarda gelişebilmektedir? Ortadoğu halkları demokrasi için zorunlu olan asgari koşullara sahipler mi? Ortadoğu halkları demokrasiye inanıyorlar mı? Varsa inananlar,(demokrasiye) ona kavuşmak için bedeller ödemeye hazırlar mı? Demokrasinin empoze edilmesi demokratik midir? Kaotik bir atmosferde demokratik

¹³¹ İdris Bal, Ayfer Selamoğlu, "Büyük Ortadoğu Projesi: ABD, AB, Türkiye ve Bölge", İdris Bal(der), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara, Lalezar (AGAM) Kitabevi, 2006, ss.195-196.

değerler filizlenebilir mi? Hedefe ulaşılmaması durumunda demokrasi ideali ne gibi olumsuzluklarla karşılaşabilir? Ve, en önemlisi askeri yöntemlerle inşa edilmeye çalışılan demokrasi, gerçekten de demokrasi olan inanca hizmet etmekte midir?

Bilindiği üzere, demokratik değer ve kurumlar tarihsel süreç içerisinde gelişebilecek özelliklere sahiptir. Bu değer ve kurumların yeşermesi halkların konum ve eğilimleriyle önemli bir ilişki içerisinde. Halkların(Orta Doğu) konum ve eğilimleri günümüze kadar çok boyutlu despotik güçlerin kontrolü altında kalmıştır. Böyle sıkı bir kontrol altında ezilip büzülmüş olan halklara despotik yöntemlerle demokrasi vaat etmek ne derece rasyoneldir? Bölgenin hassas sosyolojik, ekonomik, siyasal, kültürel özelliklerinin göz ardı edilerek, bölgeye irrasyonel demokratikleşme reçetelerinin sunulması, hem bölge hem de küresel dengeler için çeşitli riskler taşımaktadır. Bugün, Irak ortadadır. İnsanlar demokrasi değil, güvenlik istemektedirler. Bunun için de şiddete başvurmaktadırlar. Bu bir çeşit şiddet kısır döngüsü yaratmıştır. Bu da gerçek anlamda demokratik ilkelere olan inançları tahrip etmiştir.

Batı Demokrasisi yüzlerce yıllık siyasal, sosyal, ekonomik ve natürel serüven sonrasında meydana çıkmıştır.(Rönesans, Reform, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi liberal Hareketler...).Bugün, ABD, yüzlerce yıllık zorlu sürecin meyvesi olan “Demokrasi”yi tehlikeli bir şekilde, bilinen ‘gizli’ amaçları için bir silah olarak kullanmak istemektedir. Bu silah, Ortadoğu’daki siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıya yöneltilmiş ve tetiğe basılmıştır. Etki ve sonuçlar ancak belirli bir süreç sonrasında görülecektir. Ama yine de süreç betimlenmeye çalışıldığında ; Afganistan ve Irak’ın bu özel savaşta modelsel cephe alanı olduğu kolaylıkla görülebilir. Kukla yönetim, taşeron halklar, kaotik yapıdan beslenen radikaller, postmodern pastadan pay alma rekabeti, psikolojik savaş ve onun aracı medya, yıkım, acı ve ölüm gibi özellikler özellikle Irak cephesini yansıtan eksik sözcükler.

Afganistan ve özellikle Irak’ta yaşanan tablo “Büyük Ortadoğu Projesi” hakkında bazı ipuçları vermektedir. Irak’ta karşılaşılan mikro kaotik yapının makro düzeye çıkarılması anlamına gelen “Büyük Orta Doğu Projesi”, küresel dengeleri sarsabilecek riskli potansiyele sahiptir. Böyle bir operasyonel demokratikleştirme programı, Orta Doğu’da demokratik değer ve kurumların yapılanmasını zora sokabilir. Ayrıca, demokrasi, küresel düzeyde bir itibar sarsıntısı yaşayabilir; kaotik yapının derinleşmesi demokrasi karşıtlarını daha da büyütebilir ve bunlar genel sistemin hem güvenliği hem de istikrarı için tehdit oluşturabilir. Bu ayrıca, ABD gücünün en hassas parçası olan “Yumuşak Gücü”nü de zedelemiştir. Oysaki özellikle Soğuk Savaş döneminde, Sovyet despotizmine karşı ABD, özgürlüklerin ve demokrasinin sembolü olarak algılanmaktaydı. Fakat bugün için bunu söylemek çok zor. Bunu, bu çalışma için hazırlanan anketin birinci sorusuna verilen cevaplarda da görmekteyiz.

ABD'ye “emperyalist bir ülkedir” diyenlerin oranı, yüzde 82'iken, ancak yüzde 6 gibi küçük bir oran, ABD için, “dünyaya, demokrasi, insan hakları ve adalet dağıtan bir ülke” demıştır. (Bakınız Tablo 2.) Bu oranlar ayrıca, Pollmark tarafından 2006 yılında Türkiye’de yapılan, anket sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Buna göre, Türkiye kamuoyunun yaklaşık yüzde 82’si ABD hakkında negatif duygular beslemektedir.¹³²

Tablo: 2 Amerikan Gücünün Niteliği

4. 4. 2. Irak*

Saddam Hüseyin, 30 Aralık sabahı Kurban Bayramında, psiko-politik bir hedefe yönelik, idam edildi. Dünya ve Ortadoğu ülkeleri bu ani olayla sarsıldı. İdam haberinin yayılması ile birlikte, Saddam Hüseyin’in kim olduğunu ve neler yaptığını duymayan veya izlemeyen kalmadı. Yine dünyanın dört bir yanında, bu tarihi olaya karşı, çeşitli pozitif ve negatif tepkilerin gösterildiği izlendi. Peki, bu idam işlemi, nasıl analiz edilmelidir? Irak’ı nasıl bir gelecek bekliyor? Ortadoğu’yu nasıl bir gelecek bekliyor? Küresel dengeler bu yeni süreçten nasıl etkilenecek?

İşe ilk sorudan başlanırsa, Irak’ta durum, hiç kimsenin tahmin edemediği bir vaziyete dönüştü. Bu kaotik vaziyet adeta “kara deliği” andırıyor. Kapsama alanına giren her türlü

¹³² İhanan Dağı, **Anti-Americanism, nationalism and the US Congress**, Today’s Zaman, 05.02.2007

* Bu yazı, Ankara Global Araştırmalar Merkezi’nin web sayfasında “Irak nereye doğru sürükleniyor?” başlığıyla (http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=15) yorum köşesinde de yayınlanmıştır. 01.01. 2007

etkeni yutan bir kara delik. ABD politik ve askeri uygulamaları tartışılmaya başlanmıştı. BM, AB, Rusya ve Çin gibi aktörler gidişatı izler bir görünüm arz ediyordu. Irak içindeki Şii-Sünni ve Kürt eksenli yapı, sorunları çözme yerine sorunları türeten bir manzara yansıtıyordu. Irak Çalışma Grubu adı verilen ekip, Irak için yeni sayılabilecek, eleştiri ve öneriler paketi sayılabilecek bir rapor hazırladı. Rapor, Kürt ve Şii gruplarca pek beğenilmedi. Tüm bu olanların akabinde, ne olduysa oldu, Saddam Hüseyin ani bir kararla idam edildi. İdam olayı siyasal ve kimliksel çerçevede, sembolik anlamlar taşımaktadır. Çünkü infaz anı görüntüye alınıyor ve görüntüler tüm dünya ile paylaşılıyor. Görüntüler, sinematografik ve iletisel olarak ele alındığında, şu mesajların alınabileceği söylenebilir: Saddam Hüseyin, (özellikle yandaşlarına sesleniyor) “İran’a (yani Şii’lere) güvenmeyin; “Filistin Arap’tır” (tüm yaptıklarını meşrulaştırma girişimi) diyerek, son nefesini vermeden hemen önce bile, Irak’ın geleceğini etkileyecek mesajlar vermektedir. Ayrıca, idam cezası yerine getirilirken, Şii olduğu söylenen birinin tüm olanlardan Saddam Hüseyin’i sorumlu tutan tepki göstermesi, ikinci önemli ileti olarak görülebilir. Bu görüntülerin neye hizmet edeceği açık: Bu tabii ki etnik ve mezhepsel çatışmanın şiddetlice alevlenmesidir.

Çatışmalar, bundan sonra daha yoğun bir seviyede görülecektir. Liderlerinin ölümünü menkıbeleştiren yaralı Sünni gruplar, eski sistemlerini geri getirme umudu ve intikam duyguları ile Irak’ı yerle yeksan etmeye çalışacaklardır. Çeşitli Şii Gruplar, Ayetullah Sistani gibi liderlerin dinsel engellemelerine rağmen, bu saldırılara cevap vermekten kaçınmayacaklardır. Tekfir paradigması, etki alanını bu zeminde genişletecektir. Kürtler de bu çatışma sisteminin içine siyasal ve ekonomik gerekçelerle dâhil olacaklardır. Kısacası, Irak’ta çatışma ve karmaşa kısa vadede daha da derinleşecektir. İran ve Türkiye’nin alacakları ortak pozisyon gidişatı önemli bir biçimde etkileyebilecektir.

Ortadoğu’da işler artık eskisi gibi yürümecektir. Liderler artık geleneksel yöntemlerle ülkelerini idare edemeyeceklerini anlayacak. Liderliğin, ülkenin bir kesimince değil, her kesimince desteklenmesi gerektiği idrak edilecek, bunun için de gerekli adımlar atılmaya başlanacaktır. Bu bağlamda istikrarsızlaştırıcı faktör olarak kimlik veya kimlikler parça tesirli bomba olmaktan çıkarılmaya çalışılmalıdır. Bu nedenle, birey ve toplumların vicdan potansiyellerini insancıl bir şekilde harekete geçirebilecek kurum, örgüt ve şahsiyetler harekete geçirmelidir.

Küresel aktörlerin karşılıklı bağımlılık olgusunu göz ardı etmemeleri gerekir. İnsanlar artık sadece ekonomik olarak değil, birçok alanda birbirine bağımlı duruma gelmiştir. Bunda teknolojik gelişmenin etkisi büyüktür. İnternet ve uydu iletişimi en önemlileridir. Artık etkileme tek yönlü değildir. Bir misalle izah edilmeye çalışılırsa, demokratik retorikle bir

ülkeyi işgal edip, ülkeye demokrasi yerine yıkım getirirseniz, bu yıkıma karşı oluşacak tepkiler de size, içte ve dışta istenmedik sonuçlar getirebilir. Tüm kürede ABD karşıtlığının yükselmesi ve Cumhuriyetçilerin Kongre seçimlerinde yenilgiye uğraması bu bağlamda ele alınabilir. Bu nedenle, yeniden şekillenme sürecinde olan küresel denge, bu yeni etkenleri göz önünde bulundurmalıdır.

Şii dinselliği, siyasi yapısının merkezine oturtmuş olan İran ile, laikliği siyasal sisteminin temeli olarak gören Türkiye'nin izleyecekleri politikalar çok hayatidir. İran Saddam Hüseyin'inin idamını ABD ve İsrail gibi memnuniyetle karşılayarak Irak ile ilgili rengini açıkça Şii'lerden yana belli etti. Türkiye, tarafsız ama endişeli bir görünüm sergiledi. Başbakan Erdoğan'ın bayram namazı sonrası, Türk Dış Politikasında Irak'ın artık öncelikli konu olacağını söylemesi çok önemli bir gelişmedir. Şii – Sünni eksenli “fay hatları” çerçevesinde, Türkiye ve İran'a biçilmeye çalışılan rollerin getireceği tehlikelere karşı tetikte olmak gerekiyor. Şii – Sünni kutuplaşmasının, hem Ortadoğu hem de küresel istikrar için yıkım anlamına geleceği görülmelidir. Çünkü Sünnilik, Türkiye’de vurgulanmaya çalışıldığı gibi asli bir kimlik değildir. Şiiliğin doktriner ihracı ise İran’a yarardan çok zarar verecektir. Mutlaka bir kimlik inşa edilmesi gerekirse de bu kimlik, dünyadaki herkesimi içine alabilecek evrensel bir kimlik olmalıdır. Bugün için ütopyik görünebilir ama coğrafya, bu tür deneyimlere ev sahipliği yapmış bir tarihselliğe sahiptir.

Irak özelinde ve Ortadoğu’da her kimlikli birim iç sorgulama sürecine girmelidir. Bu, introspektif bir iç pusulanın oluşturulmasını sağlayabilir. Böylece, harici etkilemelerin negatif boyutlarına karşı, dâhilde geliştirilecek sağlam stratejiler izlenebilir. İlave olarak şu söylenebilir: İran ve Türkiye, tehdit algılarımızı daha geniş ve uzun vadeli bir vizyonla oluşturmalıdırlar.

4. 4. 3. Irak Çalışma Grubu Raporu *

Irak'ta neler oluyor? Veya Irak nereye doğru gidiyor? Şeklindeki endişeli soru işaretlerinin havada uçtuğu bir süreçte, 6 Aralık 2006 tarihinde Irak Çalışma Grubu'nun geniş yankı yaratan raporu yayınlandı. Raporun yayınlanması, pek çok kesimde tartışmalara neden oldu. Raporun derin ve geniş yankı oluşturmasının birkaç önemli nedeni var. Birincisi, raporu hazırlayan ekibin eş başkanlarının Cumhuriyetçi Eski Dışişleri Bakanı James Baker ve Demokrat Eski Kongre Üyesi Lee H. Hamilton olmasıdır. İsimlerin önemli olması bu rapora,

* Bu yazı, Ankara Global Araştırmalar Merkezi'nin web sayfasında “Irak Çalışma Grubu Raporu: Ne Anlatıyor?” başlığıyla (http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=13) yorum köşesinde de yayınlanmıştır. 28.12.2006

ayrıca Baker – Hamilton Raporu denilmesine sebep olmuştur. İkincisi, raporun Irak'ta işlerin iyiye gitmediğini ve gidişatın çok kötü olduğunu vurgulamasıdır. Üçüncüsü, mevcut durumun Irak'ı kaosa sürükleyebileceğini, bu nedenle Irak'ta merkezi yapının güçlendirilmesi gerektiği söylenmesidir. Dördüncüsü, ABD'nin, Irak'ta yeni bir diplomatik yaklaşımın sergilemesinin önerilmesidir. Beşinci olarak da, savaşan ABD askeri gücünün, Irak'tan 2008 yılının ortalarına doğru çekilebileceğini dile getirmesidir.

Raporda, ABD yönetiminin dikkatine sunulan 79 öneri var. Raporun, Bush iktidarının mevcut politikalarını etkileyebilme gücünü, zaman gösterecek. Aslında, ABD'nin Irak politikasına ışık tutması için pek çok kurum ve kesim tarafından raporlar hazırlanmaktadır. Bu raporların, sorunların tespiti ve öneri zenginliği bakımlarından Irak Çalışma Grubu Raporu'ndan pek de aşağı kalır yanları olmamalarına rağmen, bu kadar geniş ve derin etki yaratamamıştır. Tartışmalara neden olan genel tespitlerden bir tanesi, Irak'taki mevcut durumun devam etmesi durumunda, sonuçların çok yıkıcı olacağı ve kaosun derinleşeceği uyarısıdır. Bunun devamında ise hükümetin dağılması ve insani felaketlerle karşılaşılması kaçınılmaz hale geleceği bildirilmektedir. Felaketler komşu ülkeleri de içine alarak Sünni-Şii eksenli çatışmayı bölge geneline yayabilir. El- Kaide'nin böyle bir durumdan propaganda faaliyetlerini genişleterek nemalanabileceği uyarısı yapılıyor.

Irak'taki istikrarı bozan en önemli neden olarak, asker sayısının yetersiz olmasından öte, ulusal bir uzlaşma mekanizmasının olmaması gösteriliyor. Bunun temel nedeni ise mezhepler arası çatışmalar işaret ediliyor. Mezhepler arası çatışmayı da pek çok iç ve dış faktörün etkilediği belirtiliyor. Özellikle komşu devletlerden Suriye ve İran bu konuda suçlanıyor. Iraklı liderlerin gelişmelere mezhepsel ve etnik bir perspektiften yaklaşımlarının da sorunları derinleştirildiğinin altı çiziliyor. Bu nedenle, istikrarın inşa edilmesi için ulusal uzlaşmaya ulaşılması gerektiği bildiriliyor. Ulusal uzlaşma ile birlikte ulusal uzlaşmanın alt yapısı sayılabilecek, Siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri yapının güçlendirilmesi zorunlu gösteriliyor. Yargı sisteminin güçlendirilmesi, petrol üretim ve dağıtım sisteminin inşası, hükümet çalışanlarının eğitimi ve istihbarat yeteneklerinin güçlendirilmesi yapılması gerekenlerden bazılarıdır. Bu güçlendirme çabasının merkezi bir karakterde olması gerektiği vurgulanıyor. Çünkü rapora göre, Irak'ta ki merkezi yapı yerine, yarı otonom üçlü bir yapının gelmesinin istikrarı daha da bozacağı belirtiliyor. Buna göre, bu tür bir gidişatın ülke içindeki nüfus hareketliliği ve karmaşıklığını derinleştireceği ve istikrarsızlığın süreceği öngörülüyor.

Raporda ilgi çeken bir diğer önemli nokta ise algılama biçimi ile ilgilidir. Raporun mezhepleri veya siyasi grupları (Kürtler) yekpare bir şekilde ele almasıdır. Oysaki bilinmektedir ki mezhepler ve siyasi gruplar arasında bir yekparelik söz konusu değildir.

Örneğin, Kürtler, Şii-Sünni, İslamcı- Laik, KDP – KYB gibi pek çok alt kategorilere ayrılabilir. Bu kategorizasyon Sünni, Şii ve hatta Türkmenler için bile yapılabilir. Bu genel algılama bağlamı ile ilintili olarak, raporda, Türkiye için Büyük “Sünni Devleti” denmesi dikkat çekicidir. Bu yaklaşımda da algısal eksiklikler göze çarpmaktadır. Türkiye’yi, geleneksel Sünni devletin temsilcisi olarak ele almak ve tüm küre düzeyinde çeşitlilik arz eden Sünni pratiklerle aynı kefeye koymak düşündürücüdür.

Raporda eleştirilmesi gereken kısımlardan biri de İran ile ilgili çelişkili görüş ve önerilerin bulunmasıdır. Bir taraftan Irak’taki istikrarsızlığın temel unsurlarından bir tanesi olarak gösterilirken, diğer taraftan da geliştirilmesi önerilen yeni diplomatik yaklaşım çerçevesinde Irak’ın yeniden yapılandırılmasında, İran’ın da sürece dâhil edilmesi öneriliyor. BM Güvenlik Konseyi’nin İran ile aldığı son yaptırım kararını da düşünürsek, İran’ın olası bir diyalog çağrısını ne kadar ciddiye alacağı belirsizdir. BM kararını, Irak cephesinde yaşanan ABD – İran mücadelesinin, uluslararası diplomasi alanındaki bir yansıması olarak da görebiliriz. Bu bağlamda, diplomatik cephede kısıkaç altına alınmış olan İran’ın, Irak’ta rakiplerinin istediklerini yapması şimdilik pek mümkün gözükmemektedir.

Rapora, açıktan en çok negatif tepkiyi veren Kürtler olmuştur. Kürtlerin en çok kızdığı düşünceler: Irak’ta merkezi yapının güçlendirilmesi gerektiği, petrol gelirlerinin de bu merkezi yapı tarafından toplanmasının ve ABD askerlerinin 2008 ortalarına doğru artık Irak’ı terk etmelerinin önerilmesidir. İkinci büyük tepkiyi de İsrail vermiştir denilebilir. Çünkü rapora göre, Irak’ı Ortadoğu bütününden görmek gerekiyor. Bu nedenle, Arap- İsrail anlaşmazlığının sona ermesi için ABD’nin doğrudan müdahil olması gerekiyor. Bu bağlamda, İsrail’in, ABD tarafından çözüm için ikna edilmesi gerektiği bildiriliyor. Çünkü Arap – İsrail anlaşmazlığı, Irak’taki istikrarsızlığı etkileyen unsurlardan biri olarak ele alınıyor. Bu nedenle, Suriye ile diyalog öneriliyor. İsrail’in bu rapora negatif tepki göstermesi bu çerçevede olmuştur. Türkiye, rapora ilgili sessiz kalmayı tercih etmiştir.

Irak’ta meydana gelen olaylara, klasik kim kazandı ve kim kaybetti penceresinden bakmak yanıltıcı olabilir. Evet, Bush’un dediği gibi, ABD “kazanamadı” ama aynı zamanda da, “kaybetmedi” de (şimdilik). Yaklaşım ilk bakışta çelişkili görünse de, anlamsal bir boyuta sahip. Gelişmelere farklı konumlardan bakılabilirse anlam yakalanabilir. Bu çerçevede, klasik savaş modelinin sona erdiği yaklaşımının tartışılması önemlidir. Çünkü yeni savaş biçimi, pek çok unsura sahip. Askeri savaş, bu genel savaş modelinin sadece bir unsurudur. Diplomatik, ekonomik, kültürel, teknolojik, psikolojik ve tarihsel gibi pek çok unsurlar da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca savaşın bir de zaman boyutu var. Savaşların sonuçlarını yeni zamansal algılama ve sonucun çıkara (daha çok ulusal) uygunluğu çerçevesinde

değerlendirmek gerekir. Değerlendirmeler de ancak zaman çizgisinin savaşın sonunu veya sonuçlarını gösterdiği anda yapılabilir. Bu paradigma ışığında, Irak'ta zamansal çizginin neyi işaret ettiğine, sonuçların hedeflerle örtüşüp örtüşmediğine ve en önemlisi istenen hedeflerin istenmedik sonuçlar çıkarıp çıkarmadığına bakmadan, mutlak değerlendirmelerden kaçınmak gerekir.

Baker& Hamilton Raporu için şunlar söylenebilir. Irak Çalışma Grubu Raporu, genel olarak Irak'ta işlerin pek iyiye gitmediğini belirtmekte, mevcut yapının devamının beraberinde kaos ve çöküşü getireceğini söylemektedir. Bu durumun devam etmesinin önlenmesi için ulusal bir uzlaşının oluşturulması gerektiğini, ulusal uzlaşının ise özellikle dıştan yeni bir diplomatik hareketla mümkün olabileceği ve ABD askerlerinin Irak'taki rollerinin değişmesi ve savaşın güçlerin 2008 ortalarına doğru çekilmesi gerektiğini bildirmektedir. Irak'a tek taraflılığı ilke edinip giren ABD'ye bir çeşit çok taraflılık önerilmektedir. Ayrıca, ABD'nin savaşın askerlerinin 2008'de çıkması gerektiğini söyleyen rapor, ABD askerlerini askeri hedef olmaktan çıkartan, onlara cephe arkası ve operasyonel görevlerin üstlenilmesi gerektiği bildiriliyor. Buradan da ABD'ye Irak'tan çık denilmediği görülüyor.

4. 4. 4. ABD'nin Yeni Irak Stratejisi *

ABD, Irak'ta beklemediği direniş ve zorluklarla karşılaşınca ne yapacağını bilmez bir görünüm vermeye başlamıştı. Irak'ta yükselen şiddet olayları ve Uluslar arası arenada yükselen ABD aleyhtarlığı gibi gelişmeler, ABD'yi yeni yollar aramaya teşvik etti. Baker&Hamilton Raporu bunun ilk işareti gibiydi. Akabinde ise, Bush iktidarının yeni açılımları açıklandı. Bu, "Yeni Irak Stratejisi"ydi . Yeni gibi görünen ABD'nin bu yaklaşımı, stratejik bir açımdan çok, taktiksel bir görünüm yansıtıyordu. Bu taktiksel hamlenin ne tür bir sonuç vereceği henüz bilinmiyor. Bush bu nedenle, halkından biraz anlayış ve sabır istemiştir. Çünkü girişimin sonuç verip vermemesini zaman gösterecektir. Buna göre, askeri gücün, 21.500 ek birliklerle güçlendirileceği bildiriliyor. Temel hedef olarak da Bağdat ve Sünni bölge Anbar bölgesi gösteriliyor. ABD'yi bu yeni girişime iten pek çok sebep var. Bu nedenlerin en göze çarpanları şunlardır: ABD'de artan Irak'a asker gönderme karşıtlığı, Kongre seçim sonuçlarının Cumhuriyetçiler'in aleyhinde sonuçlanması, Irak'taki çatışmanın

* Bu yazı, Ankara Global Araştırmalar Merkezi'nin web sayfasında "ABD'nin Yeni Irak Stratejisi ve Türkiye" başlığıyla (http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=33) yorum köşesinde de yayınlanmıştır. 14. 01. 2007

kaosa dönüşmesi, dünya genelinde ABD karşıtlığının artması ve savaşın mali yükünün hissedilemeye başlaması gibi nedenler tetikleyici unsurlar olarak kabul edilebilir. Baker&Hamilton Raporu'nun sunulması da, Bush ve ekibini, yeniden sorgulama ve yeni bir şeyler yapma yönünde itici bir güç olmuştur, denilebilir. Ayrıca, Bush'un yeni taktiksel planını açıklamayı, Saddam Hüseyin'in idamı sonrasında bırakması gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntıdır. Bush'un ve ekibinin açıklamalarını yorumlayan pek çok kişi, Bush'un, Baker & Hamilton Raporunda işaret edilen, asker çekme önerisinin, aksi yönde bir karar aldığı vurguluyorlar. Bu nedenle, Bush'un, Baker&Hamilton Raporunu, pek dikkate almadığı sonucuna varıyorlar.

Oysa ki, Baker&Hamilton Raporu dikkatlice incelenirse şu görülür. Rapor özellikle, Irak'ta işlerin iyi gitmediğini bildirmekte, bu nedenle yeni politikaların izlenmesi gerektiğini vurgulamakta, bunun içinse ABD'nin öncelikle mevcut durumu düzeltmesi için askeri önlemler alması gerektiğini işaret etmektedir. Bu önlemler sonrasında ise 2008 ortalarına doğru tedrici bir askeri geri çekilmenin olmasını istemektedir. ABD Savunma Bakanı Robert Gates'in, "Irak'a takviye asker gönderilmesini öngören yeni planın başarılı olması halinde bu yıl, Irak'tan asker çekmeye başlayabileceklerini" söylemesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu bir anlamda kısmi bir niceliksel indirimi ve köklü bir niteliksel değişimi işaret etmektedir. Köklü niteliksel değişim ise ABD askerlerini hedef olmaktan çıkaracak, koordinatörlük rolünü ve ABD askerlerinin Irak güvenlik birimlerinde yerleşmiş olmasını (embedded) göstermektedir.

İran ve Suriye'ye sert çıkışlarda bulunulması da bu genel yeni taktiksellik içerisinde ele alınabilir. Bu tür sert görünümlü üsluplar diplomasi de her zaman görülebilecek araçlardır. Küresel düzlemde, BM kararı ile İran'ı köşeye sıkıştırırken, Irak özelinde ise, İran'a ve Suriye'ye sert çıkılarak olası yeni bir diplomatik süreç için avantajlı konum elde etmek istenebilir.

4. 5. Sonuç:

ABD gücüne yön ve şekil veren teorik ve stratejik yaklaşımları çok iyi irdelemek gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya güç sahnesine süper güç olarak çıkan ABD gücünü, Soğuk Savaş döneminde Kennan'ın "Çevreleme" politikası etkilemiştir. ABD'nin bu politikası hem ABD gücüne yön vermiş hem de küresel sistemi etkilemiştir. Medeniyetler Çatışması paradigması da Soğuk Savaş sonrası sistemik bir geçiş süreci içerisinde ortaya çıkarılmıştır. Bu genel sistemik yaklaşıma göre, uluslararası sistemde

aktörler arası ilişkileri dinsel temelli medeniyet kimlikleri şekillendirecektir. Bu şekillenme, medeniyetler arası gerilim veya çatışmaya dayanacaktır. Bu çatışmanın tarafları “Batı” ve “Doğu” olacaktır. “Batı”yı “Judeo-Christian” yapı temsil edecekken, “Doğu”yu da daha çok İslami bir blok koruyacaktır. Huntington bu genel tezi çerçevesinde dünya üzerindeki çatışma “fay hat”larını işaret etmektedir. Bu hatlarda çatışma kaçınılmazdır. Huntington’un Medeniyetler Çatışması yaklaşımı özellikle 11 Eylül terörist saldırılarından sonra pek çok tepki ve ilgi toplamıştır.

Huntington, modern kâhin gibi “Medeniyet” kavramına, statik bir anlam yükleyerek, gelecek hakkında temennilerini ve ABD yönetimi için de uyarılarını bildirmiştir. Bu durum, Soğuk Savaş sonrasının “geçiş süreci”nin gerilimli geçeceğine işaret etmektedir. Balkanlar, Kafkasya, Afrika, Asya ve Ortadoğu’daki çatışmalar bu görüşü güçlendirmektedir. Afganistan ve Irak’a yapılan müdahaleler de bu çerçevede değerlendirilebilir. Soğuk Savaş Dönemindeki katı sınırların bile kültürleri ve medeniyetleri sınırlandıramadığı bir realiteden hareket edersek şöyle söyleyebiliriz: Ekonomik, teknolojik, ekolojik gelişmeleri göz ardı ederek çok boyutlu nedenleri barındıran “çatışma” olgusunu bir tek “Medeniyet” kavramı ile açıklamak ne derece bilimseldir “Medeniyetler Çatışması”, ABD Ulusal Çıkarları için, Soğuk Savaş sonrasının muğlak yapısını belirginleştirme amacıyla hazırlanmış bir çeşit yol haritasıdır. Nitekim özellikle 11 Eylül sonrası ABD küresel politikası analiz edildiğinde bu yargıyı destekleyecek bulgularla kolaylıkla karşılaşılacaktır.

Güç ilişkileri sürecine damgasının vuran bir başka önemli etmen de kimlik olgusudur. Güç ilişkileri veya çarpışmaları kimlik odaklı bir görünüm vermeye başlamıştır. Derin ve karmaşık bu güç ilişkilerinin iyi idrak edilebilmesi sağlıklı bir kimlik analizini gerektirmektedir. Kimlik olgusu bu anlamda küresel, bölgesel, ulusal, kurumsal ve bireysel düzeylerde kendisini farklı dozalarda hissettirmektedir. Küresel güç değişiminin yaşandığı bu süreçte aynı zamanda küresel kimlik krizi yaşanmaktadır. Bu durum, öyle bir aşamaya gelmiştir ki stratejistlerin güç formülasyonlarında artık güç olgusu da önemli bir güç unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle kimlik olgusunun nasıl algılanacağı e ona nasıl yaklaşılacağı çok önemli bir mesele olarak görünmektedir.

ABD gücüne yön veren bir başka unsur ise “Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi”dir. Buna göre ABD, küresel gücünü koruyabilmek, olası rakiplerini güçlenmeden etkisizleştirmek ve küresel enerji kaynaklarını kontrolü altında tutmak için bu projeyi uygulamaya geçirmeye çalışmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için Ortadoğu’nun “demokratikleşmesi” alt hedefini, üst hedef olarak göstermeye çalışmaktadır. Buna göre Ortadoğu siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak “yeniden yapılandırma” sürecine

koyulmuştur. Bu projenin en önemli bir ayağı olan Irak, bu projeye olan inancı ortadan kaldırmıştır. Bu durum çok tehlikeli bir durum teşkil etmektedir. Demokrasi ve özgürlük gibi evrensel değerlere olan güven ve inancın tekrar elde edilmesi oldukça zor olacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

11 Eylül 2001 Sonrasında Amerikan Gücü

5. 1. Giriş

Bu bölümün temel gayesi 11 Eylül terörist saldırıları sonrasındaki Amerikan Gücünü irdelemeye çalışmaktır. Soğuk Savaş sonrasında küresel güç sistemi içerisinde tartışmasız bir konuma yerleşen ABD gücüne, hiç beklenilmeyen bir zaman ve mekanda teröristlerce saldırıda bulunulması, bu güç ile ilgili olumlu-olumsuz pek görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gücün küresel güç sistemi içerisindeki başat konumu nedeniyle, bu gücün şuanki konumunun doğru analizi oldukça önemlidir. Doğru bir analiz, geleceğe yönelik doğru öngörülerde bulunabilmeyi sağlayabilmektedir.

Bu bölümde ilk olarak, 11 Eylül sonrasında Amerikan Gücünün yansımaları ve yönelimleri mercek altına tutulacaktır. 11 Eylül sonrası inşa edilmeye çalışılan yeni güvenlik konsepti ve bu konsept çerçevesinde geliştirilen yeni askeri ve siyasi stratejiler tartışılmaya çalışılacaktır. İkinci olarak ise, ABD gücünün gerileme sürecine girip girmediği ele alınacaktır. Buna göre, önde gelen düşünürlerin görüşleri etrafında ABD gücünün eğilimleri mercek altına alınmaya çalışılacaktır. Bölümde üçüncü olarak da, ABD gücünün varoluşsal parçası olan ekonomik yapısı incelenmeye çalışılacaktır. ABD ekonomisinin nereye doğru ilerlediği ve bu ekonomik yapı hakkında ileri sürülen görüşler etrafında değerlendirmeler yapılmaktadır. Üçüncü bölümden sonra ise, ABD gücüne rakip olarak gösterilen ve hakkında pek çok iddiada bulunulan Çin karşılaştırmalı bir metotla ele alınmaya çalışılacaktır. Çin'inden sonra ise Avrupa Birliği'nin ABD'nin karşısına bir rakip olarak çıkıp çıkamayacağı tartışılacaktır. Avrupa Birliği'nin elindeki avantajlar ve dez avantajlar çerçevesinde gelecekte küresel bir rol üstlenip üstlenemeyeceği hususu işlenecektir. AB'den sonra ise son olarak, ABD gücünün önemli bir parçası olan Hollywood ve Hollywood'un ABD' gücüne verdiği hizmetler analiz edilecektir.

5.2. 11 Eylül 2001 Sonrasında Amerikan Gücü

ABD, 1940'lı yıllardan itibaren olanakları ve gücü çerçevesinde küresel jeopolitik hâkimiyet temelinde politik bir yol izlemiştir. Bu çerçevede ABD, Sovyetleri olduğu kadar müttefiklerini de (Almanya ve Japonya) denetim altında tutarak, kendisine meydan okuyacak bir gücün ortaya çıkmasına mani olmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 11 Eylül saldırıları ABD'ye uluslararası sistemi kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirme isteğini doğurmuştur. Bu doğrultuda yeni bir genel güvenlik konsepti de oluşturulmuştur. W. Bush yönetiminin ABD'nin genel güvenlik politikalarında önemli değişikliklere hazırlandığı yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin (National Security Strategy of the United States) Eylül 2002 öncesinde şekillenmişti. Fakat bu stratejinin uygulamaya geçmesi belgenin açıklanmasıyla olmuştur. Bu bağlamda, ABD artık çıkarları için çok taraflılık prensibi yerine tek taraflı bir yaklaşımı benimsemiştir. Preemption (öne alma) stratejisi bu genel güvenlik stratejisi içerisinde biçimlendirilmiştir. Bunun oluşmasında yeni-muhafazakarların (neo-conservative) çok büyük payları vardır. İçine girilen yeni yüzyılı “Amerikan Yüzyılı” yapmayı amaçlayan bu yeni muhafazakâr ideologlar ve siyasetçiler, bir önceki yüzyılda dengeye ve kontrole dayalı politikaların sınırlandırıcılığından kurtulması gerektiğini savunmaktadırlar. Yeni-muhafazakârlar özellikle Reagan dönemiyle birlikte Amerikan yönetiminde etkili olmaya başlamışlardı. Clinton döneminde bu etkiler görece olarak azalmıştı. Oğul Bush iktidarı ve 11 Eylül saldırıları sonrasında ise meydan, yeni-muhafazakârlara kaldı, denilebilir. Richard Perle, William Bennet, Paul Wolfowitz gibi ünlü yeni-muhafazakârlar, 2000 seçimleri öncesinde oğul Bush'a sunulmak üzere ‘Present Dangers’ isimli bir rapor-kitap hazırladılar. Bu Kılavuza göre, Irak, Çin, K. Kore ve İran'da rejim değişikliği için çalışılması, ulusal füze savunma sisteminin inşa edilmesi, silahların sınırlandırılması görüşmelerinden geri çekilme, savunma harcamalarının artırılması ve Amerikan liderliğinin korunması gibi bazı tavsiyelerde bulunuluyordu. Bunların yanında, geleneksel tehdit-merkezli askeri savunma doktrininden olanak-olasılık merkezli bir yaklaşıma geçişin önemi işaret ediliyordu. Böylece savunmada, önleme'den (prevention) öne-alma'ya (preemption) geçilmeliydi. Bu çerçevede ABD artık kendisine yönelebilecek tehditleri daha tehdit ortaya çıkmadan önlemeye yönelik bir savunma stratejisi oluşturuyordu. Böylelikle saldırıdan sonra gerçekleşen meşru müdafaa yerine ABD, saldırı tehdidi oluşmadan, bu yönde bir niyet olduğu iddiasıyla öne-alma stratejisini benimsiyordu. Irak işgalini bu çerçevede ele almak gerekir. Ayrıca, yeni-muhafazakârlar için söylenebilecek bir

şey de Evangelist ya da Judeo-Christian etkilerle hareket ettikleridir. Bu özellikle ABD Başkanının sözlerine de yansımaktadır. Şeytan üçgeni ya da ekseni ve “Crusade against terörizm” gibi ifadeler bunlara örnek olarak gösterilebilir.¹³³ Bu dinsel ve ideolojik yaklaşım aynı zamanda kendini olumlayan ve ötekini dışlayan bir sosyo-politik bir atmosfer meydana getirmişti. Güvenlik odaklı bir yapıdır söz konusu olan. Ulusal çıkarlar için özgürlüklerin ve demokrasinin ayaklar altına alınabildiği bir süreç. Bu genel atmosferde politik eylemlere yön veren en önemli öge korku olarak göze çarpmaktadır. Bu durum pek çok kimsenin tepkisini çekmektedir. ABD'nin ünlü stratejisti Brzezinski bile bu durumdan rahatsız olmuştur:

‘Teröre karşı savaş’a sürekli atf yapmak bir temel amacı yerine getirdi: Korku kültürünü harekete geçirdi Korku, aklın önüne geçer, duyguları şiddetlendirir ve demagog politikacıların izlemek istedikleri politikalar doğrultusunda kamuoyunu seferber etmelerini sağlar... Amerika'nın bir gerçek demokrasi olduğuna göre, yapıcı bir küresel siyaset izleyebilmesi, son tahlilde, iyi enforme olmuş bir kamuoyuna sahip olma yeteneğiyle ilgilidir Buna rağmen, kararlarını halk iradesi zemininde alan dünyanın tek süper-devleti, dünya hakkında şaşırtıcı ölçüde cahil. Amerikan halkının büyük çoğunluğunun dünya tarihi ve coğrafyası hakkında pek az bilgisi var. Ne yazılı medya ne de televizyon haberleri bu durumu pek düzeltmiyor ve eğitim sistemi, sözü edilen bu iki disiplin konusunda özellikle zayıf. Amerikan yüksek öğrenim gençliğinin ancak yüzde 1'i ülke dışında eğitim görüyor ve çoğu, diğer ülkelerin nerede olduğuna ilişkin en ufak bir fikre sahip değil. 2002 yılında National Geographic Society tarafından yapılan bir çalışmanın bulgularına göre, genç Amerikalıların yüzde 85'i Irak ve Afganistan'ın yerini harita üzerinde gösteremiyor, yüzde 60'ı İngiltere'nin yerini bulamıyor ve yüzde 29'u hatta Pasifik Okyanusu'nu işaret edemiyor. Dahası, pek az Amerikalı gelecekte uluslararası açıdan önemli olacak Çince ve Arapça dil öğrenimi görüyor. Korku tarafından kolaylıkla güçlendirilen kamusal cehalet, dünyada Amerika'nın nasıl yapıcı bir rol oynayabileceğine ilişkin ciddi bir tartışmanın yapılabilmesi konusunda olumsuz şartlar yaratıyor...¹³⁴

Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırılarından sonra gerçekten de yepyeni bir sürecin içine girmişti. Bu yeni süreçte, dünya, bir taraftan bilgi devrimini yaşarken, diğer taraftan da yeniden yapılandırılmaya çalışılıyordu. ABD, böyle bir belirsiz bir süreçte hem kendi gücünü korumak hem de gücünü daha da etkinleştirmek istemektedir. Bu hedefe yönelik olarak siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel pek çok farklı stratejiler izlemeye çalışıyor. Aslında bu hedefin temeli 1980'li yıllara kadar da götürülebilir. Fakat bugün, bu hedef daha çok kişi tarafından tartışıldığından ve bu hedefe yönelik politikaların dünyada pek çok kişiyi etkilemesi gibi nedenlerle daha derinlemesine ele alınmasına sebep olmaktadır. ABD gücü nedir? ABD gücünün geleceği ne olacaktır? ABD

¹³³ Mustafa Aydın, “Amerika Dünyadan Ne İstiyor ? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”, **Stradigma Dergisi**, Sayı 4, Mayıs 2003

¹³⁴ Cengiz Çandar, “Amerika ve Türkiye; Korku ve Cehalet...”, **Hürriyet Gazetesi**, 30.03.2007

gücü ile küresel sistem arasında ne tür bir ilişki vardır gibi sorular, kafaları kurcalayan sorular olarak göze çarpmaktadır.

ABD gücü ile ilgili pek çok fikir ve yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan en göze çarpan bir tanesi de Paul Kennedy'nin yaklaşımıdır. Paul Kennedy, ABD gücü hakkında, Soğuk Savaş, son demlerini yaşarken yazdığı; “Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü” isimli kitabında, ABD'nin görece bir çöküş sürecine girdiğini bildirmekteydi. Bu iddiasını o dönemin hızlı değişen küresel dinamiklerine, Amerikan çıkarları ile kapasitesi arasındaki farka, ABD bütçesinin o günkü kötü konumuna, ABD'nin üretim gücünün görece azalmasına ve en önemlisi özellikle ekonomik meydan okuyucuların ortaya çıkışına dayandırmıştı.¹³⁵ Buna göre, en büyük meydan okuyucu Japonya gösterilmekteydi. Japon ekonomisinin hızlı yükselişi, ABD – Japonya ekonomik ilişkilerinin Japonya lehine gelişmeler sergilemeleri gibi durumlar, Japonya'nın ABD'ye karşı olası bir meydan okuyucu olabileceği kanısını güçlendirmişti. Soğuk Savaş'ın beklenmedik bir şekilde sona ermesi sonucu karşılaşılan yeni durum ve Japon ekonomisinin 1990'lı yıllarda görece bir durgunluğa girmesi ve Çin'in önlenemeyen yükselişi gibi nedenler, Kennedy'nin tezini kısa vadede çürütmüştür. Ayrıca, 1990'lı yıllar, Kennedy'nin tezinin aksine, ABD'yi özellikle, Clinton yönetiminde süper güç konumuna getirmiştir. Clinton dönemini bu anlamda pek çok kesim ABD gücünün bir zirvesi olarak işaret etmektedirler. Askeri gücü de ABD üstünlüğünün önemli bir parçasıdır. ABD'nin askeri giderleri, dünya askeri harcamalarının yarısına yakındır.¹³⁶

Clinton yönetiminde göze çarpan özelliklerden biri, ABD politikalarının çok taraflı bir biçimde uygulanmasıydı. Bu çok taraflılık “ikna”ya ve “rıza”ya dayanmaktaydı. Körfez savaşı ve Balkanlar'a müdahale çok taraflılığın bir yansıması gibiydi. Bununla birlikte ABD ekonomisi küresel ekonomide benzeri görülmemiş bir hâkimiyet kurdu.¹³⁷ Bu durum 11 Eylül saldırılarına kadar sürecekti. Çünkü bu beklenmedik şok edici saldırıdan sonra ABD politikalarında genel düzeyde bir sarsılma ortaya çıkmıştı. Bush yönetimi bu saldırının etkisi ile tek taraflı bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu tercih özellikle Irak'ın kararlı bir şekilde uluslararası hukuk düşünülmesizce işgal edilmesinde gözlemlenmiştir. Fakat ABD'nin Irak işgalinden sonra karşılaştığı terörizmle harmanlanmış ulusal direniş ve Irak'ın işgal gerekçelerinden olan kitle imha silahlarının Irak'ta bulunamayışı hem ABD içerisinde hem de tüm dünyada tepki almıştır. Bu durum, Bush'u, tekrar seçildikten sonra, “rıza”

¹³⁵ Kennedy Paul, *The Rise And Fall Of The Great Powers Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York, Random House, s. 514-540

¹³⁶ Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, s. 87

¹³⁷ Alan Greenspan ile Stephen S. Roach tarafından yapılan söyleşi, *Foreign Policy Küresel Politika, Ekonomi ve Fikirler Dergisi*, Mart/ Nisan 2005

arayışına sevk etmeye itmektedir. Bunu, seçimlerin hemen akabinde “transatlantik” ilişkilerin tekrar güçlendirilmesine yönelik çabalarında kolaylıkla hissedebiliriz. Fakat bu ilişkilerin eski haline dönmesi zaman alacak gibi görünmektedir. Ayrıca, ABD’nin Irak işgalini eleştiren Baker&Hamilton raporu da ABD’yi açıkça “ikna” siyasetine davet eden belge niteliğini taşımaktadır.¹³⁸

1815 Viyana Kongresi’nden sonra uluslararası politikada büyük güç olan İngiltere’nin gücünü etkileyen faktörlerden en önemlisi Sanayi Devrimiydi.¹³⁹ II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılandırılan uluslararası sistemde büyük güç olarak temayüz eden ABD gücünü etkileyen önemli belirleyicilerinden biri de enformasyon devriminin olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁰ Bu devrim internetin keşfine dayanmaktadır. Bu devrim tüm dünyayı pek çok bakımdan etkilemiştir. Devrimin merkezinin ABD olması ona avantaj sağlamıştır. Fakat devrimin tüm dünyaya yayılması ve bu yayılma sonucu internetin tüm dünyada kullanılması bu merkezi konumun geçiciliğinin karinesidir. Çünkü özellikle Hindistan, Japonya ve Çin’deki bilişim teknolojisindeki gelişimler örnek olarak verilebilir. Sanayi devriminin ortaya çıkışı, yayılışı ve etkisine bakılıp, enformasyon devrimi ele alındığında henüz enformasyon devriminin içinde olduğumuz çıkarılabilir. Bu nedenle politika yapıcılarını politikalarını dizayn ederken bu devrimin olası etkilerini mutlaka göz önünde tutmalıdırlar.

Alan Joxe, ABD gücünü “stratejik küresellik” kavramı ile açıklamaya çalışır. Ona göre “stratejik küresellik” evrensel bir imparatorluğun ürünüdür. Bu güç veya stratejik küresellik askeri işlerde devrim (RMA-Revolution in Military Affairs) ile beraber yürümektedir. RMA, bilgi hâkimiyeti yoluyla post-nükleer dünya sistemi üstünde Amerikan askeri varlığının mutlak üstünlük kurma çabasında kullanılan elektronik devrimin yükselişini yansıtır. Bilgi-iletişim devriminin askeri araçlara uygulanması hem ABD savunmasını modernleştirmektedir hem de ABD gücünün küresel “sürekli kontrol” becerisini güçlendirmektedir. Özetle Joxe bilgi teknolojisinin gelişimi ve kullanımını ABD gücünün en hassas ögesi olduğunu belirtir.¹⁴¹

Kupchan’a göre ise ABD, gücünün sürmesini sağlayacak, büyük ve sağlam strateji belirleyecektir. Bu, siyasal var oluşu için hayatidir. Bu da ancak geleceğin bir haritasının çizilmesi ile mümkündür. Bu haritada fay hatları belirginleştirilmeli ve her türlü olasılık haritaya yansıtılmalıdır. Kupchan, bu haritayı ya da strateji belgesini inşaat projesine benzetmektedir. Nasıl ki bir inşaat mühendisi deprem, aşınma, sarsıntı gibi her türlü negatif

¹³⁸ Bknz. http://www.anaraagam.com/haber.php?op=1&haber_no=86

¹³⁹ Hippler Jochen, *Pax Americana ? Hegemony or Decline*, London, Pluto Press, 1994 s 3

¹⁴⁰ Nye S. Joseph, *The Paradox of American Power-Why The World’s Only Power Can’t Go Alone*, Oxford, Oxford University Press, 2002, s. 41

¹⁴¹ Joxe Alain, *Kaos İmparatorluğu*, İstanbul, İletişim, s. 134

olasılığı göz önünde bulundurup bina projesi hazırlıyorsa; politika oluşturucularının da bu şekilde ekonomik, toplumsal, siyasal, askeri ve doğal felaketleri göz önünde bulundurup politika, daha doğrusu strateji belirlemeleri gerekmektedir.¹⁴² Aslında kulağa çok hoş gelse de gerçekleştirilebilmesi çok zor bir durumdur. Hele böyle değişimin çok ani ve belirsizliğin bile başlı başına değişken olduğu bir süreçte o tarz stratejilerin çizilmesi zor hatta imkânsız görünmektedir.

Tablo: 3 Lider Devletler ve Güç Kaynakları, 1500 – 2000¹⁴³

Dönem (Yüzyıl)	Devlet	Temel Kaynaklar
16. YY	İspanya	Külçe altın, sömürgelerle yapılan ticaret, paralı askerler, hanedanlık bağları
17.YY	Hollanda	Ticaret, sermaye pazarları, donanma
18.YY	Fransa	Nüfus, kırsal sanayi, kamu yönetimi, ordu, kültür (yumuşak güç)
19 YY	Britanya	Sanayi, politik birlik, finans ve kredi, donanma, liberal kurallar(yumuşak güç), ada yerleşimi (savunma kolaylığı)
20. YY	ABD	Ekonomik büyüklük, bilimsel ve teknik liderlik, yerleşim, askeri güçler ve ittifaklar, evrenselci kültür ve liberal uluslar arası rejim (yumuşak güç)
21. YY	ABD	Teknolojik liderlik, askeri ve ekonomik büyüklük, yumuşak güç, uluslararası iletişim ağının düğüm noktası

Bilindiği üzere, önceki bölümlerde güç tarif edilmeye çalışılırken, gücün özellikle dinamik boyutunun altı çizilmeye çalışıldı. Yani güç zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğramaktaydı. Gücü oluşturan unsurlar niceliksel ve niteliksel bakımlardan değişebiliyorlar.¹⁴⁴ Bu bağlamda, ABD gücü de zaman içerisinde değişime uğramaktadır. 20

¹⁴² Kupchan A. Charles, **The End of The American Era-US Foreign Policy and The Geopolitics of The Twenty-First Century**, New York, Vintage Books, 2002, s. 26-27

¹⁴³ Nye Jr, **Amerikan Gücünün...**, s. 15.

¹⁴⁴ Deniz Ülkü Arıboğan, "Gücü Anlamak", **Akşam Gazetesi**, 05.04.2007

yüzyılda ABD gücünün özellikleri ile 21. yüz yıldaki özellik veya nitelik aynıdır denilemez. (Bakınız Tablo 3) Örneğin, bir zamanlar dünya gücü olmak için en önemli unsur büyük bir donanmaya sahip olmakken, bugün kimileri uzay hâkimiyetini dünya hâkimiyeti olarak işaret etmektedir. Bu tür değişimler ekonomik alan içinde de görülmektedir. Bir zamanlar iş gücü önemli bir ekonomik unsurken, bugün nitelikli işgücü veya teknolojik üstünlük önemli bir ekonomik güç olarak göze çarpmaktadır. Bu anlamda, gücün niteliksel ve niceliksel değişiminin çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu değişim ve dönüşümler anlaşılmazsa, ABD'nin Vietnam ve bugün Irak'ta yaşadığı başarısızlık veya zorlukları anlayamayız. Yeni dönemin yeni güç paradigmalarıyla anlaşılmaya çalışılması bu bakımdan önemlidir. Bu da, kaynakların iyi yönetimini, diplomatik yetiyi, toplumsal uzlaşmayı ve bilinçli enerji tüketimini gerektirmektedir.

Nye'e göre, günümüzde gücün temelini oluşturan öğeler askeri kuvvet ve fetih kapasitesinin dışına çıkmıştır. Bunda nükleer silahların da payı vardır. Ayrıca, toplumsal değişim de gücü oluşturan öğelerin değişmesine etkide bulunmuştur. Ona göre, savaş hala önemli bir olasılık olarak duruyorsa da, yarım asır öncesine göre daha az arzu edilen bir durum olarak görülmektedir. Burada, ekonomik hedeflerin zarar görmemesi gereksinimi de aktörleri savaşa başvurmaktan caydıran önemli bir engel olarak görülmektedir. Bu, biraz da jeoekonomik gelişmelerle de ilintilidir. Jeoekonomi, bilgi devrimi ile birlikte, jeopolitik ile birlikte ele alınmaya başlamıştır. Jeoekonomiyi önemli hale getiren ise askeri masrafların görelî artışı ve post-modern toplumların ekonomik hedefe daha derin bir şekilde kilitlenmeleridir.¹⁴⁵

5. 2. 1. ABD Gücü Geriliyor mu?

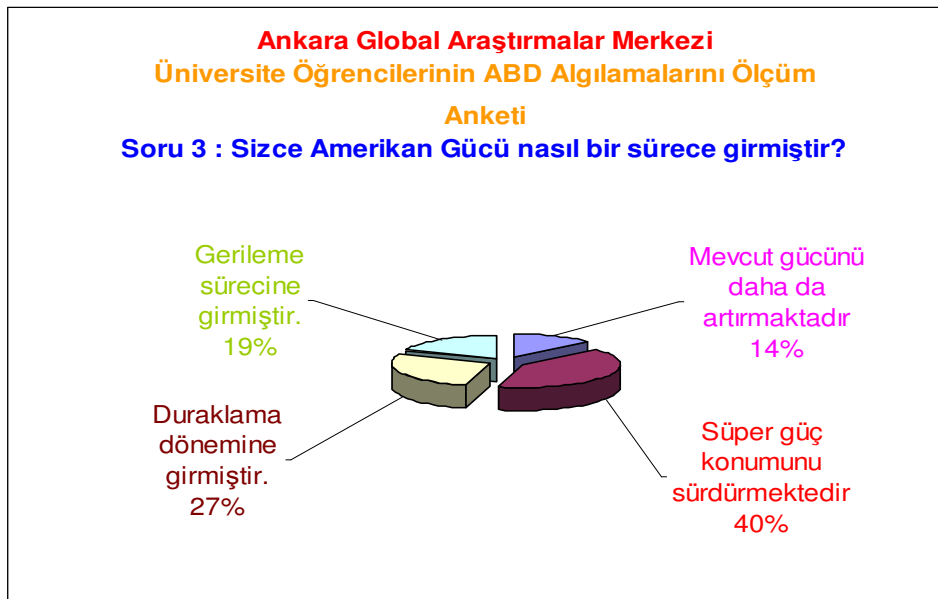
ABD Gücünün gerileyip gerilemediği sorusu özellikle seksenli yıllarla birlikte ortaya çıkmıştır. Sovyet Blok'unun çöküşü, bu tartışmayı askıya almıştır. 11 Eylül terörist saldırıları, bu tartışma veya yaklaşımları yeniden alevlendirmiştir. Özellikle, ABD'nin 2003'ten beri Irak'ta yaşadığı zorluklar, ABD gücünün sorgulanmasını daha da şiddetlendirmiştir. Bu bağlamda pek çok görüş ve yaklaşım öne sürülmüştür. Kimileri Irak özelinden hareketle ABD'nin çöküş sürecine girdiğini iddia ederken kimileri de ABD gücünün muhafaza edildiğini fakat bu gücün yanlış kullanıldığını savunmaktadır. Bu yaklaşımlardan en göze çarpanlardan bir tanesi de Immanuel Wallerstein'inkilerdir. Ona göre, ABD hegemonyası gerileme hatta çöküş sürecine girmiştir. Bu çöküş aslında daha çok ekonomik bir çöküştür.

¹⁴⁵ Nye Jr, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, ss. 6-9.

Temeli 1970’li yıllara kadar götürülebilir. Bunda 1990’lı yıllarda yaşanan yapay büyümenin de payı vardır. Wallerstein’a göre, ABD askeri açıdan da bir gerileme sürecine girmiştir. Bunu tetikleyen en önemli unsur 11 Eylül saldırılarıdır. 11 Eylül sonrasında güvenlik eksenli inşa edilen politikalar ABD’yi hem belirsiz askeri maceralara itmiştir;(Irak) hem de askeri harcamaların artmasına neden olmuştur. Bu durum bir şekilde yine ekonomik dengeleri etkilemektedir. Ayrıca, Bush iktidarının politik yaklaşımları tüm dünyada Amerikan karşıtlığını artırmıştır.

Bu çalışma için hazırlanan anket sorusun da deneklerin ABD gücünü nasıl algıladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla deneklere yöneltilen; “ Sizce Amerikan Gücü nasıl bir sürece girmiştir?” sorusuna, yüzde 40 oranıyla “süper güç konumunu sürdürmektedir” cevabı, en fazla tercih edilen seçenek olmuştur. Bu seçeneği, yüzde 27 değerle, “duraklama dönemine girmiştir” seçeneği takip etmiştir. ABD gücü için, “gerileme sürecine girmiştir” diyenlerin oranı yüzde 19 olarak göze çarparken; yüzde 14 oranında ise “mevcut gücünü daha da artırmaktadır” cevabı verilmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan, deneklerin büyük bir kısmının ABD’nin “süper güç” durumunu sürdürdüğünü bildirmiş olmalarıdır. (Bkz. Tablo 4)

Tablo: 4 ABD Gücünün Geleceği

Eski Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer’e göre, Amerika'nın 21. yüzyılın başından beri izlediği tek taraflı politika tüm dünyanın zararına olmuştur. Ona göre, ABD hala en güçlü devlettir ve onsuz hiçbir sorun çözülemez. Bu nedenle ABD’nin kendi ürettiği çok

tarafılığa geri dönmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bunun için de 1945'te İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gibi,(BM ve NATO'nun kurulması) sahip olduğu gücü, yeni sistemi inşa etmek için ikinci plana atması gerekmektedir. Bu, aynı zamanda tek taraflılığın cazibesinden kurtulmak anlamına gelmektedir. Ona göre, dünya gücünün büyüklüğü, dünyayı değiştirebilme yetisinden kaynaklanmaktadır. Eğer ABD, gücünün bu realitesini unutursa, düşüşe geçmesi kaçınılmaz olacaktır. Çin, Avrupa, Hindistan ve Rusya bu bakımlardan ABD'nin rolünü üstlenebilecek kapasite ve vizyona sahip değiller. Fisher, ABD'nin özgürlük ve demokrasi eksenli çok taraflı yaklaşımından vazgeçmesinin 11 Eylül terörist saldırılarından önce başladığını vurgulamaktadır. Soğuk Savaş sonrasında ABD uluslararası sistemin kurallarını artık bir engel olarak algılamaya başlamıştı. Özellikle ABD'li muhafazakarlar, bu engellerin aşılması gerektiğini bildiriyorlardı. Bu nedenle bu sisteme saldırılar başlatılmıştır. Oysa ki ABD'nin geleneksel rolüne dönmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ABD, Ortadoğu, Kuzey Kore, Darfur, Afrika veya Kafkasya'da tek başına bir başarıya ulaşamayacaktır. Fisher'e göre, yakın gelecekte ABD'nin bir alternatifinin ortaya çıkması beklenemez ve bu ABD liderliğinin alternatifinin boşluk ve kargaşaya neden olacaktır. ABD'nin 'çok taraflı' politikaya dönmesi ABD'nin düşmanlarının da faydasına olacaktır.¹⁴⁶ ABD gücü hakkında uyarılarda bulunan bir başka önemli düşünce de Arıboğan tarafından dile getirilmektedir. Arıboğan'a göre:

ABD için tatlı rüyaların, kâbuslara döndüğü bir dönem olarak anılmaya pek müsait. Askeri başarısızlıklar, siyasi bir çekilmeye doğru giderse, ki öyle görünüyor, ekonomik üstünlüklerin bir kısmının kaybedilmesi kaçınılmaz. Gerçek müttefik olarak görülen AB ile aradaki iplerin gevşemesi ve enerji merkezli yeni jeopolitik düzenlemelerde AB'nin öteki dünyayla yakınlaşması, ABD açısından büyük bir sorun. Ülke içerisindeki siyasi huzursuzluğun boyutları ve demokratların Ortadoğu'dan hemen çekilme konusundaki iddiaları, yalnızca Irak'taki işgal güçlerinin performansını etkilemekle kalmayıp, bütün Ortadoğu'daki Amerikan varlığını sorunlu hale getiriyor. İran faktörü, bir karabasana dönüşüp, Amerikan rüyasını orta yerde kesiyor ve uyan diyor... Rüya ve kâbus arasında çırpınıp, yatağında bir o yana bir bu yana dönüp duran ABD, yüzünü öteki tarafa çevirdiğinde ise, bir başka kâbusla yüzleşiyor. Ağzından alevler çıkaran ejderha, yani Çin, bütün azametiyle ininden çıkıp, Asya Pasifik bölgesine yerleşiyor. Afrika'dan Ortadoğu'ya, Avrupa'dan Latin Amerika'ya kadar her noktaya elini uzatarak tüm dengeleri altüst ediyor. Üstelik 1997'den bu yana giderek yakınlaştığı Rusya ile de yeni bir kucaklaşma arayışında.¹⁴⁷

Brzezinski ise, ABD gücünün dünya ölçeğinde etkin bir şekilde öne çıkmasının küresel istikrar için teminat işlevi göreceğini savunmaktadır. Bunun için, ABD gücü ile sosyal dinamik işbirliği içinde hareket etmelidir. Bu küresel toplumun tedrici inşasına yardımcı

¹⁴⁶ Joschka Fischer, "Dünya ABD'nin çoktarafılığa dönmesine muhtaç", **Radikal Gazetesi**, 25. 12. 2006

¹⁴⁷ Deniz Ülkü Arıboğan, " Yeni yüzyılın düzeni", **Akşam Gazetesi**, 29.03.2007

olacaktır. Bu durum küresel istikrar için elzemdir. Eğer ABD gücü yanlış kullanılırsa ya da bu güç çökerse, dünya sistemi bir kaosa sürüklenebilir. Ona göre ABD gücü küresel hızı belirleyen rakipsiz bir güçtür. Avrupa, sadece ekonomik bir rakip olabilir. Siyasi yönden bütünlüğe sahip olmadığı için ciddi bir tehdit oluşturmamaktadır. Japonya zaten yarışın içinde değildir. Çin için en az iki nesil daha ABD gücünün arkasında kalacaktır. Rusya ise artık koşuda yoktur.¹⁴⁸ Bu çerçevede Brzezinski, ABD hegemonyasının ve küresel güvenliğin vazgeçilmez bir parçası olarak ABD gücünün bir alternatifi olmadığını ileri sürmektedir.

5.2.2. ABD Ekonomisi

Boratav, ABD ekonomisinin üç aşamada değerlendirilmesi gerektiğini bildirmektedir. Ona göre, ABD süper emperyalisttir ve bu güç ekonomisinde 1980'lerle birlikte sürekli açık vermeye başlamıştır. Boratav, 1980'den, 1995'e kadarki sürece ikinci aşama olarak yaklaşmaktadır. Ona göre, ABD, finansal açıklarını bu süreçte, Japonya ve diğer gelişmiş ekonomilerin fazlalarıyla desteklenmiştir. Asya Krizi bu anlamda, bir kırılma noktası olmuştur. Bu kırılma noktasıyla birlikte boy veren istikrarsızlık, tüm küreyi etkisi altına almıştır. ABD ekonomisi, bu üçüncü aşamada, Japonya, Çin ve petrol ihraç eden ülkelere finanse edilmektedir. Boratav'a göre bu dışa bağımlı durum daha fazla sürmeyecektir:

Son on yılda giderek artan 'küresel dengesizliklerin' değişmeyen ögesi, ABD ekonomisinde giderek büyüyen açıklar. ABD emperyalizmi, çevre ekonomilerden kaynaklanan sermaye hareketleriyle ayakta duruyor. ABD'nin cari açığı, 1996 ve öncesindeki gibi diğer gelişmiş ülkelerin kaynak aktarımıyla sürdürülebilir boyutu aşmış durumdadır. Artık dünya ekonomisinin metropolü bir bütün olarak açık; çevre ekonomileri ise dış fazla verir konuma sürüklenmişlerdir. Çevre ekonomileri içinde sürekli ve büyük boyutlu tasarruf fazlası veren; üstelik, bu durumu çok yüksek bir büyüme hızı ile birlikte gerçekleştiren tek ülke Çin'dir. 'Çevre' içinde yer alan diğer ülke gruplarının zaman içinde konumları değişmektedir. Er ya da geç bir 'uyum' veya düzeltmenin gündeme geleceği görüşü yaygındır.¹⁴⁹

Faiz artışı, petrol fiyatlarının anormal yükselişi, cari açığın inanılmaz boyutlara ulaşması, çalışan nüfusun gittikçe yaşlanması, teknolojik devrimin getirmiş olduğu göreceli verimlilik artışının yavaşlaması gibi önemli etkenler Amerikan ekonomisinin yavaşlamasına neden olmuştur.¹⁵⁰ Bazı ekonomistler, ABD'nin milli gelirinin % 6'sını geçen cari açığın

¹⁴⁸ Putin'in Berlin'deki ABD'ye karşı tepki ve eleştirileri bazıları heyecanla iki kutupluluğun veya çok kutupluluğun başlaması olarak ele almışsa da; bu yargıya varmak için çok erken olduğunu bilmek gerekmektedir.

¹⁴⁹ Bülent Falakoğlu, "Küçük Amerika Öykünmesinin büyük sonuçları olabilir", **Evrensel Gazetesi**, 07/04/2007

¹⁵⁰ Hürşit Güneş, "Dünya ekonomisi 2007'ye girerken: ABD ve Avrupa", **Milliyet Gazetesi**, 03.01.2007

daha fazla sürdürülemeyeceği görüşünü savunmaktadırlar. Fatih Özatay'a göre, cari açık ile ilgili iki senaryodan birisiyle karşılaşılabilir. Bunlardan ilki, "ılımlı yavaşlama" senaryosudur. Burada hükümete düşen rol kamu bütçesinin disiplinini sağlamaktır. Yabancı yatırımcılar ise bu süreçte, cari açık korkusundan paniğe kapılmamalıdır. İkincisi ise, "duvara çarpma" senaryosudur. Buna göre ABD'nin mali önlemleri almasından önce, yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etmesidir. İlk senaryonun gerçekleşmesi, ABD mali varlıklarının değer kaybetmesine neden olacakken, karşılığında ihracatın artması beklenmektedir. İkinci senaryo herkesi korkutacak bir niteliğe sahiptir. Buna göre faizler aniden yükselecek, dolar ise hızlı değer kaybına uğrayacaktır. Bu durum da ABD'nin ekonomik durgunluğa girmesine neden olacaktır.¹⁵¹ Burada vurgulanması gereken bir başka önemli nokta da şudur: Amerikan ekonomisinin durgunluğa girmesi demek, dünya ekonomisinin bir durgunluk veya belirsizliğe girmesi anlamına gelmektedir. Bu karşılıklı bağımlılıkla ilintili bir realitedir. Nitekim, ABD Merkez Bankası Eski Başkanı Alan Greenspan'ın 'ABD'de resesyon olabilir' demeci, birden bire dünya piyasalarında dalgalanmalara neden oldu. Örneğin Çin borsası bir günde % 9'a yakın değer kaybetmişti. Çin'deki değer kaybı da Wall Street'te sert bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur.¹⁵²

5. 2. 3. Çin, ABD için bir tehdit mi?

Güçlü ve büyük nüfusu, gelişen ekonomisi ve büyüyen teknolojik alt yapısıyla Çin, kimilerine göre dünya liderliğine doğru ilerliyor. Bu durum, ABD'yi kaygılandırmaktadır. Hindistan'la beraber, küresel ekonominin yarısını temsil etme konumuna 2050 yılında ulaşacağı öngörülüyor. Nüfusu 1.3 milyar olan Çin ekonomisi 1989'dan beri yılda ortalama yüzde 9-10 oranında büyüyor. Milli geliri 2006 yılında 2.6 trilyon dolar civarında. Dünyadaki payı 10 kat artarak yüzde 5'lere ulaştı. Yaşam standartları 1978'den beri yüzde 500 arttığı gözleniyor. Son on yılda 200 milyona yakın Çinlinin yoksulluktan kurtulduğu iddia edilmektedir. Orta sınıf nüfus 2010 yılında 500 milyona yaklaşabilir. Dünya Ticaret Örgütü'ne 2001'deki üyeliği sonrasında, Çin gümrük vergisini yüzde 42'den yüzde 9'a düşürürken 3 bin kadar yasa ve düzenlemeyi yürürlüğe koydu. Ekonomik büyümesinin nedenlerinden biri de yabancı sermaye kullanımının yirmi yılda 60 kat artmasıdır. Rakamsal olarak yansıması 63 milyar dolar seviyesidir. Çin'in döviz rezervlerinin 1 trilyon doları aşmıştır ve 2006 cari gider fazlasının yüzde 8.3 civarında olduğu bildirilmektedir. Bu oran cari açığı gittikçe büyüyen

¹⁵¹ Fatih Özatay, "ABD'de yavaşlama; Türkiye'de?", **Radikal Gazetesi**, 02.10.2006

¹⁵² **Hürriyet Gazetesi**, Ekonomi Haberleri, 28.02.2007

ABD için oldukça anlamlı görünmektedir. Çin'in geleceğe yönelik hamlelerinden biri de ar-ge'ye önem göstermesidir. Ar-ge'ye ayrılan para beş yıl içerisinde 10 milyar dolardan 25 milyar dolara ulaşmıştır. Bu oranın daha da artacağı beklenmektedir. Çin'in askeri ağırlığı da ilgi çekici bir yükseliş sergilemektedir. Çin'in resmi askeri giderleri son on yılda oldukça iyi bir performans sergilemiştir. 2007 savunma bütçesi de yüzde 18'lik bir farkla, 45,3 milyar dolara yükseldi; Japonya'yı geçti, Fransa ve İngiltere'ye yaklaştı. İnternet alanında da pek çok yeni atılımlar gerçekleştirilmektedir. Geleceğin heyecan verici teknolojisi sayılan nano teknoloji alanında da Çin yatırımlar yapmaktadır. Çin ayrıca siyasal alanda da ilgi çekici yenilikler sergilemektedir. 'Uyumlu Toplum' yaklaşımı bu anlamda manidar görünmektedir. Bu yaklaşım içe hem de dışa dönük boyutları barındırmaktadır. Dışa dönük olarak Çin dünya ile uyumlu bir ilişki izlemek isterken, iç politikada ise küresel gidişatla uyumlu fakat iç dinamikleri göz ardı etmeyen bir şekilde değişim uygulamayı hedeflemektedir. Çin'in ABD'yi ve dünyayı şaşkırtan son hamlesi, uzayda gerçekleştirdiği silah denemesi olmuştur. Çin, dünya'nın 865 km dışında yörüngedeki Fen Yun meteoroloji uydusunu, 11 Ocak 2007 akşamüstü Xichang Uzay Merkezi'nden fırlatılan balistik misil ile yok etmiştir. ABD ve SSCB'nin anti-uydu silah denemelerini karşılıklı olarak askıya aldığı 1985 yılından beri ilk defa böyle bir teşebbüs gerçekleşince, kaygılı tepkiler yansıtılmıştır. Özellikle küresel aktörler, Çin'in bu girişiminin hem barışa hem de uluslar arası uzay istasyonunun güvenliğine zarar verebileceğini dile getirdiler. Çin, dünyanın tepkisini 'uyumlu toplum' yaklaşımıyla da örtüşen bir sessizlikle karşıladı. Ayrıca, uzaydaki faaliyetinin bilimsel deneme olduğunu ve uzayda barışa dayalı teknolojik gelişmeye bağlı olduğunu vurguladı. Bilindiği üzere Çin, 2003'te uzaya insan gönderen üçüncü ülke konumuna adım atmıştı. Ayrıca, Rusya ile çeşitli işbirlikleri yürütmektedir. Çin'in uzaydaki hamleleri her ne kadar önemli bir durum teşkil ediyorsa da, ABD'nin uzay kapasitesi karşısında pek de tehdit edici bir seviyeyi yansıtmamaktadır. Örneğin Çin, uzay faaliyetleri için yarım milyar dolar harcayabiliyorken, ABD, 17 milyar dolar harcamaktadır ve ABD'nin bu oranın artması beklenmektedir.¹⁵³ Bu bağlamda, Çin'inin özellikle askeri açıdan ABD'yi yakalayabilmesi veya onu geçmesi şimdilik zor görünmektedir. Bu konuda, Prof. Dr. Pao-yu Ching'in görüşlerine bakmak yararlı olabilecektir:

Çin'in askerî bütçesinin son 17 yılda iki haneli rakamlara ulaştığı bir gerçek ve Çin, Rusya'dan aldığı silah teknolojisi ile askerî yazılımını modernize ediyor. Ancak yine de, Birleşik Devletler'e karşı meydan okuma kapasitesine sahip değil. Güç ve Çıkar Raporu'na

¹⁵³ Bahadır Kaleağası, "Çin'de kızıl devrimden pembe evrime", **Radikal Gazetesi**, 07.04.2007

göre, Çin'in 3 bin savaş uçağı var ve bunların sadece 100'ü modern sınıfa dahil. Oysa, ABD'nin 3 bin savaş uçağı var ve hemen hepsi modern teknolojiye sahip. Buna ilaveten, ABD'nin 12 uçak gemisi onu eşsiz kılıyor. Hemen her kategoride, ABD, Çin'e oranla askerî donanımlarını katbekat hızlı modernize ediyor. Çin, askerî donanımların yenilenmesi için yılda 40 milyar dolar harcarken ABD tam 400 milyar dolar harcıyor. Bir diğer husus da, Çin'in kendi başına yeni teknolojiler geliştirecek endüstriyel güçten yoksun olması. Bu, silahların büyük bir bölümünün neden Rusya'dan alındığını açıklamaktadır. Oysa, ABD, yeni askerî teknolojilerin öncüsüdür. Hepsinden öte, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Rusya'nın caydırılmasından sonra Birleşik Devletler nükleer silah konusunda tekeli eline geçirdi. Yakında, ABD için Rusya ya da Çin'in uzun menzilli nükleer silahlarını yok etmek muhtemel hale gelecektir. Bununla birlikte, Çin, Asya'daki ekonomik ve politik nüfuzunu geliştirmektedir ve bu açıdan Birleşik Devletler'in çıkarlarına meydan okumaktadır. Fakat, bu, Çin'in ABD çıkarlarına ekonomik açıdan tehdit oluşturduğu anlamına gelmiyor. Oysa, ABD, 'Çin tehdidini' bölgedeki askerî genişlemesi için kullanmayı sürdürüyor.¹⁵⁴

Çin, her ne kadar özellikle ekonomik bir yükseliş sergiliyorsa da bu durumun ABD'yi tehdit edebileceğini çıkaramayız. Bugün, karşılıklı bağımlılık olgusu daha güçlü bir derinliğe sahiptir. Bunu en son 2007 Şubat'ının sonlarında yaşanan küresel ekonomik dalgalanmalarda gözlemleyebiliriz. Eğer Çin ekonomisi bir sarsılma yaşarsa, bu durum kısa sürede küresel dalgalanmalara neden olmaktadır. Çin bu hassas durumun farkında gözükmemektedir. 'Uyumlu Toplum' yaklaşımın bu çerçevede düşünmek gerekmektedir. Bu nedenle ABD, Çin'i ideolojik bir düşman gibi görmemektedir. Rekabet, küresel piyasa kuralları çerçevesinde gerçekleşecektir. Bunun ötesinde bir gelişme dünya istikrarına zarar verecektir. Kısaca, şöyle söylenebilir: ABD, eğer Çin'i gerçekten tehdit olarak görüp ona karşı piyasa dışı stratejiler inşa ederse, o zaman gerçek anlamda bir tehdit üretmiş olacaktır.

5. 2. 4. Avrupa Rakip Olabilir mi?

Yirminci yüz yılın başlarından itibaren dünya güç merkezi konumunu yitirmiş olan Avrupa Birliği acaba tekrar eski merkezi konumunu elde edecek mi? Bu soru, pek çok kesim tarafından konuşulan ve tartışılan bir konu görünümünde. İkinci Dünya Savaşı sonrasında önce ekonomik bir birlik olarak yola koyulan, Soğuk Savaş sonrasında ise siyasal birlik kimliği kazanmak için mücadele eden Avrupa Birliği, bugün muğlâk ve duraklama görünümü verse de yoluna devam etmektedir. Bu birliğin gelecekte alacağı hal, pek çok kesimle beraber ABD'yi de meraklandırmaktadır. Avrupa Birliği, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra hız kazanan küreselleşme rüzgârını da arkasına alıp; güç kazanmak, genişlemek,

¹⁵⁴ Pao-yu Ching, "Asya'ya Çin mi ABD mi hâkim olacak?", *Zaman Gazetesi*, 09.03. 2007

geleceği tasarlamak ve geleceği yönetmek için iradi bir çaba göstermiştir. Bu amacına ulaşmak için pek çok ekonomik, politik, kültürel, stratejik projeler üretmiş ve üretmeye devam etmektedir. Birlik amacına ulaşma yolunda pek çok problemle karşı karşıya bulunmaktadır. Ekonomik bakımdan dünya ticaret hacminde çok önemli bir paya sahip olursa da büyüme hızı ve ekonomik alt yapısal değişim sancuları bakımından bir takım problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Yaşlı nüfusu, çalışma saatleri ile ilgili kısıtlamalar, istihdam politikalarındaki katılıklar, kültürel problemler gibi pek çok sorun Avrupa'nın geleceği konusunda endişe verici bir işlev görmektedir. Avrupa Birliği bu problemlerle mücadele için büyük çabalar sarf etmektedir. Bu çabalardan bir tanesi de Avrupa Komisyonu, 22 Mayıs 2002 tarihinde "AB için bir proje" başlıklı bir bildiri yayınlayarak yapılmakta olan tartışmalara önemli bir katkıda bulunmuştur. Bildiri, aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşlarının istek ve beklentilerine verebilmek için daha etkin bir yapılanma ihtiyacını işaret ederek, bunların üç temel alanda yürütülmesi gerektiğini vurguladı. Buna göre:

Birlik, dayanışmayı sağlarken zenginliği güvence altına alacak bir ekonomik ve sosyal gelişme modelini pekiştirmelidir. Ortak politikaların geliştirilmesine devam edilmeli, mevcut ortak politikalar gözden geçirilmeli ve nitelikli çoğunluk kararlarının kullanımı genelleştirilmelidir. Birlik, AB çapında özgürlük, güvenlik ve adalet alanını oluşturmaktadır. Avrupa vatandaşlığının hukuki kapsamına hakiki bir anlam verilmelidir. Özellikle dış sınırların denetimi, iltica hakkı ve göçmenlerin statüsünü düzenleyen genel koşulların tanımlanması, EUROJUST ve EUROPOL'ün çalışmalarının etkin eşgüdümü aracılığıyla organize suç ve terörizm ile mücadele, sınır aşırı etkinliklerde medeni ve ceza yargı sisteminin işbirliği alanlarında kolektif çalışma sağlanmalıdır. Avrupa vatandaşlığı fikrinin geliştirilmesine odaklanarak ve Birliğin Temel Haklar Şartı ile tanınan temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilerek Antlaşma'da Birliğin öncelikli hedefleri daha iyi tanımlanmalıdır. Birlik bir dünya gücü olma sorumluluklarını taşımaktadır. Siyasi inisiyatif ve kriz yönetiminde önder rolünün tutarlılığının sağlanması için Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisine yetki verilmelidir. Yüksek Temsilci ve Komisyon Dış İlişkiler Komiserinin işlevleri birleştirilmeli ve Yüksek Komiserin, Komisyon ile işbirliğinin koşulları tanımlanmalıdır. Dış politika için bütçe, yeni usuller, dış delegasyonların ağlaşması için ise gerekli kaynaklar ayrılmalıdır. Güvenlik ve savunma konularında oybirliği kaldırılmalı ve çoğunluk kararlarının geçerliliğine olanak tanınmalıdır.¹⁵⁵

Avrupa Birliği'nin şundaki konumu ve gelecekteki alacağı form tartışılırken, tartışma genellikle, "federal devlet mi, yoksa, esnek ulus aşırı bir siyasal yapı mı?", gibi sorular etrafında dönmektedir. Bu durumu, Ulrich Beck ve Anthony Giddens gibi önde gelen düşünürler eleştirmektedirler. Bu iki önemli düşünürü göre Avrupa Birliği her şeyden önce çok önemli bir medeniyet projesidir ve bu proje ciddi bir siyasal, ekonomik ve kültürel

¹⁵⁵ Güncel Haber, "Herkesin Ortak Yararı İçin... Komisyon, Avrupa'nın geleceğine kafa yoruyor", Sayı: 27, Haziran 2007 web: http://www.deltur.cec.eu.int/guncel/ghaber28_02-02.html

dönüştürücü işlevini görmektedir. Bu dönüştürücülüğün etkileri Doğu Avrupa, Türkiye ve hatta Kuzey Afrika'yı kapsayacak bir güce sahiptir. Buna göre, Doğu Avrupa'nın çökmesiyle birlikte beklenen istikrarsızlık dalgaları, Avrupa Birliği realitesi sayesinde engellenmiştir. Avrupa Birliği'nin dönüştürücü etkisinin elinde bulundurduğu “Yumuşak Güç”üne dayanmaktadır. Bu güç özellikle ikna metoduyla hareket etmektedir. Bu güç sayesinde Ortadoğu, Afrika ve Uzakdoğu'da istikrarlı ilişkiler geliştirilebilmektedir.¹⁵⁶

Kimilerine göre de Avrupa Birliği'nin küresel politik sistem de ABD'ye rakip olabilmesi “sert gücü”nü geliştirmesi hatta inşa etmesi gerekmektedir. Buna göre “yumuşak güç”ün konuşamadığı vakitlerde deveye “sert güç” girebilmelidir. Avrupa Birliği ancak böylelikle dünyada söz sahibi olabilecektir. Ortak dış politika ve savunmada atılan kurumsal adımları, Avrupa Birliği'nin gelecekte varmak istediği dünya liderliğine yönelik hamleler olarak okunabilir. Eğer Avrupa Birliği'nin bu hedefe ulaşması kolay olmayacaktır. Bunun iç ve dış nedenleri bulunmaktadır. İçte Avrupa hala bir oluşum süreci yaşamaktadır. Bu oluşum süreci, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel pek çok problemi barındırmaktadır. Bu problemlerin çözümü çok zor görünmektedir. Özellikle kimliksel olarak yaşanan sancıların aşılması zaman ve derin yaklaşımları gerektirmektedir. Bu kısa yüzeysel nedenlerle de olsa Avrupa Birliği'nin ABD karşısında yeni bir dünya gücü olarak doğabileceği hususu kısa ve orta vadede zor görünmektedir.

5. 2. 5. Kültürel Güç Unsuru Olarak Hollywood

ABD gücünün önemli parametrelerinden bir tanesi de, kültürel gücünün motoru sayılabilecek Hollwood'dur. Hollywood, bir film endüstri merkezi olmasının yanında; ekonomik, siyasal, ve en önemlisi askeri komplekslerle özel bir ilişki içerisinde olmasıdır. Görselliğin sınır tanımadığı ve her tarafa hakim olmaya başladığı bir çağda, Hollywood, müthiş parasal ve teknolojik imkanların bir araya getirilmesiyle Amerikan kültürünü ve siyasal iletilerinin imajlar kanılıyla rahatlıkla dünyaya yaymaktadır. Böylelikle ABD, küresel güç savaşını aynı zamanda kültürel düzlem üzerindeki imaj evreninde sürdürmektedir.

Hollywood'un en önemli özelliklerinden biri de, ABD yönetimi ile stratejik bir ilişki içerisinde olmasıdır. Filmler genellikle siyasal sürecin ruhuyla örtüşen bir formda ortaya çıkıp, sonuçta, Amerikan kimliğini güçlendirmeye yardımcı olur. Bunun karşılığında, özellikle askeri imkânların kullanımı konusunda, ABD yönetimi, Hollywood'a yardımcı olur.

¹⁵⁶ Ömer Madra, Çağlar Keyder, Ayşe Buğra, “Sosyal Politika Forumu”, 22. 02. 2007, (<http://66.102.9.104/search?q=cache:JH222fhiPeQJ:www.spf.boun.edu.tr/docs/AcikRadyo-SPF-05.10.2005.pdf+Avrupa+Birli%C4%9Fi+D%C3%BCnya+G%C3%BCc%C3%BC+Olabilir+mi%3F&hl=tr&ct=clnk&cd=9&gl=tr>)

“Vahşi Batı” imajı, Soğuk Savaş filmleri, 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında piyasaya sürülen, “Vatansever”, “Milyon Dolarlık Bebek”, Oscar alan “Çarpışma” ve 2007’de gösterime giren “Apocalipto” filmleri dikkatlice izlendiğinde, ABD yönetiminin, Aile, vatanseverlik, “Amerikan barışseverliği” gibi çeşitli kaygılarının izleri rahatlıkla görülmektedir. Bu izler aynı zamanda milli güvenlik endüstrisi ile milli güvenlik devleti arasındaki stratejik işbirliğini de yansıtmaktadır. Valantin bu konuda şöyle demektedir:

Mili güvenlik sinema sanayi ile milli güvenlik devleti arasındaki ortak nokta, tehdit algılamasına dayanan ilişkidir. Amerikan strateji üretiminin tamamı savunma ve güvenlik stratejilerinin uygulanmasını meşrulaştırabilecek bir tehdit fikrine dayanır ve dünyanın her yanına asker göndermek kararıyla sonuçlanan büyük çaptaki silahlanma programlarını harekete geçirir. Amerika’nın dış politika ve strateji dünyasına işte bu tehdit algılaması hakimdir. Milli güvenlik elitleri için, Sovyetler Birliği’nden siber aleme, emekli polislerden teröristlere, Ortadoğu ve diğer üçüncü dünya ülkelerinden gelen fanatiklerden, Asyalı intikamcılara kadar herkes ve her şey potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Bazen biraz da saplantı haline gelmiş olan bu tehdit algılaması, Amerikan milli güvenlik sistemine özgü olup strateji üretiminin tam kalbinde yaşamaktadır. Bu saplantı, devlet gücünün ve onun şiddet uygulayıcı tekelinin meşrulaştırılması meselesinin temel direğidir ve dünya ile ilişkisinin gayesini tanımlar. Sinema ise bu tehditleri ve onları alt edecek vasıtaların harekete geçişini perdeye aktarır.¹⁵⁷

Bu yaklaşıma göre Hollywood bir anlamda mili güvenlik sineması işlevi görmektedir ve milli güvenlik devleti ile yakın bir işbirliği yürütmektedir. Bu yaklaşım, aslında çok iddialı görünmektedir. Hollywood’da sadece milli güvenlik devleti tescilli ürünler çıkmamaktadır. Hatta, bu milli güvenlik devletini hedef alan ürünler de çıkarılmaktadır. Fakat, bunların etki gücü çok az görünmektedir.

ABD gücü belirtildiği gibi pek çok unsurdan oluşmaktadır. Sinema kültürel güç unsuru olarak göze çarpan araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu araç, ABD tarafından çok güzel bir şekilde ulusal çıkarları doğrultusunda kullanılabilir. Bu kullanım karşısında şu an için ciddi bir güç çıkamamaktadır. Her ne kadar bazı Avrupa ve Uzakdoğu’da bazı hamleler izlense de bu hamlelerin Hollywood’u temelden sarsacağı şüphelidir.

5. 3. Sonuç

Amerika Birleşik Devletleri özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra “süper güç” konumuna yükseltmiştir. Soğuk Savaş döneminde, rakip “süper güç” Sovyetler Birliği karşısında yürüttüğü mücadeleyi, Sovyetler’in çöküşüyle kazanmıştır. Soğuk Savaş sisteminin yok oluşu ABD’yi küresel bir güç olarak ortaya çıkarmıştır. Kimilerinin sistemik “geçiş

¹⁵⁷ Jean- Michel Valantin, “Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington”, İstanbul, BKY, 2006, s. 10.

süreci” dedikleri bu dönemde ABD’nin önünde izlemesi için pek çok politik seçenek mevcuttu. ABD, pek çok seçenekten, tek taraflı yaklaşım seçeneğini tercih etmiş bir görünüm sergilemiştir.

Kimileri için bu durumun devamı ABD gücünün devamı için tehlike anlamına gelirken, kimileri de ABD İmparatorluğu’nun inşa edilebilmesi için ABD hiçbir engel tanımadan yoluna devam etmelidir. Bilgi devriminin yaşandığı, bilginin önemli bir güç unsuru haline geldiği, ekonomik karşılıklı bağımlılığın arttığı, bölgesel çatışma alanlarının genişlediği ve kimlik problemlerinin çatışmaya dönüştüğü bir süreçte, ABD’nin takınacağı yaklaşım çok önemli bir durumu oluşturmaktadır. ABD ya tüm dünyayı karşısına alarak, kendine yol bulacak ya da tüm dünya ile sağlıklı ilişki ve işbirlikleri geliştirerek hem dünya istikrarının önemli bir parçası olacak hem de kendi gücünü süredürebilecek emniyetli bir istikamet bulacaktır.

Günümüzde gücün temelini oluşturan öğeler askeri kuvvet ve fetih kapasitesinin dışına çıkmıştır. Bunda nükleer silahların da payı vardır. Ayrıca, toplumsal değişim de gücü oluşturan öğelerin değişmesine etkide bulunmuştur. Hollywood film endüstrisinin ürettiği ürünler, bu toplumsal değişmelere yön verebilmektedirler. Bu bağlamda, ABD gücü salt bir askeri güce dayanmamaktadır. Bu gücün kültürel boyutları da mevcuttur. Hollywood bu anlamda çok önemli roller üstlenmiştir. Bugün için Hollywood’un karşısında ciddi bir güç görünmemektedir. Bu durum, teknolojik ve ekonomik imkanların genişlemesiyle değişebilecektir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Güç, hegemonya ve imparatorluk olguları, Amerikan Gücü ile ilintili olarak kullanılan önemli kavramlardır. Bu olgular genellikle yüzeysel bir şekilde kullanılmaktadırlar. ABD gücünün iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için bu kavramların ne olduğu ve bu kavramların nasıl algılandığı çok iyi bir biçimde ortaya koyulmalıdır. Bu çerçevede, güç olgusu için, fiziksel ve metafizik boyutlara sahip, süreç içinde değişim ve dönüşüme uğrayabilen dinamik bir olgudur, denilebilir. Bu nedenle, fiziksel ve metafizik unsurlar zaman içerisinde değişik nicelik ve niteliğe bürünürler. Bu niceliksel ve niteliksel değişimin ayrıca üzerinde hareket ettiği bir alanı vardır. Gücün niceliksel ve niteliksel yapısı belirli bir alan üzerinde etki gösterebilmektedir. Karmaşık güç ilişkileri, bu alan üzerinde şekillenmektedir. Hegemonya kavramı da üzerinde anlaşılamayan kavramlardan bir tanesidir. ABD gücü hegemonik bir güç müdür? Eğer öyle ise, Hegemonya nedir? Gibi sorular cevaplanmayı beklemektedir. Hegemonya kavramını ilk kullanan Gramsci, hegemonyayı tarihsel bir süreç içerisinde incelemektedir. Ona göre, toplumsal geçişkenliklerin bir sonucu olarak bir hegemonik sınıfın yerini bir başka hegemonik sınıf almaktadır. Bu çerçevede; Gramsci, devleti egemen sınıfın hegemonyasını sürdürme aracı olarak görmektedir. Egemen sınıf İtalya'daki burjuva sınıfı için kullanılmıştır. Gramsci, hegemonya'yı aynı şekilde bir devletin diğeri üzerindeki hâkimiyeti olarak görmektedir.¹⁵⁸ Ona göre, ayrıca, askeri güç ile "rıza" arasında derin bir etkileşim vardır. Bu yüzden siyasal bir birimin hegemonik olabilmesi için "rıza" ilkesini göz ardı etmemesi gerekmektedir. "Rıza"nın oluşmasında düşünce ve kültür yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Bunun pek çok aracı vardır. ABD bu araçları belli dönemlerde farklı dozajlarda kullanmaktadır. Soğuk Savaş sonrasındaki Clinton Başkanlığı, bu anlamda modelsel bir önem taşımaktadır. ABD gücü ile ilgili bir diğeri olgu veya kavram ise imparatorluk kavramıdır. İmparatorluk terimi ilk duyulduğunda coğrafi bir genişlik ve o coğrafi geniş alana tek başına hükmeden bir hükümdarı çağrıştırmaktadır. Bu anlamda, bugün, gerçekten de, ABD'ye bir imparator, diyebilir miyiz acaba? Kimileri, "evet" diyor. Bunlardan biri ünlü stratejist Brezezinski'dir. Brzezinski, ABD'yi imparatorluğa benzetmektedir. Hatta onu Roma İmparatorluğu ile kıyaslamaktadır. Ona göre, bu iki devletin

¹⁵⁸ Arı, *Uluslar arası...*, s.309

benzer ve farklı tarafları vardır. İlk göze çarpan önemli benzerlik ikisinin de ülke dışında yaklaşık olarak 300 000 bin civarında askerinin bulunmasıdır. Farklılık ise Roma'da hiyerarşik bir yapı varken ABD'de ise demokratik bir yapı vardır. Hatta bu demokratik yapının mevcudiyetini ABD'nin küresel hegemonyası karşısında bir engel olarak görebilmektedir.

ABD'nin bugünkü konumunu ve geleceğin iyi anlayabilmek için, tarihsel gelişim sürecini ve bu süreci şekillendiren etmenleri dikkatle irdelemek gerekir. Günümüzün ABD'si tarihsel evrim aşaması sonrasında bugünkü durumuna ulaşmıştır. ABD'nin küresel güç olma sürecinin nirengi noktasını, kimilerinin küreselleşmenin başlangıcı olarak da gördükleri coğrafi keşiflere kadar götürebiliriz. Coğrafi keşiflerle birlikte Avrupa'dan göç alan Amerika kıtası ilk etapta, Birleşik Krallık'a bağlı koloniler etrafında örgütlenmişlerdir. Yedi Yıl Savaşları sonrası ekonomik yönden zayıflayan İngiltere'nin çareyi, kolonilere yeni vergiler getirme olarak görmesi, bu kolonilerde hem huzursuzluk hem de bağımsızlık düşüncesini ortaya çıkarmıştı. Birleşik Krallık güçleri ile 13 koloni arasındaki mücadele, 4 Temmuz 1776 yılında Bağımsızlık ilanı ile sonuçlandı. Bağımsızlık sonrası ABD, İkinci Dünya Savaşı'na kadar etkisini sürdüreceği olan, 1823 yılında deklare edilen Monroe Doktrini çerçevesinde, dünyadan izole olmayı tercih etmiştir. ABD Birinci Dünya Savaşı'na katılarak savaşın seyrini değiştirmiş ve Wilson'un idealist prensiplerini dünyaya sunmuş ise de savaşın akabinde geleneksel izolasyon politikasına geri dönmüştür.

ABD'nin dünya üzerinde bir "süper güç" olarak ortaya çıktığı İkinci Dünya Savaşı, önemli bir dönüm noktalarından bir tanesidir. Çünkü, ABD, bu süreçten sonra geleneksel izolasyon politikasını terk etmiş, yerine realist temelli aktif ve çok boyutlu politikaları seçmiştir. Bu yeni dönemde ABD, hem Birleşmiş Milletler, NATO gibi örgütlerin kuruluşunda öncü rol oynamıştır hem de Soğuk Savaş'ın ideolojik düşmanına karşı politikalar izlemiştir. "Çevreleme" (Containment) politikası bunlardan en ünlüsüdür. Bu yaklaşıma göre Sovyetler Birliği'nin sınırlarına hapsedilmesi gerekiyordu. Bu nedenle de dünyanın her yerinde mücadele esastı. Bu esaslı mücadele, Küba Füze Krizi sürecinde tepe noktasını yaşamasından sonra adına "Yumuşama" denilen inişe doğru geçecekti. ABD'nin Vietnam cephesinde yaşadığı hayal kırıklıkları, bu süreci daha da hızlandıracaktı. "Yumuşama" sürecinde, diplomatik ve ekonomik ilişkiler daha bir canlılık kazanacaktı.

"Yumuşama" sürecinde istikrara kavuşan ilişkiler, küresel ekonomik değişimler, teknolojik gelişmeler, siyasal bilinçlenme artışı, Berlin Duvar'ının yıkılışı ve en önemlisi de Soğuk Savaş'ın asli unsuru Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması gibi olaylar, dünyanın belirsiz ama yeni bir sisteme doğru ilerlediğini işaret ediyordu. Saddam Hüseyin,

böyle bir belirsiz süreci fırsat olarak algılayarak, Kuveyt'i işgale başladı. Bu olay karşısında Batılı güçler çok büyük tepki gösterdiler. Kısa zamanda, ABD öncülüğünde uluslararası koalisyon harekete geçirilerek işgal sona erdirilecekti. Bu dönemde ayrıca, Balkanlar'da ve Kafkasya'da dinsel ve etnik çatışmaların patlak verdiği görüldü. Orta Doğu'da Filistin-İsrail problemi giderek daha da büyümüştür. Soğuk Savaş döneminde, daha çok ulusal ölçekte cereyan eden terörizm, bu dönemde uluslararası bir yapıya bürünmüştür.¹¹ Eylül saldırıları bunun çarpıcı yansımalarıdır. Yine bu yeni süreçte, küreselleşme daha da derinleşmiştir.

ABD güç yapısının daha iyi idraki için ayrıca, ABD gücüne yön ve şekil veren teorik ve stratejik yaklaşımları çok iyi irdelemek gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya güç sahnesine süper güç olarak çıkan ABD gücünü, Soğuk Savaş döneminde Kennan'ın "Çevreleme" politikası etkilemiştir. ABD'nin bu politikası hem ABD gücüne yöne vermiş hem de küresel sistemi etkilemiştir. Medeniyetler Çatışması paradigması da Soğuk Savaş sonrası sistemik bir geçiş süreci içerisinde ortaya çıkarılmıştır. Bu genel sistemik yaklaşıma göre, uluslararası sistemde aktörler arası ilişkileri dinsel temelli medeniyet kimlikleri şekillendirecektir. Bu şekillenme, medeniyetler arası gerilim veya çatışmaya dayanacaktır. Bu çatışmanın tarafları "Batı" ve "Doğu" olacaktır. "Batı"yı "Judeo-Christian" yapı temsil edecekken, "Doğu"yu da daha çok İslami bir blok koruyacaktır. Huntington bu genel tezi çerçevesinde dünya üzerindeki çatışma "fay hat"larını işaret etmektedir. Bu hatlarda çatışma kaçınılmazdır. Huntington'un Medeniyetler Çatışması yaklaşımı özellikle 11 Eylül terörist saldırılarından sonra pek çok tepki ve ilgi toplamıştır.

ABD gücüne yön veren bir başka unsur ise "Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi"dir. Buna göre ABD, küresel gücünü koruyabilmek, olası rakiplerini güçlenmeden etkisizleştirmek ve küresel enerji kaynaklarını kontrolü altında tutmak için bu projeyi uygulamaya geçirmeye çalışmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için Ortadoğu'nun "demokratikleşmesi" alt hedefini üst hedef olarak göstermeye çalışmaktadır. Buna göre Ortadoğu siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak "yeniden yapılandırma" sürecine koyulmuştur. Bu projenin en önemli bir ayağı olan Irak, bu projeye olan inancı ortadan kaldırmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "süper güç" konumuna yükselmiştir. Soğuk Savaş döneminde, rakip "süper güç" Sovyetler Birliği karşısında yürüttüğü mücadeleyi, Sovyetler'in çöküşüyle kazanmıştır. Soğuk Savaş sisteminin yok oluşu ABD'yi küresel bir güç olarak ortaya çıkarmıştır. Kimilerinin sistemik "geçiş

süreci” dedikleri bu dönemde ABD’nin önünde izlemesi için pek çok politik seçenek mevcuttu. ABD, pek çok seçenekten, tek taraflı yaklaşım seçeneğini tercih etmiş bir görünüm sergilemiştir. Kimileri için bu durumun devamı ABD gücünün devamı için tehlike anlamına gelirken, kimileri de ABD İmparatorluğu’nun inşa edilebilmesi için ABD hiçbir engel tanımadan yoluna devam etmelidir. Bilgi devriminin yaşandığı, bilginin önemli bir güç unsuru haline geldiği, ekonomik karşılıklı bağımlılığın arttığı, bölgesel çatışma alanlarının genişlediği ve kimlik problemlerinin çatışmaya dönüştüğü bir süreçte, ABD’nin takınacağı yaklaşım çok önemli bir durumu oluşturmaktadır. ABD ya tüm dünyayı karşısına alarak, kendine yol bulacak ya da tüm dünya ile sağlıklı ilişki ve işbirlikleri geliştirerek hem dünya istikrarının önemli bir parçası olacak hem de kendi gücünü süredürebilecek emniyetli bir istikamet bulacaktır.

Bu çalışmanın ortaya çıkması için yapılan literatür çalışmasında kısaca şu gözlemlenmiştir: ABD gücü ile ilgili yapılan çalışmalarda, ABD gücü hakkında olumlu-olumsuz çok abartılı yaklaşımlarla karşılaşmıştır. Evet, ABD güçlüdür, ama bir imparatorluk değildir. Irak ve Afganistan özel çatışma alanları henüz sonuçlanmadan, ABD gücünü sadece iki küçük savaş alanına bakarak, ABD gücü çöküş sürecine girmiştir, yargısına varmak bilimsel değildir. Biliyoruz ki güç dinamik bir olgu olduğu için, onu oluşturan unsurlar sürekli değişmektedir. Yakın geçmişin güç parametreleri içerisinde hayati öneme sahip olan fiziksel güç yerini metafizik bir güç anlayışına terk etmektedir. Bilgi burada kilit bir rol oynamaktadır. Gelecekte neyin gücün önemli bir unsuru olacağını şimdiden kestiremeyiz fakat öngörülerde bulunabiliriz. Bu anlamda, bilginin stratejik bir konuma sahip olduğunun altı çizilebilir. Gelecekte yaşanacak bilgi savaşlarında bilgi odaklı toplum ve teknolojik alt yapıya sahip olan pek çok bakımdan avantajlara sahip olacaktır. ABD bu bağlamda, önemli bir yeri haizdir. Bu durumun devamı ABD gücünün devamında önemli roller üsleneyecektir.

11 Eylül terörist saldırılarından sonra geliştirilmeye çalışılan yeni güvenlik ve savunma stratejileri çerçevesinde izlenen politikalar, ABD ve dünyada büyük çatışmalara neden olmuştur. Bu stratejilerin geliştirilmesinde “Medeniyetler Çatışması” tezi, teorik katkılarda bulunmuştur. Buna göre dünya iki yeni bir kampa ayrılmalıdır ve bu kampların ayrıcı özelliği dinsel temelli medeniyet birimleri olmalıdır. Bu, bir anlamda “Doğu-Batı” çelişkilerinin medeniyet zeminine yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu çelişkilerin derinleştirilmesi için ‘korku’ aracı kullanılmaktadır. “Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi” de bu teorik yaklaşımın pratik yansıması olarak değerlendirilmelidir. Doğu, bu çerçevede, ötekidir ve bir an önce dönüştürülmelidir. Bunun için her türlü kuvvet kullanılabilir. Demokratikleşme bu projenin gerçek amacı olsa bile, demokratikleştirme yöntemleri bu

amaca hizmet etmemektedir. Bugün Ortadoğu'da ve hatta dünyanın çeşitli yerlerinde Batı demokrasisi sorgulanır hale gelmiştir. Bu sorgulama sürecinin, demokratik ilke ve ideallere zarar verebilme ihtimali de bulunmaktadır. Bu çerçevede, oluşturulmaya çalışılan korku temelli güvenlik anlayışları insanlığın ruhsal sağlığı için tehlike arz etmektedir. Bu tehlike küresel bir tehlikedir. Normal bir ABD vatandaşı da bu küresel zarardan nasibini almaktadır. Değişen şey, jeo-ekonomik ve je-politik konumlara göre, zararın dozajıdır.

ABD gücünün bir an önce çökmesini temenni eden insanların her geçen gün daha da derinleşen karşılıklı bağımlılık olgusunu çok iyi idrak etmeleri gerekmektedir. Bugün, ABD sistemik yapısı ile küresel sistem arasında karmaşık bir bağ vardır. Bu nedenle, ABD gücünün çöküşü, küresel sistemi de çökertecektir. Bu sistemin çökmesini isteyenlerin, alternatif bir sistem önermemeleri de bir diğer önemli handikaptır. Bu bağlamda, ABD gücünün küresel istikrarı sağlayıcı konuma ulaşması için çalışmalar yapmak hepimiz için daha faydalı olacaktır. Fakat, bu sistemin mutlaka yıkılacağı da sürekli dile getiriliyorsa, alternatif sistemler üzerinde de zihinsel çalışmalar yapılmalıdır.

Çalışmada da ele alındığı gibi gücü oluşturan pek çok öge bulunmaktadır. Bu ögelerin önemi zaman içerisinde değişmektedir. Bugün, gücün en önemli ögesi bilgi olarak görülmektedir. Bilgi, özellikle, bilgi teknolojisiyle birlikte önem arz etmektedir. Bu teknolojiyi elinde bulunduran, gücün önemli bir ögesini elinde bulunduracaktır. ABD bu anlamda küresel bilgi tekeli konumundadır. Aynı zamanda bilgi ağlarının merkezi ABD'dir. Bu tür avantajlar ABD gücünün devamı için çok önemlidir. Bu, bilgi eksenli güç yapısının böyle devam edeceği söylenemez. Bilgi de sürekli hareket halindedir. Bilgiye, kim en çabuk ulaşır ve onu en nitelikli hale dönüştürürse, gücüne O güç katacaktır. Bu çerçevede, Asya'daki atılımlar çok önemlidir. Bu atılımlar gücün sahibini değiştirebilecektir.

Ek(1)

Üniversite Öğrencilerinin ABD Algılarını Ölçüm Anketi (Kasım 2006)

5.1. Anketin Amacı

Bu anket, AGAM araştırmacısı Murat Silinir'in "ABD Gücü'nün Geleceği" isimli tez ve kitap çalışmalarına birinci elden kaynak sağlamak amacıyla Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM) imkanları kullanılarak hazırlanmıştır. Anket, Ankara Global Araştırmalar Merkezi Başkanı Doç. Dr. İdris Bal koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Anketin hedef kitlesi üniversite öğrencileridir. Anketin amacı genel olarak Üniversite Öğrencilerinin ABD Algılarının ölçümüne ulaşmaktır. Bu çalışmada üniversite gençliğinin hedef kitle olarak seçilmesinin nedeni ise, ulusal ve uluslararası konular hakkında daha fazla ilgili olmaları, eğitim düzeylerinden ötürü bu tür anketlere kolaylıkla cevap verebilecek olmalarıdır.

5.2. Anket Kapsam ve Yöntemi

Anket, Ankara'da, toplam 300 kişi ile rast gele yapılmıştır. Anket karşılıklı görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Anket kitlesini, ağırlıklı olarak lisans olmak üzere, yüksek lisans ve doktora öğrencileri oluşturmuştur. Anket, Ankara'nın Kızılay semtindeki üniversite öğrencileri ile özdeşleşmiş mekânlarda, (özellikle Konur Sokaktaki Ezgi Kafe) Atılım Üniversitesi kampüsü, Çankaya Üniversitesi ve Ankara Üniversitesinde yapılmıştır.

5.3. Sorulan Soruların Niteliği

Ankette bu çalışma için beş soru sorulmuştur. Ankette, karmaşık ve detaylı sorular yerine, anket tekniklerine uygun olan kısa ve yalın soruların sorulması tercih edilmiştir. Anketin ana konusu ABD ve ABD'nin geleceği ile ilgilidir.

5.4. Değerlendirme

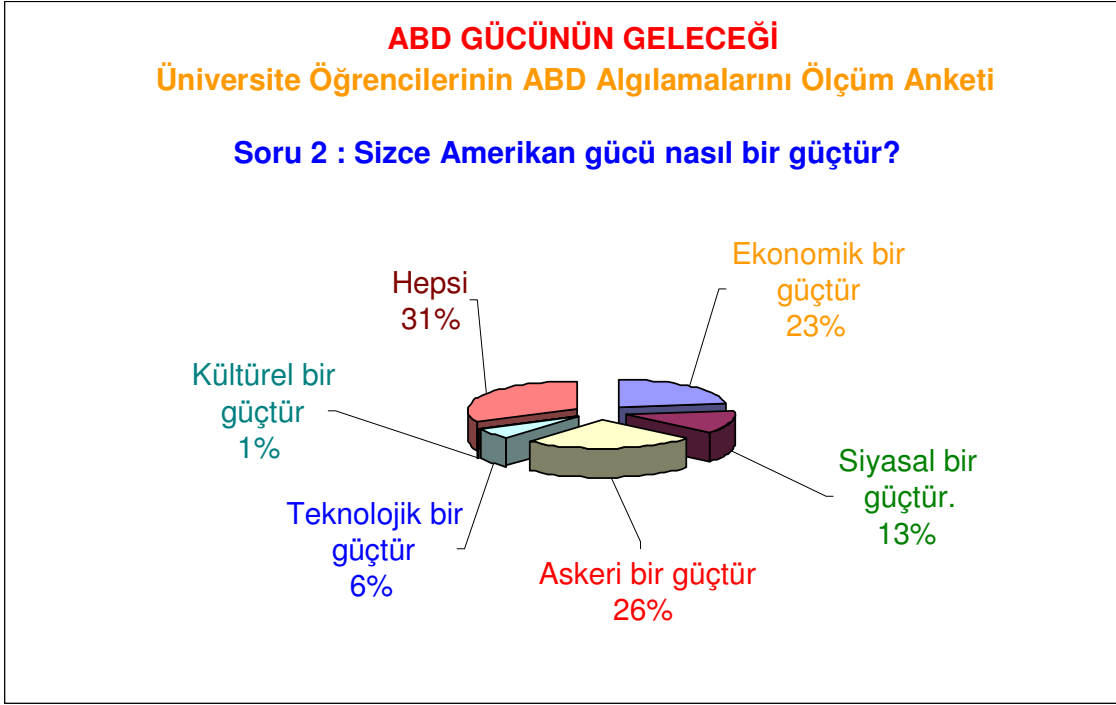
Ankette prensip olarak her deneğin sadece bir seçeneği işaretlemesi önemle vurgulanmıştır. Aksi takdirde değerlendirme yapmak çok zor hale gelecekti. Deneklerin seçim yapabilmeleri için "en" gibi sorulara ilavelerle, deneklerin öncelikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Fakat ankette her deneğin sorularda verilen seçeneklerden sadece birini işaretlemeleri istenmesine rağmen, bazı deneklerin birden fazla seçeneği tercih ettiği görülmüştür. Böyle durumlarda o soru geçersiz sayılmış ve değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Diğer taraftan bazı deneklerin seçeneklerin hiç birini tercih etmediği ve kendilerinin el yazısı ile ilaveler koyduğu da görülmüştür. Doğal olarak bunların sonuçlara yansıtılması mümkün olmamıştır.

5.5. Toblolu Analizler

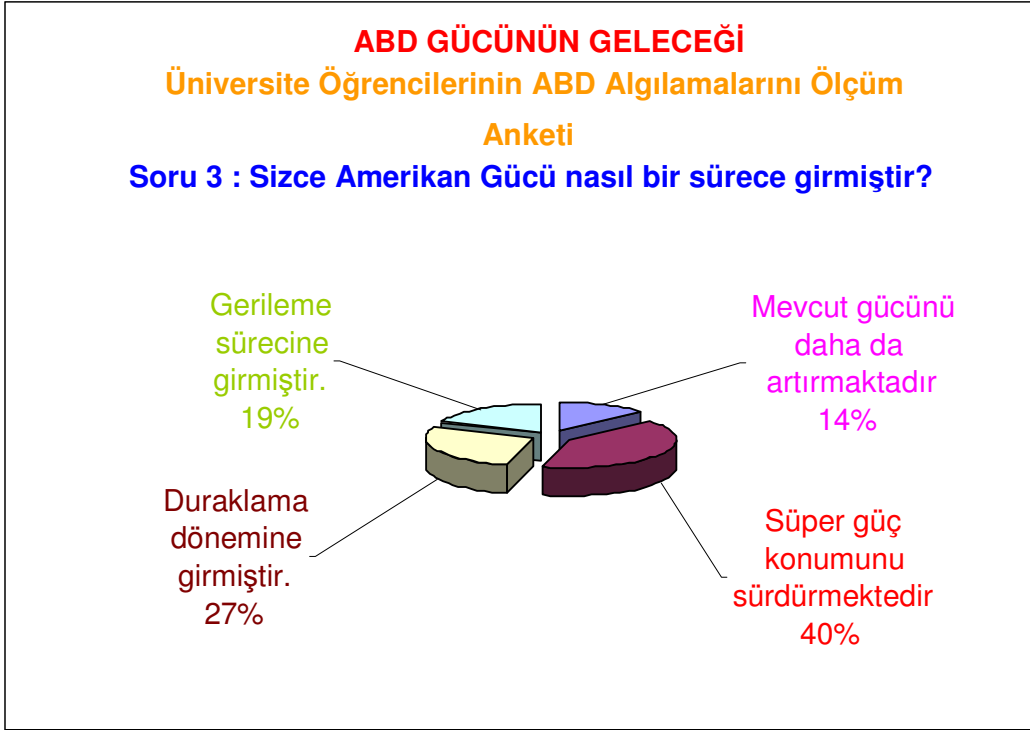
İlk soruda üniversite öğrencileri deneklere “Sizce, Amerika nasıl bir ülkedir?” sorusu sorulmuştur. Bu sorunun sorulma amacı, denegin genel ABD algısının (pozitif, negatif ve yansız) niteliğini ve bu niteliğin niceliksel yansımasına ulaşmaktır. Soruya cevap verenlerin % 82’si ABD’yi “Emperyalist bir ülke” olarak gördüğünü bildirmiştir. Deneklerin % 12’si ise “Batı’yı temsil eden bir ülke” seçeneğini işaretlemiştir. Soruyu cevaplayanların % 6’sı ise “Dünyaya demokrasi, insan hakları ve adalet dağıtan bir ülke” seçeneğini seçmişlerdir.

Bu soruya verilen cevapların ortaya çıkardığı tablodan şu çıkarılabilir: Toplumun pek çok kesiminde olduğu gibi üniversite öğrencileri arasında da negatif bir ABD algılaması mevcut. Bu negatif algılamaların nedenleri, diğer sorulara (aşağıdaki) verilen cevaplarla daha iyi ortaya çıkacaktır.

İkinci soruda deneklere; “Sizce Amerikan gücü nasıl bir güçtür?” sorusu sorulmuştur. Bu sorunun sorulma amacı, ABD Gücünü oluşturan temel öğelerden hangisinin, deneklerin ABD Gücü algılamalarında ana yere sahip olduğunu görebilmektir. Bunu yaparken gücü oluşturan ana elementlerin birbirinden tamamen bağımsız olmadıklarına değinmekte fayda vardır. Fakat bu sorunun sorulması ile yukarıda da değinildiği gibi güç algısını oluşturan ana öğeye ulaşmak istenilmiştir. Soruya verilen cevaplar şöyle bir tablo ortaya çıkarmıştır. Deneklerin % 31’i “hepsi” seçeneğini işaretleyerek, ABD gücünü; ekonomik, siyasal, askeri, teknolojik ve kültürel öğelerden oluşan bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir. Deneklerin % 26’sı ise “Askeri bir güçtür” seçeneğini işaretleyerek ABD’nin daha çok askeri bir güç olduğunu vurgulamıştır. % 23 oranında da “Ekonomik bir güçtür” seçeneği tercih edilerek ekonomik bir algılamaya yansıtılmıştır. Deneklerin % 13’ü de “Siyasal bir güçtür” seçeneğini tercih ederek ABD Gücü ile ilgili “siyasal” bir algılamaya yansıtılmıştır. Deneklerin % 6’sı ABD Gücüne “teknolojik bir güçtür” demiştir. Deneklerin % 1’i ABD Gücünü “Kültürel bir güçtür” seçeneğini işaretleyerek, bu gücün kültürel boyutuna dikkati çekmişlerdir.

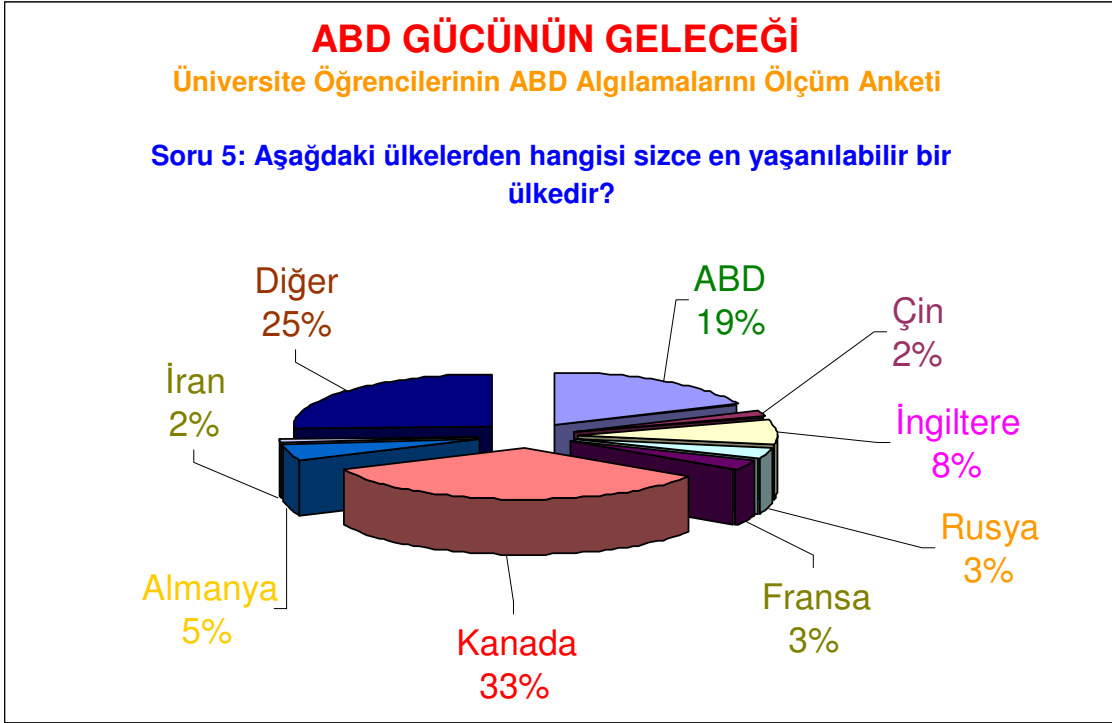

Üçüncü soruda deneklere; “Sizce Amerikan Gücü nasıl sürece girmiştir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun sorulma amacı, üniversite öğrencilerinin ABD Gücünün geleceğine yönelik izlenimlerine ulaşmaktır. Soruya cevap veren deneklerin % 40’ı ABD gücü hakkında “Süper güç konumunu sürdürmektedir” seçeneğini işaretleyerek, ABD Gücünü hem süper güç kabul ettiklerini hem de bu süper güç durumunun süreceğini bildirmişlerdir. Deneklerin % 27’si ise ABD Gücünün durumu için “Duraklama dönemine girmiştir” demiştir. % 19 oranında ise “Gerileme sürecine girmiştir” yaklaşımı yansıtılmıştır. Son olarak da deneklerin % 14’ü , “Mevcut gücünü daha da artırmaktadır” seçeneğini tercih ederek ABD Gücü hakkında pozitif bir gelecek çizgisi çizmişlerdir. Bu soruya cevap verilen cevaplar göstermektedir ki ABD Gücünün geleceği hususunda deneklerin % 54’ü pozitif yaklaşmaktadır. Deneklerin % 46’sı ise ABD Gücü ile ilgili negatif bir izlenim sergilemiştir.

Her ülkede olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin de kendine has bir dış politika çizgisi vardır. Fakat ABD dış politikalarını diğer ülkelerin dış politikalarından ayıran şey, izlenen politikalarının etkinlik düzeyi ve politikaların küresel ölçeğidir. Bu soruda deneklere; “Sizce Amerikan Gücü nasıl bir dış politika izlemelidir” sorusu sorularak, hemen hemen tüm dünyayı etkileyebilen bu gücün nasıl bir dış politika yolu izlemesi gerektiği hususunda ana yaklaşımları ortaya çıkarmaktır. Üniversite öğrencisi deneklerin % 39'u; “Dış politikasını adalet odaklı inşa etmeli” seçeneğini işaretleyerek, ABD'ye, adalet odaklı bir yol izlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Soruyu cevaplayanların 27'si ise “İsrail'e kayıtsız şartsız desteği sona erdirmeli” seçeneğini tercih ederek ABD'nin İsrail ilişkilerini doğru bulmadıklarını iletmişlerdir. Deneklerin % 15'i “İslam ülkelerine daha fazla değer vermeli” seçeneğini işaretlemişlerdir. % 14 oranındaysa “Medeniyetler ittifakına önem vermeli” şıknı işaretlemiştir.

Son olarak da deneklerin % 5'i “yoksulluk ve çevre gibi konulara daha fazla önem vermeli” cevabını vermişlerdir.

Bu soruda deneklere; “Aşağıdaki ülkelerden hangisi, sizce en yaşanılabilir bir ülkedir” sorusu sorulmuştur. Bu sorunun sorulmasındaki temel amaç, küresel bir güç olan ABD’nin, üniversite öğrencileri arasındaki çekiciliğini test etmektir. Deneklerin 33’ü; “Kanada” seçeneğini işaretleyerek, en yaşanılabilir yer olarak “Kanada”yı belirtmişleridir. % 25 oranında ise, “diğer” seçeneği işaretlenmiştir. “Diğer” seçeneğini % 19 oranı ile ABD izlemiştir. ABD seçeneğini ise % 8 oranı ile “İngiltere” gelmiştir. İngiltere’yi % 5 oranı ile “Almanya” takip etmiştir. Fransa ile Rusya % 3 oranı ile eşit bir yaşanılabilirlik istemini paylaşmışlardır. Son olarak da % 2 oranıyla “İran” yaşanılabilir bir ülke olarak belirtilmiştir.

Kaynakça

Armağan, Mustafa. Medeniyetler Çatışmasından Diyaloga.

İstanbul:Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 1999

Armaoğlu, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995).

İstanbul: Alkım Yayınevi, (tarih yok)

Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri.

İstanbul: Alfa, 2.Baskı, 2002

Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”

Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, ss. 34-48

Aydın, Mustafa. “Amerika Dünyadan Ne İstiyor ? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”,

Stradigma Dergisi, Sayı 4, Mayıs 2003

Bal, İdris. 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası.

Ankara: Lalezar (AGAM) Kitabevi, 2006

Bostanoğlu, Burcu. Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası-Kuram ve Siyasa.

Ankara: İmge, 1999

Brzezinski, Zbigniew. Tercih: Küresel Hâkimiyet mi? / Küresel Liderlik mi? Çeviren: Cem Küçük

İstanbul: İnkılap, 2005

Brzezinski, Zbigniew. Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere. Çeviren: Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık

İstanbul: Sabah Yayınları,1998

Davutoğlu, Ahmet. Stratejik Derinlik -Türkiye'nin Uluslararası Konumu.

İstanbul: Küre Yayınları, 2003

Donnelly, Thomas. Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası. Çeviren: Fabrika Dergisi Çeviri Grubu

İstanbul: Çivi Yazıları, 2004

Eralp, Atilla. Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar.

İstanbul: İletişim, 2005

Falk, Richard A. Dünya Düzeni Nereye? Çevirenler: Neşenur Domanıç ve Nusret Arhan

İstanbul: Metis, 2005

Foster, John Bellamy. Emperyalizmin Yeniden Keşfi. Çeviren: Çiğdem Çıdamlı

İstanbul: Devin, 2005

Fukuyama, Francis. Tarihin Sonu ve Son İnsan.

İstanbul: Gün Yayıncılık, 1999

Greenspan, Alan ile Stephen S. Roach tarafından yapılan söyleşi,

Foreign Policy Küresel Politika,Ekonomi ve Fikirler Dergisi, Mart/ Nisan 2005

Hippler, Jochen. Pax Americana ? Hegemony or Decline.

London: Pluto Press,1994

Huntington, Samuel P. Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması. Çevirenler: Mehmet Turhan ve Cem Soydemir,

İstanbul: Okyanus, 2004

Huntington, Samuel P. Biz Kimiz?, Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı.

İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı, 2004.

Irving L. Gordon. Reviewing American History

New York: Amsco School Publications Inc, 1965

Joxe, Alain. Kaos İmparatorluğu. Çeviren: Işık Ergüden

İstanbul: İletişim, 2003

Kennedy, Paul. The Rise And Fall Of The Great Powers Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000.

New York: Random House, 1997

Keith W. Olsan , Amerikan Tarihinin Ana Hatları.

Maryland: Maryland University, (Tarihsiz)

Keyman, Fuat. "ABD'nin Yumuşak Gücüne Ne Oldu?" (Söyleşi),

NPQ Sosyal ve Politik Yorum Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2005

Kupchan, A. Charles. The End of The American Era-US Foreign Policy and The Geopolitics of The Twenty-First Century.

New York: Vintage Books, 2002

Lefebvre, Maxime. Amerikan Dış Politikası.

İstanbul, İletişim Yayınları, 2005

Nietche, W. Friedrich. Zerdüşt Böyle Diyordu,

İstanbul: Varlık Yayınları, 2002

Nye Jr, S. Joseph. Amerikan Gücünün Paradoksu,

İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003

Nye, S. Joseph, The Paradox of American Power-Why The World's Only Power Can't Go Alone.

Oxford: Oxford University Press, 2002

Pacteau, JS. / F. C. Mougel. Uluslararası İlişkiler Tarihi (1815-1991),

İstanbul: İletişim Yayınları, (tarihsiz)

Said, Edward, "Kültür ve Emperyalizm"

Kozmopolitan Dergisi, Toronto, York Üniversitesi, 25.08. 2006,
www.kozmoplitan.com.tr

Schlzinger, Robert D. U.S. Diplomacy Since 1900.

New York: Oxford University Pres, 1998

Sander, Oral. Siyasi Tarih (1918-1994).

Ankara: İmge Kitabevi, 2000

Sönmezoğlu, Faruk. Uluslararası Pplitikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar.

İstanbul: Der Yayınları, 1998

Sönmezoğlu, Faruk. Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi.

İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000

Spanier, Jhon. American Foreign Policy Since World War II,

Washington: Congressional Quarterly, 1992

Wallerstein, Immanuel. Amerikan Gücünün Gerileyişi.

İstanbul: Metis, 2004

Williams, Phil, Donald M. Goldstein, and Jay M. Shafritz, Classic Readings of International Relations.

California: International Thomson Publishing, 1994

Valantin, Jean-Michel. Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hllywood, Pentagon ve Washington.
Çeviren: Ömer Faruk Turan

İstanbul: BKY, 2006

Zinn, Howard. Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi, Çeviren:Sevinç Sayan Özer

Ankara: İmge, 2005

Gazeteler

Arıboğan, Deniz Ülkü. “ Yeni yüzyılın düzeni” ,

Akşam Gazetesi, 29.03.2007

Arıboğan, Deniz Ülkü, “Gücü Anlamak”,

Akşam Gazetesi, 05.04.2007

Ching, Pao-yu. “Asya'ya Çin mi ABD mi hâkim olacak?”,

Zaman Gazetesi, 09.03. 2007

Çandar, Cengiz, “Amerika ve Türkiye; Korku ve Cehalet...”,

Hürriyet Gazetesi, 30.03.2007

Dağı, İhsan, “Anti-Americanism, nationalism and the US Congress”,

Todays Zaman, 05.02.2007

Falakoğlu, Bülent.“Küçük Amerika Öykünmesinin büyük sonuçları olabilir”,

Evrensel Gazetesi, 07/04/2007

Fischer, Joschka. “Dünya ABD'nin çoktarafılığa dönmesine muhtaç”,

Radikal Gazetesi, 25. 12. 2006

Güneş, Hurşit.“Dünya ekonomisi 2007'ye girerken: ABD ve Avrupa”,

Milliyet Gazetesi, 03.01.2007

Kaleağası, Bahadır. “Çin'de kızıl devrimden pembe evrime”,

Radikal Gazetesi, 07.04.2007

Karlığa, Bekir. “Medeniyetler Çatışmasını Yeniden Düşünmek”,

Zaman Gazetesi, 08.12.2001 (www.zaman.com.tr)

Özatay, Fatih. “ABD’de yavaşlama; Türkiye’de?”,

Radikal Gazetesi, 02.10.2006

Radikal, 10.08.2004, www.radikal.com.tr (Dış Haberler)

Radikal, 09.08.2004, www.radikal.com.tr (Dış Haberler)

Web Sayfaları

Amerikan Tarihinin Ana Hatları,

<http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>, 09.08.2006

Hard Micheal / Negri Antonio. Empire Pdf Dosyası

www.textz.com 2004

The History Guide, "*The Sources of Soviet Conduct*",

<http://www.historyguide.org/europe/kennan.html> 22.11.2007

Amerikan Ulusal Stratejisi, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> 22.12.2006

http://en.wikipedia.org/wiki/Alger_Hiss 10.12. 2006

